

politički
ZATVORENIK

GODINA XI. - OŽUJAK 2001. CIJENA 15 KN

BROJ **108**

Split, 11. veljače 2001.: Croatia rediviva

Ratni zločini i politički interesi

Dvostruka mjerila tzv. međunarodne zajednice

Izborna skupština zagrebačke podružnice

Dokumenti, sjećanja i svjedočenja

GOLGOTA

"Križ je težak onima koji ga žele izbjeći,
Sladak za one, koji ga rado prihvaćaju..."
CHIERALUBICH

Prošlo je vrijeme božićne radosti. Ulazimo u doba prisjećanja na patnju Pravednoga, kojegaje Otac poslao za naš spas. Idući od postaje do postaje Križnog puta, sjetit će nas kako se i Isus povijao pod udarcima biča okrutnih rimskih vojnika nagovorenih od, na žalost, istonarodnjaka Kristovih. Optužba boli, ožiljci peku, a pravedna duša stenje. Nu, Isus vrši volju Očevu, paje svaki pad sve bliži pobjedi Uskrsnuća.

Nije lako nositi Križ! Opiremo se, jer smo slabi ljudi, pa nikakvo čudo ako vapimo: "Ako je moguće, neka nas mimoide ova čaša". A nepravda i krive optužbe naša su svakodnevnica, i ove su godine, u paklenskoj mržnji, usmjerene na rušenje ugleda HDPZ. Marko Dizdar i Damir Prebeg, koji i nije hrvatski politički uznik, već kao vojnik 1980. suradnik Vasiljevića i drugih iz KOS-a i UDBE (bar kako je zapisao novinar i publicist Darko Hudelist u knjizi "Banket u Hrvatskoj"), bjesomučno se upinju dokazati da su Jure Knezović i Kaja Pereković pokrali, zamislite, ni manje ni više, već 50 milijuna njemačkih maraka, što je onoliki iznos koji je do sada isplaćen živim političkim zatvorenicima s obračunom za 1925. godištem po dvije četvrtine. Ali, ako se više puta izrečena laž čuje, može netko pomisliti daje to istina.

Mi smo tražili da nam novine, koje su objavile njihove laži bez provjere, objave naš prosvjed i nismo uspjeli. Zbog toga smo uputili pismo Ministarstvu pravosuđa i Ministarstvu za rad i socijalnu skrb kojim tražimo pravnu zaštitu. Evo teksta tog pisma, datiranog 22. veljače 2001.:

Poštovani,

temeljem lažnih optužbi Marka Dizdara i Damira Prebega više puta javno izgovorenih preko HTV dana 12.02.01., u Večernjem listu dana 20.02.01. i u Republici dana 22.02.01., tražimo pravnu zaštitu od kleveta i lažnih optužbi.

Kako se u sva tri slučaja optužuju i Vladine institucije Administrativna komisija Vlade RH, Ministarstvo financija, Ministarstvo rada i socijalne skrbi kao i Hrvatska poštanska banka, Hrvatsko društvo političkih zatvorenika, koje je ponajviše izloženo blačenjem predsjednice, Kaje Pereković, i dopredsjednika, Jure Knezovića, traži javno očitovanje Ministarstva rada i socijalne skrbi, Ministarstva financija i Administrativne komisije Vlade RH zbog krivih optužbi kojima čitateljstvo, u tu problematiku neupućeno, namjerno zavode Marko Dizdar i Damir Prebeg.

Ukoliko postoji bilo kakva dokazna potvrda da je HDPZ, tj. Kaja Pereković ili Jure Knezović počinio kazneno djelo osobnog prisvajanja novca ili u korist HDPZ iz Proračuna namijenjenog za isplatu naknada za političke zatvorenike, pravosudnim vlastima stojimo na raspolaganju.

Ponovno tvrdimo da su sve optužbe lažne i bez uporišta u pregledu financijske kontrole koju je obavio gosp. Ivan Jurić, viši inspektor proračunskog nadzora, po nalogu Ministarstva financija. Revizija nije rađena.

Spoštovanjem,

U ime Nadzornog odbora HDPZ
Anđelka Franičević, predsjednica

Slično pismo poslali smo i Ministarstvu rada i socijalne skrbi, na ruke ministru, gosp. Vidoviću, sa željom da kao naše resorno ministarstvo, koje je i samo pod kritikom i lažnom optužbom Dizdara i Prebega, treba zaštititi ugled svoj i naš, koji smo kroz svih šest godina ustrajno radili jedino i samo zbog dobra za svakog političkog uznika, pa eto tako i za Marka Dizdara, ali i za Damira Prebega kojemu je priznat politički staž od 18 dana. Primio je prvu četvrtinu naknade u iznosu od 243,00 kune. Doduše, ne znamo zbog čega, jer on po Zakonu ne može biti politički osuđenik.

Htjela bi ta bratija iz HDPZ-žrtava komunizma doći u priliku, pa iz proračuna i tako oskudna sredstva koja Vlada izdvaja za, do sada redom od najstarijih prema mladima isplaćenih naknada, omogućiti isplatu samo nekima, uglavnom samima sebi, po uzoru na Đuru Pericu. Eto, to je razlog napada na nas, jer mi nikome nismo omogućili da ide preko reda.

Počinjte korizma, treba se pokorom i molitvom pripremiti na pobjedu Uskrsa.

ZATVORENIK

GLASILO HRVATSKOG
DRUŠTVA POLITIČKIH
ZATVORENIKA

PREDSJEDNICA DRUŠTVA
Kaja Pereković

UREDNIČKI ODBOR GLASILA

Višnja Sever, Andrija Vučemil,
Ljubomir Brdar, Zorka Zane,
Jure Knezović

GLAVNI UREDNIK

Tomislav Jonjić

UREDNIŠTVO I UPRAVA

10000 Zagreb
Masarykova 22/IV.
tel: 01/48 72 433, fax: 01/48 72 466

PRIJELOM TEKSTA I TISAK

»MINIPRINT« Varaždin, T. Ujevića 32

CIJENA LISTA

Za Hrvatsku 15 kn

Godišnja pretplata za Hrvatsku 180 kn
za inozemstvo: Europa 310 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti;
prekomorske zemlje: 510 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti

Žiro račun: 30101-678-75868

Rukopisi se ne vraćaju,
list uređuje Urednički odbor, sva prava pridržava
Hrvatsko društvo političkih zatvorenika.

Uredništvo ne odgovara za navode
i gledišta iznesena u pojedinim priložima

Za sve informacije i kontakte u svezi
suradnje i pretplate tel.: 01/48 72 433
radnim danom od 11-13 sati.

ISSN 1331-4688

Cijena oglasnog prostora:

posljednja stranica u boji: 4.000,00 kn
predposljednja stranica u boji: 3.500,00 kn
unutarnja crno-bijela stranica: 2.500,00 kn
1/2 crno bijelo: 1.250,00 kn
1/4 crno bijelo 700,00 kn

WWW: <http://www.hdpz.tel.hr/hdpz/>

Vaša predsjednica,
Kaja Pereković

CROATIA REDIVIVA! (Hommage gradu Splitu)

Splitski prosvjed od 11. veljače ući će u povijest kao jedan od dana u kojima je hrvatski narod demonstrirao svoje odlučno protivljenje da se o njemu ikad više odlučuje bez njega. Prije skoro godinu dana, na istoj ovoj stranici najavili smo da je odgovor na servilnu, kapitulantsku politiku vlasti izabrane 3. siječnja 2000. neminovan. Nije trebalo biti posebno dalekovidnim, da bi se predvidjelo kako hrvatski narod ne će trajno šutjeti nad podrugivanjem Domovinskom ratu, nad revizijom novije povijesti i rehabilitacijom jugoslavenskog batinaštva, nad svjesnim rastakanjem nacionalne kohezije, nad sustavnim iskapanjem unutarnjih procjepa i jazova, nad mračnim izljevima ideologije *Urbmenscha* prema južnoj Hrvatskoj, a pogotovo Hrvatima iz Bosne i Hercegovine.

Taj odgovor i ta reakcija došli su u Splitu, gradu kojega se desetljećima nazivalo "crvenim" i smatralo bastionom jedne samo naizgled nelogične sinteze orjunaštva i jugoslavenskog boljševizma. Split je, ne prvi put, pokazao svoje hrvatsko lice. Tamošnjih 150 ili 200 tisuća prosvjednika nije govorilo samo u ime svojih brojnih ili manje brojnih obitelji, nego i u ime stotina tisuća onih, koji tamo fizički nisu mogli biti. Vlast je toga bila i jest svjesnija nego većina samih prosvjednika. Iz svakog poteza, iz svakog njezina koraka nazire se strah: njihalo se počelo vraćati i nikakvo taktiziranje, došlo ono s Pantovčaka ili s Markova trga, ne će ga zaustaviti. Kao u glasovitoj priči Edgara Allana Poea, prostor sadašnje vlasti biva sve užji, a pad u bezdan posve neumitan.

Slobode je dostojan samo onaj koji je znade sam steći (Baudelaire). Splitskim prosvjedom Hrvati su ponovno posvjedočili da su dostojni slobode i države. Na stranu šačica provokatora, impresivno se mnoštvo okupilo, prosvjedovalo i razišlo bez ijednog incidenta, bez ičega što bi kaljalo ugled nacije. Unatoč nastojanju vladina propagandnog stroja, mnoštvo, štoviše, nije dopustilo da ga se upregne u ikakva stranačka kola i tako svede na zavedenu, zapjenjenu masu instrumentaliziranu za provedbu partikularnih ciljeva. Baš naprotiv, politički su se lideri pokazali nedostojnim snage i dostojanstva prosvjednika, koji su izražavali cjelinu hrvatske misli i volje.

U Hrvatskoj trenutno nema organizirane političke opcije koja bi znala kanalizirati narodno nezadovoljstvo u smjeru revitalizacije narodne i državne svijesti, s ciljem otvaranja, gospodarske obnove i modernizacije Hrvatske kao samosvjesne, suvremene, demokratske i pravne europske države. Danas se još hoće, na razvalinama Hrvatske, izgraditi Balkan umotan u kvazieuropski celofan, dok trenutno nema snage kojaje kadra od Hrvatske graditi Švicarsku, zemlju demokracije, pravde, zakona, blagostanja i dostojanstva. Međutim, nema mjesta defetizmu, jer će, bez sumnje, kao uvijek u povijesti, novo vrijeme donijeti i nove ljude i nove odgovore.

Proces ponovnog sazrijevanja je započeo, a u njemu se hoće hladnih glava i trijeznih misli. I zato doista nema mjesta (navodnim ili stvarnim) prijetnjama političarima drugačije orijentacije. Ne radi se samo o tome da, primjerice, gospođa Vesna Pusić ima pravo na izražavanje svoga političkog stava i pravo na ravnopravno sudjelovanje u političkoj areni, nego se radi i o tome da bi svaki pametan političar platio misu zahvalnicu, što mu je Bog podario tako nekompetentna, a tako arogantna suparnika...

Tomislav JONJIĆ

IZ SADRŽAJA

DVOSTRUKA MJERILA SVJETSKE POLITIKE	2
<i>Marijan BOŠNJAK</i>	
RATNI ZLOČIN I POLITIČKI INTERESI.	4
<i>Tomislav JONJIĆ</i>	
HRVATSKA KULTURA I GLOBALIZAM.	6
<i>Mato MARČINKO</i>	
POVIJEST I NARODNO SJEĆANJE BIT ĆE PRAVEDNIJI OD HAAŠKOGA SUDA	9
<i>Mijat TOMIĆ</i>	
DUBROVAČKE ZIMSKE IGRE.	11
<i>Mirsad BAKŠIĆ</i>	
KOMUNISTI SU ODUZELI ŠESTO DJECE PROTIVNICIMA I DALI IH NA USVAJANJE	14
PREDĆIRILOMETODSKO PODRIJETLO GLAGOLJICE I GLAGOLJSKOGA BOGOSLUŽJA (II).	15
<i>Mato MARČINKO</i>	
ČETVRTA IZBORNA SKUPŠTINA ZAGREBAČKE PODRUŽNICE.	18
<i>Jure KNEZOVIĆ</i>	
Represivnost jugoslavenskog sustava u Hrvatskoj 1945. (VIII.) NAJTEŽI OBLICI REPRESIJE	25
<i>Dr. Josip JURČEVIĆ</i>	
OBRAMBENI GOVOR DR. IVE POLITEA U PROCESU NADBISKUPU STEPINCU (4.)	29
MOJE IZGUBLJENO DJETINJSTVO	40
<i>Marija KOSTANJEVAC</i>	
VIKEND U KAZNIONICI	41
<i>Ranka NOVOSEL</i>	

DVOSTRUKA MJERILA SVJETSKE POLITIKE

Australski savezni ministar useljenišтва **Phillip Ruddock** nedavno je izjavio kako je Australija spremna razmotriti prijedlog da se Palestince iz Izraela preseli u treće zemlje, među njima i u Australiju. Ova izjava na prvi pogled izgleda kao dobrohotni pokušaj da se konačno riješi jedno od najdužih i najzapatljivijih svjetskih žarišta. No, ako ovo pitanje razmotrimo malo bolje, onda ćemo vidjeti da se zapravo radi o još jednom dvostrukom standardu svjetske politike. Vidjet ćemo da svjetska politika na jedan način tretira, primjerice, Izrael, a na sasvim drugi način Hrvatsku. Izrael ima 5 i pol milijuna stanovnika, od čega su 83 posto Zidovi a 17 posto Arapi, pretežno Palestinci.

Kao što znamo, u posljednje vrijeme su pojačani mirovni pregovori kako bi pored Izraela bila uspostavljena i palestinska država. Jedna od najvećih prepreka je pitanje Jeruzalema kojega Zidovi hoće za svoj glavni grad, dok istodobno Palestinci, koji u nekim dijelovima Jeruzalema čine većinu, traže da se grad podijeli kako bi jedan dio bio glavni grad Palestine a drugi dio glavnim gradom Izraela. Rješenje koje zagovaraju mnogi Zidovi, je da se Palestincima iz Jeruzalema a također i iz drugih dijelova Izraela, omogući odlazak ili u buduću palestinsku državu ili u treće zapadne zemlje. Ako Palestinci odu, onda problem nestaje i onda će ne samo cijeli Jeruzalem moći pripasti Izraelu, nego će nestati dugoročna demografska opasnost da bi jednog dana Palestinci mogli u Izraelu biti većina. Ovaj prijedlog planskog raseljavanja Palestinaca, kojeg je čak i Australija, eto, spremna razmotriti, predstavlja u najblažem obliku ono što se u Bosni nazivalo "humanim preseljenjem", a u najgorem obliku ono što se nazivalo "etničkim čišćenjem".

Načela se moraju poštivati, ili prestaju biti načelima

Kako je moguće opravdati da su zapadne zemlje poput Amerike i Australije u slučaju Izraela spremne podržati i čak pomoći raseljavanje jedne manjine, dok se pak u Hrvatskoj ponašaju upravo suprotno. Kao što znamo, zapadne zemlje već

Piše:

Marijan BOŠNJAK

dulje vrijeme prave velike pritiske na Republiku Hrvatsku kao i na bosansku Federaciju, da omoguće povratak svih izbjeglica. Zapadni diplomati i mediji su tako godinama optuživali pokojnog predsjednika Tuđmana i hrvatsko vodstvo i u Zagrebu i Mostaru, da su u Bosni bili spremni prihvatiti tzv. "humano preseljenje", iako su tu ideju zapravo svojedobno omogućili upravo zapadni posrednici **Vance** i **Owen**, svojim katastrofalnim zemljovidima o unutarnjoj podijeli Bosne.

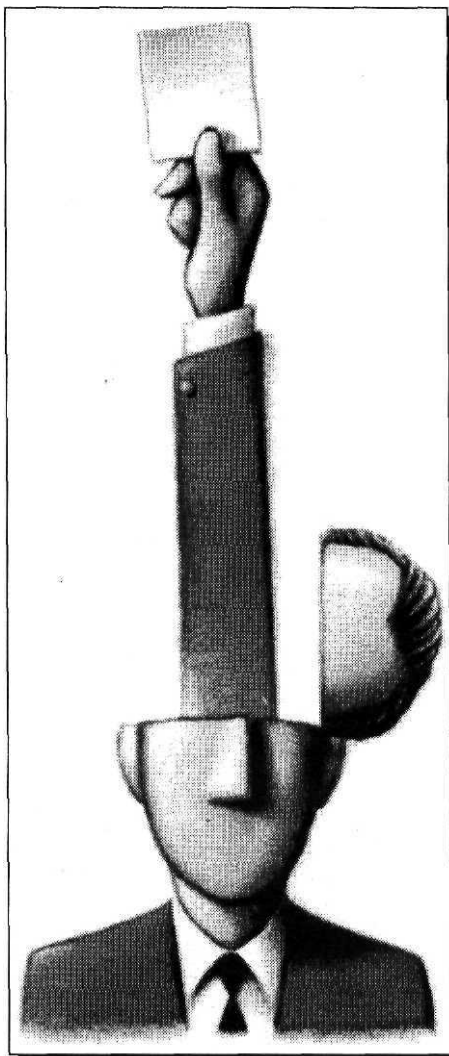
Ovdje je usput potrebno reći da su mnogi Hrvati u Domovini, a pogotovo u iseljeništvu, bili protiv tih raznoraznih pri-

jedloga o tzv. humanom preseljenju, jer su smatrali da oni nisu u hrvatskom interesu i da je gotovo nemoguće opravdati po kojoj bi to logici i za čije račune Hrvati starosjeditelji morali napuštati svoja stoljetna ognjišta i prepuštati ih drugima koji su došli puno kasnije. Ali, što je u ovom slučaju zapanjujuće, to je dvolična zapadna politika, koja na jednu ruku već deset godina opravdano i korektno ponavlja da ni pod koju cijenu ne će dopustiti etničko čišćenje u Hrvatskoj, Bosni i na Kosovu, ali na drugu ruku je izgleda sada spremna čak djelatno sudjelovati u tzv humanom preseljenju Palestinaca.

Dvoličnost je još očitija kada se uzmu u obzir razni pritisci na Hrvatsku, da mora omogućiti pa čak i platiti za povratak kninskih četnika i srpske manjine, koja je unatoč javnim pozivima predsjednika Tuđmana da ostanu, ipak odlučili otići iz Hrvatske. Ovdje je također potrebno istaknuti da su prije bježanja kninski četnici pune četiri godine s oružjem u ruci na trećini hrvatskog teritorija činili najstrašnije zločine, ubijali hrvatske civile, te rušili hrvatska sela i crkve, pa čak u bolnicama ubijali ranjenike.

Dakle, sjedne strane Zapad želi Hrvatsku natjerati da ponovno primi one koji su i nad Hrvatima i nad muslimanima i nad Albancima pokušali organizirati genocid. Zapad od Hrvatske traži da tim zločincima kao i civilnom pučanstvu koje ih je aktivno podržavalo, omogući nekažnjen i nesmetan povratak, da im novcem hrvatskih građana, dakle novcem žrtava, popravi kuće koje su mnogi pri odlasku sami spalili. S jedne strane svjetska politika od Hrvatske traži da, pod prijetnjom sankcija, toj nelojalnoj srpskoj manjini omogući najveća moguća politička i građanska prava. S druge strane, kao što vidimo u slučaju Palestinaca, svjetska politika je izgleda spremna svoje najviše principe baciti u vodu.

Zašto se i u slučaju Palestinaca ne inzistira na tome, da se moraju poštivati manjinska prava? Zašto je u jednom slučaju potrebno organizirano raseliti jednu manjinu a u drugom pak slučaju inzistirati na povratku druge, i to otvoreno neprija-

teljski raspoložene manjine? Zar ista načela ne bi trebala vrijediti za sve?

Srpske uvrede Australcima

A dvoličnost svjetske politike je još veća, kad konstatiramo da bosanski četnici već pet godina otkako je rat prestao i otkako su u Daytonu svojim potpisom obećali da će omogućiti povratak protjeranih Hrvata i Muslimana, to još uvijek ne čine! Unatoč tomu što bosanski četnici već pet godina drsko i tvrdoglavo sprječavaju povratak prognanika na područje tzv. Republike Srpske, nema nikakvih vidljivih znakova da se na njih radi toga pravi ikakav ozbiljan pritisak. Svima je jasno da su bosanski četnici glavni krivci što je povratak izbjeglica blokiran i u drugim dijelovima Bosne. Ali, umjesto sankcija, njima se šalje i novac i hrana i benzin i loživo ulje. Dakle, oni isti koji na Hrvatsku prave veliki pritisak da primi one koji su joj učinili mnogo zla, istodobno ne prave gotovo nikakav pritisak na one koji su proizvodili etničko čišćenje i koji i dan danas svojim nedužnim žrtvama onemogućavaju povratak.

Ovdje s velikim žaljenjem moramo konstatirati da i naša savezna Vlada u Canberri izgleda ima dvostruke standarde kad je riječ o etničkom čišćenju. Savezna Vlada u Canberri je, makar do sada, uvijek u javnosti načelno osuđivala svaki pojam etničkog čišćenja, ali u praksi, stvari na žalost izgledaju nešto drugačije. Naime, teško je razumjeti zašto savezna Vlada naseljava razmjerno veliki broj hrvatskih i muslimanskih prognanika iz Bosanske Posavine, te iz istočne Bosne, dakle s onih područja s kojih ih Srbi žele trajno protjerati, a s druge strane, ne daje ulazne vize onim Srbima koji su iz Hrvatske otišli dragovoljno, jer su ju mrzili i jer nisu mogli podnijeti živjeti u hrvatskoj državi, što su i sami rekli.

Netko će možda reći, pogotovo sada nakon nedavnoga gorkog iskustva s Damirnim **Dokićem**, da se Australci zapravo boje dovesti veći broj kninskih Srba. Možda je Canberra primijetila kako su se kninski pobunjenici oružjem u ruci svojim hrvatskim domaćinima zahvalili za višestoljetno gostoprimstvo, a ovih dana smo i ovdje u Australiji mogli vidjeti kako se pojedini hrvatski Srbi u medijima najgrublji uvredama zahvaljuju Australiji i australskom narodu koji im je dao utočište. Prema pisanju australskoga tiska, jedan dobro poznati izbjegli Srbin je za

Australce javno rekao da nikada ne će biti nacija, jer da potječu od osuđenika i protitutki, te da su ni manje ni više nego - rasisti i fašisti, a da je Australija, kako kaže, i to najsočnijim srpskim jezikom: "J... zemlja".

Dok su gotovo svi Australci bili šokirani, mi Hrvati nismo baš bili iznenađeni. Nakon svega ovoga, naši sugrađani ovdje u Australiji će možda imati malo više razumijevanja za našu braću u Hrvatskoj jer

kako kaže moj otac: "Ako ovi ovdje ne mogu izaći na kraj s jednim ludim Srbinom, a što bi onda mi Hrvati mogli reći?"

Nu, bez obzira na pojedinačne neugodnosti, načela su načela. Svjetska politika i naša savezna Vlada u Canberri ne bi smjeli s jedne strane podupirati raseljavanje Palestinaca, a s druge strane inzistirati na povratku kninskih četnika. Ovakva dvostruka mjerila ne mogu se opravdati.

OGLAS

Izvršni odbor HDPZ-a na sjednici održanoj 2. ožujka 2001. u Zagrebu raspravljao je i o najavljenom ostavci glavnog urednika *Političkog zatvorenika*. Odlučeno je da se s tim upozna članstvo i oda javno priznanje i zahvalnost gospodinu Tomislavu Jonjiću na višegodišnjem uređivanju našeg časopisa. Njegovim zalaganjem i stručnošću glasilo je doseglo visoku razinu, osobnost i prepoznatljivost. Žao nam je što gospodin Jonjić zbog svojih odvjjetničkih i drugih poslova nije više u mogućnosti, uz najbolju volju, uređivati naše glasilo.

Mi mu na ovaj način odajemo priznanje i zahvalnost što je preko četiri godine svoje slobodno vrijeme, znanje i sposobnost darovao na ovaj način bivšim političkim uznicima. Njegov publicistički rad sjajan je primjer objektivnog i stručnog pristupa problemima u povijesnoj zbiljnosti, kroz koje je u nenarodnim i zločinačkim režimima prolazio hrvatski narod, što inače nije baš vrlina mnogih koji se tim bave.

Tomislave, hvala Ti na trudu i odanosti, nadamo se da ćeš ipak naći onoliko vremena koliko je potrebno za stalnu suradnju, jer jednostavno nemoguće je više zamisliti naše glasilo bez tvojih priloga i komentara.

IZVRŠNI ODBOR RASPISUJE NATJEČAJ za glavnog urednika glasila *Politički zatvorenik*

Zainteresirani moraju ispuniti sljedeće uvjete:

- dostaviti pismenu zamolbu s opširnim životopisom, a uvjet je viša ili visoka stručna sprema društvenog smjera te iskustvo na uredničkim poslovima,
- uz zamolbu priložiti svoj urednički plan i koncept daljnjeg uređivanja lista, s prijedlogom načina povećanja naklade,
- poželjno je da kandidati imaju status političkog zatvorenika, ali nije presudno.

Molimo zainteresirane da zamolbe dostave najkasnije do 27. ožujka 2001. na adresu: HDPZ-Izvršni odbor, Massarykova 22, 10000 Zagreb.

Kandidati će biti pozvani na razgovor, nakon kojeg će Izvršni odbor uputiti prijedloge Vijeću HDPZ-a na konačnu odluku.

IZVRŠNI ODBOR HDPZ-a

RATNI ZLOČIN I POLITIČKI INTERESI

Splitski prosvjed od 11. veljače, kao demonstracija hrvatske snage i volje, jasnije je od ičega posvjedočio o naravi Međunarodnoga suda za kazneni progon osoba odgovornih za teška kršenja međunarodnoga humanitarnog prava počinjena na području bivše Jugoslavije od 1991. Izjava tužiteljice **Carle del Ponte**, da se protiv generala **Mirka Norca** postupak ne vodi niti bi se trebao voditi, nesumnjivo je u uzročno-posljedičnoj svezi sa Splitom, te svjedoči kako su uloga i poslanje haaškoga sudišta primarno politički. Oni koji su malo bolje upućeni u problematiku, ni presudu **Dariju Kordiću** i **Mariju Čerkezu** ne će promatrati izdvojeno od raspodjele hrvatske javnosti, dakle, ni posve odvojeno od ogorčenja demonstriranog u Splitu.

Sud koji reagira na kritičan položaj jedne vlade nije sud koji se obazire samo na propise, što znači da je sud samo podredno. Tu njegovu političku dimenziju ne umanjuje ni to, što je on provodi uz pomoć tehnički skoro savršena, a i u pravničkom smislu više nego ozbiljna stroja. Drugim riječima, nije ozbiljno podcjenjivati Haag u stručno-profesionalnom smislu, ali istodobno uvijek treba imati na umu, da je stručnost i ozbiljnost tog sudišta u funkciji namijenjenih mu političkih ciljeva.

Unutarnjopolitička upotreba Haaga

Održati ravnovjesje između te dvije dimenzije nesumnjivo nije lako. Hrvatski narod općenito odluke Haaga ne drži moralno utemeljenima, jer se s pravom - bez obzira na najavljene isprike predsjednika Republike Srbima, kojom se general-bojnik Mesić hoće skandalozno poistovjetiti s Willyjem Brandtom, kako bi Hrvati mogli ispasti što više nalik nacistima - smatra žrtvom velikosrpske agresije. Velikosrpski je imperijalizam u korijenu svih zala

Piše:

Tomislav JONJIĆ

koja su se zbila na i istočnoj obali Jadrana u posljednjih stoljeće i pol. Također znaju, da su se Hrvati u srednjoj Bosni nalazili u skoro apsolutnom okruženju, pa se se mogli samo braniti, što znači da su mo-

žebitne zločine počinili tek u prekoračenju nužne obrane. Tek u tom svjetlu moguća je pravična prosudba njihove - uvijek pojedinačne, a nikad kolektivne i uvijek kaznenopravne, a nikad političke - odgovornosti. I laicima je jasno, da odluka o kaznenoj odgovornosti i sankcijama nije puka odmazda; ona ima svrhu posebne i opće prevencije, a da bi se ta svrha polučila,

ODVJETNIK
TOMISLAV JONJIĆ
Sudski tumač za njemački jezik
HR - 10000 ZAGREB, Gajeva 7/I
Tel/Fax: (01) 48-11-203

U Zagrebu, 8. svibnja 1998.

ŽUPANIJSKO DRŽAVNO ODVJETNIŠTVO
U GRADU ZAGREBU

Primljeno: 8 - 05. 1998			
Org. jed.	Broj	Prilog	Vrijednosti

ŽUPANIJSKOMU DRŽAVNOM ODVJETNIŠTVU

ZAGREB

Prijavitelj: **HRVATSKI DOMOBRAN**, iz Zagreba, Baucrova 21, zastupan po Tomislavu JONJIĆU, odvjetniku u Zagrebu, Gajeva 7/I

Prijavljenici: 1) **Rade BULAT**, iz Zagreba, Nazorova 66
2) **Marko BELINIĆ**, iz Zagreba, Novakova 16,
3) **Lutvo AHMETOVIĆ**, iz Zagreba, Novakova 19
4) **Milka KUFRIN**, iz Zagreba, Nazorova 66

KAZNENA PRIJAVA

zbog kaznenog djela iz čl. 160. Kaznenog zakona Republike Hrvatske
- ratni zločin -

odnosno

kaznenog djela iz čl. 187. st. 1. i 2. KZ RH
- udruživanje radi činjenja kaznenih djela protiv vrijednosti
zaštićenih međunarodnim pravom -

Protiv navedenih prijavljenika, svojedobno istaknutih pripadnika jugoslavenskoga partizanskog pokreta i Komunističke partije Jugoslavije-Komunističke partije Hrvatske, prijavitelj podnosi kaznenu prijavu, zbog utemeljene sumnje da su:

nužno je da odluka uključuje moralnu dimenziju, slijedom čega mora biti donesena na moralno besprijekoran način. U protivnom ona postaje instrumentom političkog pritiska, a takvo njezino djelovanje neminovno je djelovanje na kratke staze.

To je posebno važno, kad se sudi za ratne zločine počinjene u krvavome međunacionalnom sukobu, izazvanom velikosrpskom agresijom na BiH. U svjetlu tih činjenica odvagivanju pojedinačne odgovornosti moglo se pristupiti samo s krajnjom suptilnošću i s trajnim uvažavanjem različitosti položaja agresora i žrtve. Mogla je, dakako, i žrtva počiniti zločin. I taj zločin treba sankcionirati, ali nikad na način da se zaboravi kako je on počinjen iz pozicije žrtve, iz pozicije onoga koji se brani, koji je frustriran ne samo nemilosrdnim napadom agresora, nego i protupravnom, duboko nemoralnom pasivnošću svjetske javnosti.

Raspoložen] e bosanskohercegovačkih Hrvata, izraženo i na nedavnim izborima, pokazuje da su se tvorc i ovakvog sudišta preračunali upravo zbog toga što su sud pretvorili u sredstvo političke borbe, pa čak i više, ostavili širom otvorena vrata za njegovo upletanje u unutarnjopolitička kretanja. Pokušaj stvaranja dojma o kolektivnoj odgovornosti Hrvata, čime bi ih se trebalo disciplinirati i prisiliti na prihvaćanje političkog modela kojega oni drže neprihvatljivim, nasukao se na snažnoj nacionalnoj svijesti i tvrdom uvjerenju da se identitet može sačuvati samo otporom. Brutalnost kojom se - ne samo iz inozemstva - nasrnulo na tamošnje Hrvate, djelovala je kao i uvijek u povijesti, kohezivno, anulirajući, štoviše, ili bar u znatnoj mjeri ispričavajući i mnoge krupne pogriješke hrvatske politike proteklih deset godina.

Sudbina postupka protiv Rade Bulata i družine

Te je pogriješke iskoristila aktualna vladajuća šestorka, koja se i ovih dana - uz potporu tzv. neovisnih, "proeuropskih" medija zalaže "za pravnu državu", nagla-

šujući kako pravna država podrazumijeva nepostojanje izuzetaka. Međutim, i ta se tobožnja demokratska dosljednost topi pred ideološkim i političkim interesima. Jer, da je sadašnjoj vladi i "građanskim krugovima" doista do dosljednog progona ratnih zločinaca, onda bi se i oko slučaja partizanskih koljača ponašali potpuno jednako. Kako ratni zločin ne zastarijeva i kako su pred zakonom svi isti, onda bi isti morali biti i, primjerice, Rade Bulat i Marko Belinić.

A oni su bili i ostali "jednakiji" ne samo u doba komunizma, nego i u Tuđmanovo vrijeme, zahvaljujući činjenici da su bili ratni drugovi predsjednika koji je tzv. nacionalno pomirenje, shvaćeno kao način da se aboliraju jugoslavenski partizanski ratni zločinci, postavio na oltar svog sustava vladavine. Radi togaje kaznena prijava Hrvatskog domobrana, podnesena 8. svibnja 1998. protiv Rade Bulata, Milke Kufirin, Marka Belinića i Lutve Ahmetovića, unatoč simpatijama u jednome dijelu pravosudnih krugova, jednostavno potonula u pijesak, a umjesto suda, zločincima bi trebalo suditi samo vrijeme. Milka Kufirin, eto, umakla ovozemaljskom sudu...

A kaznena prijava, koja je dopunjena nekoliko mjeseci kasnije ovjerovljenim izjavama svjedoka i opširnim podneskom baziranim na partizanskim dokumentima, temelji se na izvornim dokumentima, koje su sami okrivljenici sastavili, potpisali i poslali nadređenim vojnim odnosno partijskim tijelima. Iz tih dokumenata nedvoumno proizlazi da je po okončanju bitke za Krašić na samom početku 1943., pobijeno skoro 220 ratnih zarobljenika, pretežno domobrana.

Taj slučaj, dakako, nije usamljen. Ono što ga čini jedinstvenim zapravo je okolnost, da su sami jugoslavenski komunisti objavili hrpu dokumenata, koji svjedoče o počinjenom ratnom zločinu, a da nisu reagirali ni politički forumi u Jugoslaviji i u Republici Hrvatskoj, a ni državno odvjetništvo, koje je po zakonu dužno po službenoj dužnosti započeti progon osoba za koje postoji utemeljena sum-

nja da su počinili kaznena djela za koja se goni po službenoj dužnosti. Činjenica, da Titov stožer počinitelje tog zločina nije kaznio, nego ih je nagradio titulama "narodnih heroja" i različitim poratnim sinekurama, jasno govori o partizanskim nepoštivanju međunarodnoga ratnog prava.

Međutim, činjenica da se prema partizanskim ratnim zločinima posve ravnodušno odnosi i onaj dio suvremene ("građanske") Hrvatske, koji s jedne strane kliče partizanskim postrojbama i tvrdi kako bez njih - koji su se borili protiv Hrvatske, a za Jugoslaviju - ne bi bilo Hrvatske, a s druge se strane zalaže za progon osumnjičenih hrvatskih generala i branitelja, bjelodano pokazuje da se ne radi o zalaganju za građansko društvo i pravnu državu, nego o pokušaju vulgarnog instrumentaliziranja pravnih pravila i moralnih zasada u borbi za diskreditiranje hrvatske države.

Teži li se pritom obnovi Jugoslavije, izgradnji "zapadnobalkanskog regiona" ili tek marksističko-lenjinističkom ukidanju države - kao što se moglo čuti i vidjeti na zagrebačkom skupu ishlapjeloga Ivana Supeka - nama je Hrvatima uglavnom svejedno. Mi dobro znamo što nam misle oni, koji bi linčovali generala Norca zbog klimave sumnje da je odgovoran za smrt ratnih zarobljenika, a istodobno se grle i ljube s Bulatom i sličnima, koji su se sami pismeno pohvalili, kako su poubijali stotine ratnih zarobljenika. Jednak odnos prema svim, baš svim ratnim zločinima je jedini odnos kojega Hrvatska zaslužuje i treba. U protivnome, ako se u Hrvatskoj, u kojoj se brišu ulice sa Starčevićem, a imenuju one s imenom Vuka Karadžića, dogodi da general Norac ima manje prava na zaštitu dobrog glasa od Rade Bulata, posljedice mogu biti nesagledive. One koji su spremni prihvatiti rizik takve diskriminacije, ma što govorili i ma kakvim se ljupkim frazama služili, potrebno je odmah prokazati kao sijače podjela, nemira, mržnje i neslobode.

HRVATSKA KULTURA I GLOBALIZAM

*Kad mi se anda morat predati,
i v Domovini mrtvoj postati,
idem još mrtvih - grobe odpreti,
kaj ak ne hasni, hoću vumreti.*

Pavao Štoos

"U suvremenim svjetskim trendovima globalizma *hrvatski narod ne može obraniti ni sačuvati niti kakva politika niti kakva vojna moć, nego jedino snažan hrvatski kulturni identitet* (iztaknuo M.M.). Ako suvremeni svijet teži povezivanju uz poštivanje osobnih i nacionalnih temeljnih prava, ako teži uspostavi demokratskih poredaka *s osjetno manjom važnošću države i državnih granica* (iztaknuo M.M.), onda *za hrvatski narod nije rješenje da se tom trendu suprotstavi* (iztaknuo M.M.), jer bi to značilo prihvatiti bitku za koju se unaprijed zna da je izgubljena, nego je rješenje da u tom procesu sudjeluje prihvaćajući sve demokratske i humanističke tekovine pomno pri tom pazeći da ne izgubi svoj kulturni identitet. Naime Hrvati - samo *ako budu umjeli sačuvati i trajno razvijati svoju kulturnu osebnost, svoj specifični hrvatski identitet koji obuhvaća kako sve vrijedno iz trinaest stoljetne povijesti tako i suvremena kulturna ostvarenja* (iztaknuo M.M.) - moći će obogatiti zajednicu svih drugih naroda i otvoreno, bez ikakva straha, surađivati sa svim narodima" ("Glas koncila" XXXIX./ 2000. br. 48./1380., Zagreb, 26. studenoga 2000., str. 3.).

Ovo je doslovni navod iz *Komentara* uredništva "Glas koncila", koji je naslovljen: *Što može očuvati Hrvate?* "Glas koncila" je središnji katolički tjednik u Hrvata (izdaju ga nadbiskupije zagrebačka, splitska, vrhbosanska, riječka i zadarska). Stoga su komentari njegova uredništva usmjerujući za Hrvate katolike i u tom smislu njegova motrišta imaju osobitu težinu. Slična motrišta čuju se i s drugih strana. Stoga ćemo razmotriti kako se danas očituje hrvatski kulturni identitet, koji bi trebao obraniti i sačuvati hrvatski narod u suvremenom globalističkom svijetu.

Pod kulturom se u širokomu smislu riječi razumijeva sve, što je stvorilo ljudsko društvo i što postoji po tjelesnom i umnom radu ljudi. Pod duhovnom se kulturom razumijeva skup učinaka društva u znanosti, umjetnosti, ustrojstvu društvenoga i državnoga života, običajima i ćudoredju. S filozofskoga motrišta kulture u užemu smislu je ostvarba humanih vrijednosti u

Piše:

Mato MARČINKO

čovjeku i njegovim djelima koja nose svoje vrijednosti same u sebi. Kultura je u isto doba i čin, stvaralački proces i ono što je tim procesom stvoreno. To su na primjer ćudoredni čini, umjetničko stvaralaštvo, ostvarena djela. Kulturne tvorevine (kulturna dobra) mogu se nasljedovati i preno-

Split, U. veljače 2001.

siti samo svojom izvanjskoćom, bez unutrašnjih vrijednoća koje su temeljne za ostvarbu kulturnih dobara. Ova kulturna izvanjskoća tvori zajedno s tehnikom ono što nazivamo uljudbom (civilizacijom).

Kultura pojedinaca i ćitavih zajednica teži uvijek jedinstvu. Različita kulturna odnosno vrijednostna područja povezuju se u raznolika jedinstva, jer kultura ne podnosi protuslovnosti. Kulturom se -kažu filozofi - uozbiljuje, postaje zbiljom ideja ćovječnosti, ideja humaniteta.

Nacionalna kultura povezana je s pojmom nacije. Po obćenitoj definiciji nacija je svojstvena narodna zajednica nastala na cjelovitu području sa zajedničkim jezikom, istim povijesnim predajama i uobće s bližim narodnostnim (etnićkim) i kulturnim srodnostima. Nacionalna kultura sastoji se od povijesne predaje, ćudoredja i obićaja te književnosti i umjetnosti pojedinoga naroda. Skup svih tih znaćajki ćini kulturni identitet naroda.

O narodu i njegovoj kulturi Radovan Latković piše: "Narod je *duhovna zajednica*, koju tvore sve prošle, sadašnje i buduće generacije, anastalaje dugim proživljavanjem zajednićke sudbine, i na njezino formiranje utjeću više iracionalni momenti od racionalnih. Narod je duhovna zajednica, pa se on najbolje poznaje po svojoj posebnoj kulturi, *a li na njezinom stvaranju imaju jednak utjecaj i selo i grad, što više oni imaju jasno određene*

uloge u stvaranju narodne kulture, pa nestankom bilo jednoga od njih i ona propada. Selo je konzervativno, te je manje izloženo stranim utjecajima od grada, i zato je ono najizrazitiji predstavnik narodne kulture, narodne individualnosti, i narod bez seljaštva nema budućnosti. Selo je napose izvor fizićkog pomlađivanja. Stoga je oćito njegovo znaćenje u svakom narodu, ali je isto tako oćito i znaćenje grada, *te se ne može ozbiljno tvrditi, ćije je znaćenje veće, jer su njihove uloge podijeljene, pa je sigurno da nisu iste, ali to još nipošto ne znaći da nisu jednakovrijedne i potrebne.* Selo je svojim konzervativizmom ćuvar tradicije, bez koje se ne može ni zamisliti narodni život, a grad je svojim idealizmom središte napredka, pa se stoga u njemu razvij a svaka viša kultura. (...) Za narodni život potrebna su oba elementa, selo i grad, i bez njih uopće nema naroda... "Bez povijesti nema narodne svijesti. I tko danas hoće da mu njegov narod bude svjež i snažan, taj ne smije da *razara* narodno pamćenje. Time, samo time može ga učiniti plijenom svojih egoistićkih susjeda" (Sufflay)." (Radovan Latković, *Fašizam i hrvatski nacionalizam*, "Omladina" XXI./br. 3., Zagreb, studeni 1937.).

Jedna je od bitnih sastavnica nacionalne kulture ćudoredje. "Za našu je filozofiju kulture temeljno načelo, da se životni smisao osniva na *ćudorednim* vrijednostima, koje su bezuvjetno obvezatne za život pojedinca i zajednice, narodne i državne. Na ove je vrijednosti obvezatno upućen i hrvatski narod u obnovljenom poviestno* m životu državne samosvojnosti. Vriednostna sviest u životu naroda i države dobiva svoju izrazitost po konkretnim oblicima ćestitosti i pravde, zatim u poźrtvovnoj i k zajednićkim dobrima upravljenoj volji, na kojoj se održava smisleni rad za obstanak naroda i države. Poviest će zabilježiti, koje su moralne vrline postojale u hrvatskom narodu, kad je u sudbonosnom ćasu bio kadar osvojiti sebi najosnovniji uvjet ćovjeku dostojna života - svoju slobodu... Tko je god za pravdom ćeznuo i u dugom ćekanju njezine oživotvorbe možda već skeptićki kolebao, mora na oćigled poviestnog preokreta u obnovljenoj Državi nazrievati misterij uzpona, kojim moralna sviest ćovječanstva dolazi do pobjede. Bez ikoje namještene rieći ovo je gola ćinjenica: preko mućila i križeva, u višegodišnjim lutanjima po neizvjestnim i

gotovo beznadnim putovima, ljubeći svoj narod u gladovanju i s krvavim požrtvovanjem za žudene ideale, - taj moral je pripravljaio narodno oslobođenje. Batinani seljaci, progoni državnih namještenika, poubijani narodni zastupnici, strijeljanja u masama, organizirane čete za pokolj Hrvata, pljačkanje naroda, prelomljena rebra i paljene noge - i sve to u ime bratstva, slobode i demokracije: ta je krvavo istinska činjenica pretečom naše sadašnjosti" (Dr. Stjepan Zimmermann, *Kriza kulture*, HAZU, Zagreb 1943., str. 96.-97.).

Hrvatski kulturni identitet temeljna je sastavnica hrvatskoga nacionalnoga identiteta, o kojemu piše pisac i teolog dr. Drago Šimundža u svomu teološkomu osvrtnu *Vjerski odgoj i hrvatski identitet*:

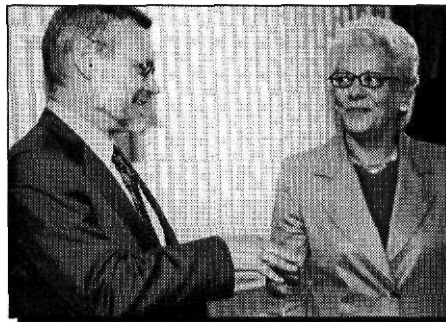
"Svaka je nacionalna zajednica, posebno nacionalna zajednica kao jedinstvena povijesno-kulturološka, etnička, jezična i gospodarska cjelina, pozvana na svoju zajedničku izgradnju koja joj, s osloncem na glavne sudjelnice, daje određene posebnosti, svojevrsnu društvenu osobnost ili, kako se često kaže, nacionalni identitet." (...)

"Znamo i odmah ćemo istaknuti da je identitet složena povijesna zbilja, da ga tvore različite stvarnosti i procesi, vrijednosti i utjecaji. Na nj su djelovali i djeluju mnogi etnogeni i historiogeni čimbenici, etničko-biološki i civilizacijski-kulturološki, povijesni i zemljopisni, klimatski i društveni, sociopolitički i jezični, religiozni i etički. *Međutim što se tiče naše prošlosti, činjenica je koju nije potrebno posebno dokazivati: kršćanska je katolička supstanca imala važnu ulogu. Bila je temeljni supstrat (podloga) i osnovna matrica (kalup) u općoj formaciji velike većine naroda, te u tom smislu i u zajedničkoj gradnji naše povijesne baštine, duhovne i materijalne*" (iztaknuo M.M.).

"U prvom je starohrvatskom razdoblju od 7. do 12. stoljeća-koje je kao polazno, u kulturogenom i psihogenom smislu najvažnije - kršćanska katolička supstanca bila životvorni kvasac misli i prakse. S njom se, ukoliko rečeno, razvijala naša kršćanska (europska) svijest i narodno biće, društveni običaji i nacionalne osobine, opći mentalitet i kultura. Prije svega civilizacijski i sociološki, ali u stanovitom smislu, u što ne ćemo ulaziti, i društveno-politički, organizacijski, juridički i gospodarski."

"Stjecajem okolnosti vjerske i nacionalne vrijednosti u nas su se povijesno tako isprepletale i stvaralački povezivale da

su mnoga pokoljenja, kad je riječ o našem kulturnom nasljeđu, u uzajamnoj interferenciji (miješanju) religiozne zbilje i osobnog talenta, svoja djela kristijanizirale i svoje kršćanstvo kroatizirale. U tom smislu je vjera, makar se to danas činilo nevjerojatno, sa svojim religioznim, etičkim, civilizacijskim i kulturološkim vrijednostima najizraavnije djelovala na hrvatsku duhovnu i društvenu formaciju, na svijest i savjest, praktična ponašanja i karakterne osobine, opću narodnu psihu i životnu pedagogiju."

Ivica Račan i Carla del Ponte

"Dapače, ti se povijesni suodnosi vjere i uljudbe u našem naordnu nisu dali smesti ni u novijim razdobljima kad su svjetovni utjecaji, tamo od renesanse, sve više preuzimali maha. I u njemu je vjera, unatoč svim protivštinama, kao civilizacijski supstrat, ostala osnovnom supstancom i imanentnom (neodvojivom) inspiracijom mnogih ostvarenja."

"Ne mislimo ovdje samo na elitne krugove i visoku kulturu, na priznate i poznate umjetnike. Pred očima su nam najširi slojevi, naši ljudi koji su, uza sve svoje slabosti, religiozno mislili i živjeli, te tako svoja stajališta prenosili na nova pokoljenja. Njihovim se je trudom i uspjehom širilo ozračje religiozne i nacionalne svijesti, koje je izdržalo sve napore i kušnje; očuvalo nas da ostanemo svoji na svome."

Ne ćemo to dalje tumačiti, ali ćemo objektivno zaključiti ako kažemo da je golem doprinos vjere i vjerske po(r)uke u našoj prošlosti. Svjesni smo i znamo da nije bio jedini. Ovdje smo se, zbog naravi naše teme, zaustavili samo na njemu. No ne mislimo zato tvrditi da nam je sve što jesmo i što imamo dala vjera, odnosno da je naš identitet samo religiozno obilježen i određen. Vjera je, da budemo do kraja jasni, bila osnovna povij esno-kulturološka matrica (kalup) oko koje su se sabirale mnoge druge snage, pokreti i ideje, gradeći ponekad zajednički s njom, ponekad samostalno, religiozno i areligiozno, mi-

mo nje ili sasvim suprotno njezinim vizijama i doprinosima, što se događa i danas" ("*Glas Koncila*", XXXIX./2000. br. 43./1375, Zagreb, 22. listopada 2000, str. 8.).

Kolika je danas i ovdje snaga hrvatskoga kulturnoga identiteta u cjelini, odnosno pojedinih njegovih sastavnica? Neka to pokažu primjeri, koje iznosimo u nastavku.

Vjerska slika Republike Hrvatske godine 1991, po predhodnim podatcima službenoga popisa pučanstva, izgledala je ovako: katolika 16,5%, pravoslavaca 11,1 %, islamske vjere 1,2%, protestanaka 0,4%, ostale vjerske zajednice i nepoznato 6,9%, ateisti 3,9%. Od ukupnoga broja stanovništva Republike Hrvatske istim se popisom Hrvatima izjasnilo 77,9% pučanstva Republike Hrvatske. (Hrvoje Šošić, *Hrvatski politički leksikon*, II, Rijeka 1993, str. 1057.). Ovi podatci pokazuju, da se preko 90% Hrvata u vjerskomu pogledu izjasnilo katolicima.

Jesu li i koliko ovi Hrvati katolici poštovali Božju zapovijed i čudoredno obvezu o rađanju djece, presudnu za obstanak hrvatskoga naroda? Podatci Hrvatskoga populacijskoga pokreta daju nam ovakvu demografsku sliku: U Republici Hrvatskoj je u godini 1998. od 421 občine njih 311 bilo u minusu glede nataliteta, a od 122 grada 75 je bilo u minusu! Od 20 hrvatskih županija njih 16 je u demografskom minusu, a samo 4 su pozitivne! Hrvatski narod izumire i to se izumiranje nastavlja. U ratnom i poratnom razdoblju zabilježen je zastrašujući broj nasilnih pobačaja, višestruko veći od ratnih gubitaka. Danas *statistički* broj pobačaja opada, ali se *stvarno* povećava. Statistika naime ne bilježi pobačaje u posebničkim (privatnim) klinikama i ordinacijama.

U drugom primjeru prof. dr. Ivo Marović razmatra odnos prema hrvatskoj nacionalnoj baštini. O tomu on piše:

"Baština je vrlo čudna kategorija. Na nju se svi pozivaju, svi je vrjednuju i prepoznaju, svi bi na njoj gradili kulturni, a često i veći dio nacionalnog identiteta. Ona postaje još zanimljivija ako joj se pridoda atribut nacionalne baštine, jer tada i formalno, svojim nazivom podupire nacionalno bogatstvo i raznolikost... Dva događaja koja su se zbila u posljednja dva mjeseca i koja nemaju nikakvih međusobnih dodira sugeriraju pomisao da fenomen baštine, a posebice one hrvatske, nacionalne baštine, nije dovoljno jasan... Ja sam s arhitektom Marijanom Hrčićem po-

nudio program obnove ruševine jednog nizinskog burga u sklopu odmorišta za auto-cestu Zagreb-Varaždin... Odabrana su tri programa i sva su tri usmjerena prema zaštiti seoske, tradicijske baštine... u Ministarstvu turizma jedino taj dio baštine smatraju autohtonom hrvatskom baštinom. Drugi primjer: ...U lipnju ove (2001.) godine otvorit će se u Veneciji izložba "Trogir od 1200. do 1600. godine", koju će prirediti splitski Konzervatorski odjel Ministarstva kulture uz novčanu podršku američke fundacije Venetian Heritage Incorporation i hrvatskoga Ministarstva kulture... Moj je zaključak na žalost nedvojen. Trogirske umjetnine koje će se izložiti u Veneciji dio su mletačke baštine, jer u protivnom cijeli projekt ne bi sufinancirala fondacija koja se bavi mletačkom baštinom, a njihovu katalošku obradu ne će raditi hrvatski povjesničari umjetnosti, nego oni europski i američki... Ministarstvo turizma smatra samo tradicijsku seosku kulturu hrvatskom kulturnom baštinom, dok Ministarstvo kulture smatra trogirске umjetnine i kapelu blaženog Ivana Trogirskog... 'mletačkom baštinom' ... Na kraju nas taj put može dovesti u pakao, ako je vjerovati staroj izreci koja se već više puta u nas obistinila" (*Kulturni obzor* "Večernjega lista" VIII./2001. br. 346., Zagreb, 4. veljače 2001., str. 31.).

Može li ovako oslabljeni hrvatski kulturni identitet obraniti i sačuvati hrvatski narod u suvremenim svjetskim trendovima globalizma, koji se očituju u sve većem angliciranju hrvatskoga jezika, kičiziranju graditeljstva, tematskom i svjetonazornom amerikaniziranju književnosti, nametanju (i prihvaćanju) nekršćanskih vrijednosti globalističkoga Novog Doba (*New age*)?

A o tomu kako suvremeni globalistički svijet poštuje hrvatska osobna i temeljna nacionalna prava i na kakav "demokratski" način uzpostavlja demokraciju, čujemo što će nam reći *Jadranka Cigelj*, zatčenica u srbskomu logoru Omarska, predsjednica Hrvatske sekcije Međunarodnoga društva za zaštitu ljudskih prava, pravnica po struci:

"... U početku sam morala govoriti svijetu da su koncentracijski logori stravična stvarnost, kod kuće se to znalo, no sad sam zaprepaštena kolektivnom amnezijom kod kuće ili neupućenosti ljudi, sad moram ovdje govoriti da smo bili žrtve velikosrpske politike. Eto to su motivi: želim podsjetiti ljude da je postojao rat, da je

postojao srpski agresor i njegove žrtve." (...)

"Vijeće sigurnosti donijelo je odluku o formiranju jednog ad hoc suda sa sjedištem u Haagu. Taj je sud počeo zahvaljujući nama žrtvama. Bili smo sretni misleći da će sustav međunarodnog pravosuđa — vjerujući u pravo i u humanost — nadjačati politiku... Prvi dosje koji je otvoren u Den Haagu bio o logoru *Omar-ska*... No, 1995. Goldstone je dao ostavku, što je dvojbeno. Louis Arbour je ostala kratko, da bi se zadržala Carla del Ponte koja je vrlo ustrajna u - ne iznošenju istine - nego, rekla bih, u obnošenju dužnosti na koju ju je imenovala svjetska politika. Politikaje glavna: rjeđe se kao svjedoci zovu izravne žrtve a češće svjetski eksperti, najčešće Britanci i Francuzi."

"... A gdje su Mladić, Karadžić, Milošević? Sudi se zapravo politici, narodu, državi, no ne samo novoj Hrvatskoj već Hrvatskoj od 1945. Drugi svjetski rat još nije završen. To su igre velikih na račun malih. Jednom sam američkom novinaru na pitanje što mislim o Haaškom sudu rekla: To je najveći i najskuplji teatar gdje se pravnici pretvaraju u klaunove. Bila bi to i lakrdija da se ne plaća sudbinama ljudi. - Glavna mu je zamjerka što izjednačava žrtvu i agresora, govori o odgovornosti sve tri strane, ne ističe agresora Srbiju. To Srbima ide izravno u prilog, no oni imaju još nešto na čemu im valja zavidjeti. Jedinstvo i odlučnost kad je srpstvo u pitanju." (...)

"Radi se na podjeli Hrvata, a ne samo o kriminalizaciji Domovinskog rata; o omalovažavanju stečevina, o dokazivanju da rata nije trebalo biti: trebali smo se pustiti agresoru. Nastoje se diskreditirati oni koji su stvorili državu. Ide se tehnikom koju smo nekada zvali specijalnim ratom. Propaganda. Jednostavno kriminalizirati Domovinski rat, prozivati Hrvatsku za period od 1941.-1945., izazvati krivnju Hrvata, generale optužiti za ratni zločin... mora se znati tko je žrtva agresije, tko brani svoj dom, a tko vrši zločin i to na tuđem području... branitelji nisu mogli napraviti ratni zločin, braneći svoj dom, no moglo se dogoditi prekoračenje nužne obrane." (...)

"... Hrvati BiH branili su ovu zemlju, stajali su sve na raspolaganje Hrvatskoj kad je trebalo i postigli daju to njihova i etnička i etička pripadnost. Mnogo ih je poginulo u obrani Hrvatske, da bi 2000. saznali da su nepoželjni te kako su živeći u BiH pojeli novce ove zemlje.

solidarnosti i zajedništvu imali bismo što naučiti od Srba. Koštunica će surađivati s Haagom, ali tek kad se, kaže, ispitaju zločini nad Srbima. Koštunica možda želi demokraciju u Srbiji, ali brani svoj nacionalni identitet i nacionalno biće. A ovdje se jedan bio naroda odbacuje na najgrublji način. Picula jedno od prvih putovanja poduzima u Republiku Srpsku, a što nije smio, tako im dajući status koji im nitko nije dao. (...) Mi se nismo borili za svoju slobodu i demokraciju u Vijetnamu poput Amerikanaca nego u Hrvatskoj i na prostoru malobrojnoga hrvatskoga naroda u BiH." (*"Hrvatsko slovo"* VII./2001. br. 304, Zagreb, 16. veljače 2001, str. 6.-7.).

Jadranku Cigelj najviše boli hrvatski zaborav, već glasovita hrvatska šutnja. Ako nas Bog pozivi, o tomu zaboravu i šutnji pisat ćemo posebno.

(nastavit će se)

ANKICA KALE

SVIJEĆA ZA NAPUŠTENI BROD (Dr. Franji Tuđmanu)

*Spremam se noćas zapaliti svijeću
za jedan stari napušteni brod
i ne ću s grajom vještati je o bor
kad bučno se sjati rasijani rod.*

*Za brod što sad leži pokraj mutne rijeke,
mrtav i gol s ranom u boku,
s planina hladnih još s porugom ga motre
i nitko suzu ne vidi mu u oku.*

*A još do jučer on je kroz oluju
pod kletvom neba, propinjuć se, sam
brodio paklom skupljajući munje
a sad ga glođu ruzina i sram.*

*Sada mu sude neke dvorske lude
one što nemaju ni imena ni doma
a sve što nam daju i sve što nam nude
to trulež je rana od bitki, od loma.*

*I teče rijeka, mutna, smradna, teče,
i kužnom smolom zapljuskuje brod,
sa stidom noćas ja palit ću svijeće
za naše duše, naš prokleti rod.*

POVIJEST I NARODNO SJEĆANJE BIT ĆE PRAVEDNIJI OD HAAŠKOGA SUDA

Je li zločin braniti se. Jest, ako ste slučajno Hrvat. Najnovijim, doduše prvostupnjakim presudama, Haaški je sud poslao još jednu jasnu poruku svim Hrvatima: zločin je braniti se. Uбудućе kad vas naпадnu, bježite ili se predajte, pustite da rade s vama što god hoće, jer ako se budete branili, preživite li agresiju, mi ćemo vas osuditi. Kordićevih 25 i Čerkezovih 15 godina nisu ništa drugo do još jedna osuda Hrvatske i svih hrvatskih branitelja. Iz obrazloženja presude, kao i prije, kod presude generalu Blaškiću, i laiku je jasno da Kordiću i Čerkezu nije dokazano ni jedno kazneno djelo za koja su ih teretili, ali koga za to briga. Krivi su, jer su pokvarili planove moćnika koji sebe vole nazivati međunarodnom zajednicom.

Tamo negdje u uljuđenoj Europi je dogovoreno da se rat u Bosni i Hercegovini okonča tako što će se Bosna podijeliti između Srba i Muslimana, a da bi se to ostvarilo, srednjobosanske Hrvate valjalo je protjerati u Republiku Hrvatsku. Plan bi se realizirao bez ikakvih problema, da nije bilo Darija Kordića, Tihomira Blaškića, Marija Čerkeza... Oni su stali na čelo malobrojnih i slabo naoružanih Hrvata i suprostavili se i planovima svjetskih moćnika i deseterostruko nadmoćnijem neprijatelju. Grčevito su branili svoje domove. Da, baš tako. Prva crta obrane u Lašvanskoj dolini bila je nadomak kuće Darija Kordića, a u toj kući cijelo vrijeme rata živjeli su njegova supruga i djeca. Rat su u Busovači proveli i njegovi roditelji, braća i sestre. Govore da je bio vrlo moćan. Ako je bio tu moć nije iskoristio da iz ratnog pakla izvuče nikoga od svojih najbližih. Da jest, Lašvanska dolina vjerojatno se ne bi obranila.

Za vrijeme muslimansko-hrvatskog oružanog sukoba, zgrada zapovjedništva u kojem je sjedio Tihomir Blaškić bila je na dometu pješачkog naoružanja muslimanske vojske. Blaškićeva obitelj aktivno je sudjelovala u obrani Lašvanske doline. Blaškićev otac, iako mu je sin bio zapovjednik Zbornog područja, dakle prvi hrvatski vojnik srednje Bosne, poginuo je u rovu. Nije bilo povlastica, ni za koga, jer dajest, Lašvanska dolina ne bi se obranila.

Piše:

Mijat TOMIĆ

Danas su, prema presudi Haaškoga suda, Blaškić i Kordić, agenti strane sile koji su došli u Lašvansku dolinu ne bi li po nečijim planu etnički očistili Muslimane s tih prostora. Nije li ta tvrdnja suluda. Da su Kordić i Blaškić doista imali takve planove, danas ne bi bili osuđeni, nego bi bili oslobođeni svake odgovornosti kao neubrojive osobe, jer samo bi luđaci mogli planirati napad na deseterostruko brojnijeg i bolje naoružanog protivnika. Istina je da su Blaškić i Kordić branili svoje domove, svoje obitelji, i to nadčovječanskim naporima. Ali to je, očito, Hrvatima zabranjeno. Svi imaju pravo na obranu osim Hrvata.

Prizor sa splitskoga prosvjednog skupa

Sjećam se, kao daje bilo jučer. Vukovar već gori. Alija Izetbegović poručuje da to nije njegov rat i poziva JNA da brani Bosnu i Hercegovinu. Cestom koja se provlači kanjonom rijeke Lašve između Viteza i Busovače vuče se duga kolona vozila JNA. Skupina odvažnih mladića predvođena Darijem Kordićem zaustavlja sivomaslinastu zmiju i zahtijeva pregled vozila. Zapovjednik kolone ne dopušta pregled tvrdeći da su kamioni prazni. Prvih nekoliko doista su i bili, ali su ostali bili krcati raketama tipa "Plamen" i drugim naoružanjem.

"Ne, to ne ćete provući!" - poručuje jugoslavenskom zapovjedniku Dario Kordić, a da misli ozbiljno, svjedoče mlada smrknuta lica busovačkih Hrvata u maskirnim odorama i puške uperene u kolonu. Vojnički, sve je gotovo. Konvoj je naš. Ali, tek sada počinje zaplet. Iz Predsjedništva BiH i Vlade poručuju da se konvoj mora propustiti. Hrvatski član Predsjedništva BiH Stjepan Kljuić ljutito zahtijeva od ministra policije Avde Hebib: "Dovedite mi tog malog Kordića u lisičinama." Lako reći, ali teško izvodivo. "Mali" je već dostatan narastao da vidi što se sprema i dostatan ojačao da može braniti i sebe i Hrvate središnje Bosne, unatoč, u najmanju ruku čudnoj politici tadašnjeg BiH vrhovništva. No, pod silnim pritiscima iz Sarajeva "Mali" popušta. Propustit će JNA kolonu s naoružanjem na zahtjev legalnih vlasti, ali će sačuvati ponos. Jednu noć kolona mora prenoćiti u krugu tvornice Vitezita pod stražom momaka u maskirnim odorama i s hrvatskim oznakama, a ne mrskih sivomaslinastih uniformi. Nedugo poslije toga Sarajevo gori, zapaljeno granatama "Plamen", koje je "Mali" morao propustiti na izričit zahtjev i pritisak Izetbegovića i Kljuića.

Slučaj drugi, nedugo nakon epizode s JNA kolonom. Jugovoj ska dolazi u novotravničko Bratstvo, tvornicu za namjensku proizvodnju. Tako se to tada zvalo, a radilo se o tvornici u kojoj su se proizvodili višecijevni raketni bacači. Namjera im je izvesti sve naoružanje i granate. Zatrebalo im, valjda streljiva i oružja na vukovarskoj bojišnici. Oni bi izveli, ali "Mali" ne da. Iz Sarajeva poručuju: "Pustite im, to je njihovo. Tko će dati plaće radnicima?" "Mali" ne da, jer zna da će sve što izvezu pucati po Hrvatima. JNA šalje na pregovore u Novi Travnik zapovjednika sarajevske vojne oblasti, generala Kukanjca, a vojnu delegaciju pojačava, po nalogu Alije Izetbegovića, tadašnji predsjednik Vlade BiH, Čengić. Zahtijevaju deblokadu Bratstva i izvoženje naoružanja i streljiva. Ovaj put "Mali" ne popušta. Iz Sarajeva prijeteći traže da se oružje preda JNA. "Mali" ne da. Traži se pomoć Zagreba. Manolić i drugovi iz ta-

dašnje hrvatske Vlade prijeteći podupiru zahtjeve službenog Sarajeva: "Pustite neka JNA vozi oružje!" "Mali" poručuje: "Oдавde oružje i streljivo koje će pucati po Hrvatima izlazi samo preko nas mrtvih." Veliki su bjesnili, prijetili, zapovijedali, molili, ali tvrdoglavi "Mali" je ostao nepopustljiv. Zahvaljujući njegovoj tvrdoglavosti, oružje iz Bratstva nikada nije zapucalo po Vukovaru i Sarajevu. Autor ovoga teksta jedan je od živućih svjedoka ovih događaja.

Dakle već tada kraj em 1991. i početkom 1992. godine "veliki" Hrvati su poručivali da im predstavnici drugih naroda privedu Kordića u lisičinama. To zadovoljstvo nisu imali, jer je iza Kordića stajao hrvatski narod. Kasnije su ipak (na prijevaru) uspjeli u svojim namjerama. Stavili su Kordiću lisičine na ruke, jer je "Mali" ponovno pokazao spremnost žrtvovati se za hrvatski narod. Jedan "veliki" Hrvat iz Sarajeva i još jedan "veliki" Hrvat iz Republike Hrvatske, kao vjerodostojni svjedoci optužbe, "dokazali" su u Haagu da se u središnjoj Bosni odvijao međunarodni ratni sukob u kojem je "Mali" bio agent strane sile, a prvostupanjka kazna za to je 25 godina.

Golema je cijena koju je "Mali" platio za svoju hrabrost i domoljublje, ali cilj je ostvaren. Hrvati još uvijek žive u Lašvanskoj dolini, unatoč planovima "velikih" u svijetu, BiH i Republici Hrvatskoj. U ratu ih nisu mogli protjerati, Sada u miru, odlučili su vođe odvesti u Haag i osuditi na goleme kazne ne bi li zaplašili narod i pokrenuli ga u seobu. Nadajmo se da ni ovaj put ne će uspjeti u svojim zločinačkim namjerama. Žilav je hrvatski narod u središnjoj Bosni i vitalan.

A "Mali"??? Još jednom se žrtvovao za hrvatski narod, dok "veliki" Hrvati uživaju u plodovima njegove borbe u kojoj sami nisu sudjelovali. Nema sumnje da će povijest i narodno sjećanje biti pravedniji od presude "velikih" i svjedočenja hrvatskih moralnih patuljaka.

P.S. Ovaj tekst, kao skromnu osobnu potporu, posvećujem mojim dragim prijateljima i suborcima Dariju Kordiću, Tihomiru Blaškiću, Mariju Čerkezu, Anti Furundžiji, Zlatku Aleksovskom, trojici Kupreškića i svim ostalim prijateljima i suborcima, koji zbog svog domoljublja i iskazane hrabrosti trunu u haškom kazamatu ili u zatvorima diljem Europe.

PRIOPĆENJE ZA JAVNOST

Obraćamo se hrvatskoj i svjetskoj javnosti u ime više od 7.800 hrvatskih političkih zatvorenika organiziranih u nestranačku i nevladinu udruhu Hrvatsko društvo političkih zatvorenika. Obraćamo se i u ime više desetaka tisuća onih robijaša, koji nisu dočekali ozračje demokracije i uskrsnuće hrvatske države, ali njihov duh i njihovi ideali su s nama, nadahnjuju nas i mi u ovom času, vrlo teškom i bremenitom za sve Hrvate, kako u domovini, tako i u drugim europskim i inim državama, moramo progovoriti pogotovo i u ime više milijuna odrobijanih dana ili tisuće i tisuće godina u kazamatima zločinačkih režima koji su vladali na hrvatskim povijesnim prostorima.

Zašto se obraćamo i što vam želimo i moramo reći? Odgovor dajemo postavljem pitanja: Koji to Hrvat, hrvatski građanin i dobronamjerni građanin svijeta može šutjeti nakon haških presuda generalu Blaškiću, političaru Kordiću i branitelju Čerkezu? Može li šutjeti ijedan pošten građanin-birač nakon postizbornog inženjeringa i diktatorskog prekrajanja izbornih rezultata u nesretnoj Bosni i Hercegovini?

Mi, hrvatski robijaši, koji smo na svojim plećima i duši iskusili što znači političko suđenje i krojenje pravde u ime nekih ideja, moramo jasno i odlučno reći NE i DOSTA s proganjanjem onih koji su imali hrabrosti i vjere rušiti umjetne državne tvorevine i zločinačke režime, te svome narodu osigurati prostor slobode za slobodno življenje i slobodno mišljenje.

Zato se pridružujemo i podupiremo sve one koji su ustali protiv političkog suđenja u Den Haagu, a upozoravamo aktualnu hrvatsku vlast da zbog svojih trenutačnih stranačkih probitaka ne šteti nacionalnim interesima i ne ponaša se izdajnički prema svom vlastitom narodu i ujedno ih pitamo zašto se toliko boje referendumima i prijevremenih izbora? Ako ste uvjereni da ste radili dobro, dopustite narodu da vas slobodno i bez izbornog inženjeringa ocijeni kao stranke i kao pojedince. Ne bojte se demokratske promjene vlasti.

Isto tako poručujemo hrvatskoj i svjetskoj javnosti da podržavamo pravo hrvatskog naroda koji je još ostao, kako rekosmo, u nesretnoj Bosni i Hercegovini, da sam odlučuje o svojoj sudbini i da ustroji vlast i prikloni se onim opcijama koji im u današnjim političkim prilikama najviše odgovaraju. Hrvatski narodni sabor je legitiman i odražava situaciju u kojoj se našao hrvatski narod. Zašto? Jer politička sudbina i pravo hrvatskog naroda koji je obitavao i koji još obitava na prostorima BiH toliko su beznačajni za svjetske sile da ih uopće ne zanima daljnja politička sudbina tog naroda, nego trenutačna politička probitačnost, a osobito saniranje situacije nastale raspadom Jugoslavije, te famozne tamnice naroda, mezmice masonskih i inih struktura koje su krojile zemljovide i određivale pravce društvenih kretanja. Zato se hrvatski narod u BiH mora organizirati tako da optimalno može ostvariti svoja povijesna prava, a ne kako to odgovara nekom drugom. Što je Hrvatima i hrvatskim građanima činiti danas i ovdje? Samo jedno: boriti se za *dostojanstvo i opstanak* svim sredstvima na koje ima pravo jedan povijesni narod. Da. Boriti se u prvom redu pravnim i demokratskim sredstvima, a ukoliko su im ta sredstva uskraćena kao što im to uskraćuju sadašnji međunarodni predstavnici, ujediniti se i pružiti maksimalan otpor nepravdi.

U Zagrebu, 5. ožujka 2001.

IZVRŠNI ODBOR HDPZ-a

DUBROVAČKE ZIMSKE IGRE

Prodaja i kupnja Hotela Excelsior u Dubrovniku, prvoklasno opremljenog, prema standardima koji su elitnom hotelu zadani, za cijenu za koju u Zagrebu ne možete kupiti ni malo bolji četverosobni stan u središtu grada, upućuje nas da se radi o jednom od najeklatantnijih i vrlo suptilnih oblika stjecanja protupravne imovinske dobiti i nanošenje štete državi kao i svim poreznim obveznicima u režiji institucija, na čelu kojih se nalaze predstavnici novoizabrane trećejanuarske, bolje rečeno "trećejanuarske" vlasti. Sve je omogućeno na temelju zakona donesenih po ranijim vlastima, za koje su se današnji zaklinjali da će ih revidirati. To će možda i učiniti, ali tek kad se sve rasproda po ovom uzorku.

Razlika između ranijih i sadašnjih "kupaca", tj. onih koje sad procesuiraju i ovih koji sada "kupuju", počiva isključivo u vještini, načinu "stjecanja" vlasništva i metodi postupka. Dok su raniji, "kupnju" činili potajno, primitivno, surovo, beščutno i krajnje bezobzirno, bilo ispod ili iznad stola, svejedno kako, ali sigurno po principima mafijaške zajednice, današnji "kupci" čine to isto po istim načelima, samo je razlika, da oni raniji, jedni drugi odreda pripadnici bivše KP, ovima današnjima u financijskim malverzacijama nisu dorasli po suptilnosti metoda kojim to izvode.

"Šibicari"

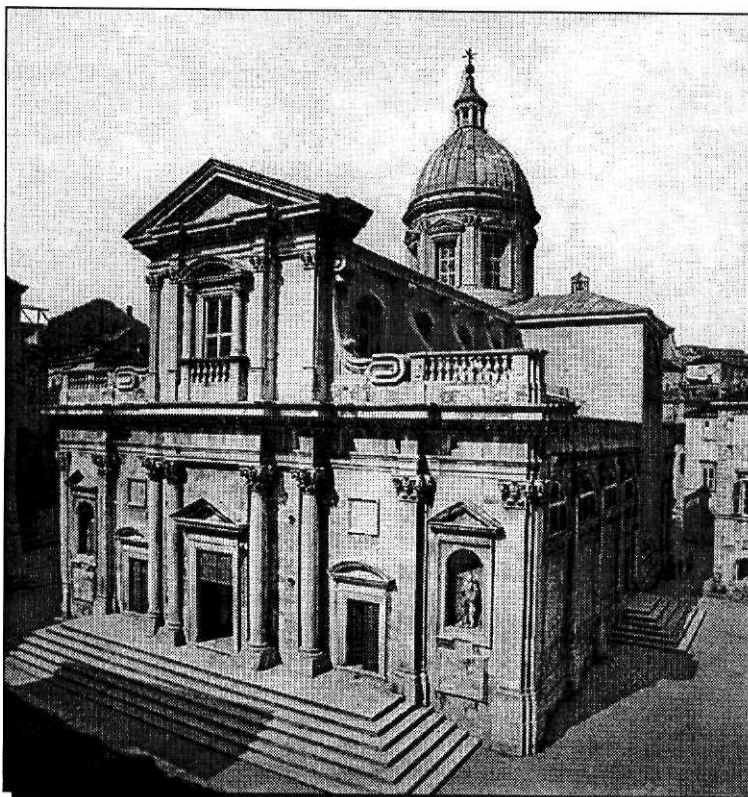
Današnji "kupci" čine to naočigled cjelokupne javnosti, kako vole reći "transparentno", metodom koja se može jedino uspoređivati s igrom "na sreću" poznatijoj pod nazivom "šibicarenje". "Šibicarenje" je vrsta prevarantske igre, koja savršeno funkcionira, upravo iz razloga jer izvođač prevare sve javno radi i izlaže javnosti, te nudi pogledima svoje radnje, tako da postizanjem privida punog po-

Piše:

Mirsad BAKŠIĆ

tenja u igri, stekne povjerenje da je doista tako, i da svi imaju jednake izgled. Regimente blentavih, naivnih, halapljivih, gramzljivih opljačka tako reći "legalno" zahvaljujući njihovu primitivnom nalogu za naglim stjecanjem. Bitna razlika između vulgarnoga uličnog "šibicarenja" i ovoga potonjeg suptilnijeg počiva u načinu stvaranja privida vjerodostojnosti.

Suptilniji započinje kampanjom u tisku vremenski toliko udaljenom od "kupnje"

da se nitko živ ne bi mogao dosjetiti i povezati tu kampanju i buduću "kupnju". Predstavljaju budućeg kupca, "junaka našeg doba", kao vrhunskog uspješnog biznismena, bogataša, investitora u inozemstvu. Sretna zemlja koja ga ima. Ali na veliku žalost, u ovom trenutku on nije zainteresiran za investiranje ovdje, jer mu je preko glave posla i bogatstva u inozemstvu. Preokupiran je, bogati i ugledni trgau se za njegovim društvom i td. i td... Dvije godine kasnije, kad smo već u-

čeni što takvim ljudima nije omogućeno da investiraju, odjednom ugledamo slike i tekstove hvalospjeva "biznismenu" koji je u međuvremenu promijenio mišljenje, i evo sad je tu, da nam pokaže kako se to radi. Sve radi javno, od natječaja, uvida u "kupnju većinskog portfelja", slikanja na televiziji u namjeri da postupak učini dostupnim javnosti ili kako to vole reći "transparentnim". Vodeća novinarska pera, ponekad nesvjesna ciljeva potrebe "da odrade kupnju", kako bi oni raniji primitivni rekli, pišu panegirike cjelokupnom poslu, rječnikom ekonomskih znanosti, dajući posebnu težinu, punu ozbiljnost, opisujući i golemi "rizik".

Pri tome će dobro doći i kakav "profesor" fakulteta, da pojača dozu uvjerljivosti. Upućuje nas na brojne probleme koje činimo "stranim" investorima, onemogućavamo, tjeramo itd., itd.

Izruguju našu nesposobnost da osjetimo pravog kupca, veličajući hrabrost "kupca" koji unatoč svih poteškoća ustraje i pobjeđuje "konkurenciju" koju, r propis, nikad nitko nije niti vidio niti čuo. Nakon opisanog postignuto je sve da se steknu uvjeti potrebni za ostvarenje privida pune legalnosti. Vrhunac provodadžijskog načina stvaranja privida je postavljanje pitanja, je li doista obavljen posao po zakonu ili ne. Odgovor je afirmativan i tada na scenu, u maniri grandseigneura stupa "junak našeg doba"! Konačno utvrđujemo da i govori prije svega cinično, tobože manirovom dobročinitelja. Kupljenu i u knjigama već uknjiženu imovinu nudi u zakup za jednu kunu i to otok koji je svugdje u svijetu res extra commercium, jer predstavlja dobro koje se ne može otuđiti. Kritizira javnost i podučava kako se treba postupati s ulagačima, ali nakon što je "kupnju" hotela vrijednog "bratratu" 50.000.000 dolara dobio za bagatelu od milijun i dvjestu tisuća dolara.

Patuljci pojma nemaju

Potonji novčani iznos mogu prikupiti deseterica građana slučajno okupljena na Trgu bana Jelačića. No ono što tim građanima nedostaje, ključna je činjenica ili "kvaka" u kojoj počiva "tajna" podvođenja. Spomenuti građani ne mogu ishoditi, što je i bit "posla", da stvarnu cijenu "objekta" snosi država Hrvatska, garancijama i jamstvima koje će otplaćivati sadašnje i generacije budućih poreznih obveznika. Kako sad to, otkud takva tvrdnja, kad jamstva daje banka i k tome još i strana!?? Pa upravo u tome je sveukupna "tajna uspješnosti" ovog posla, primjenom starog, dobro znanog i prokušanog recepta koji ga i čini nalik "šibicarenju". Jamstva za dugove preuzet će banka čiji bonitet i veritet ne znamo je li ispitan?? Veritet koji je itekako ključan u svakom poslu (označava istinitost podataka koje da je banka), nitko živ ne zna!!! Za dugove koji se određuju "od oka", jednom 35, drugi put do datak je još 7 milijuna, jamčit će banka kapitalom, za koji prodavatelj - država nema saznanja koliki je i kakav je i postoji li uopće?? Posebno je pitanje, kakav interes ima banka koja preuzima jamstvo tolikog duga, a da mi tj. javnost to ne znamo. A uvjeravaju nas da je sve transparentno. Koji poslovni interes i kakav ima banka da preuzima dug i u kojem roku i kojom dinamikom će vraćati dug??? Ništa od toga. Ali to i nije bitno za priču. Bit ove priče sastoji se u tome da kada dugovi dospiju ili počnu dospijevati, banka čiju solventnost nikada nitko nije tražio a kamo li ispitivao, zbog "iznenadnih" poteškoća, zatražit će i dobiti od države prodavateljice pomoć koja se zove - sanacija. Država jednom prodano, ponovno kupuje u obliku sanacije i pokriva sve dugove stare i novonastale, jer se ne može dopustiti, da takav ugledan objekt bude doveden na "bubanj" i time ugled cjelokupnog turizma, jer bi to značilo difamaciju za Dubrovnik. To je ustvari završni čin kojim "junak našeg doba" konačno postaje vlasnik "kupljenog" hotela za cijenu četverosobnog stana. Dugove snosimo svi mi, jer je njemu ostaje tvrdnja da nije znao ili mogao znati za nastup takvih činjenica. Je li baš tako???

Banka nakon provedene sanacije izlazi iz posla čista ili s eventualnim pojedinačnim konzekvencama u obliku istražnog tromjesečnog zatvora za pojedince, za koje će se kasnije tvrditi da su neopravdano i zlonamjerno hapšeni. Porezni obveznici, kao uostalom i do sada u već vi-

denoj praksi, snosit će stvarnu cijenu koštanja, a država će siromašiti, jer nitko od onih koji bi trebali plaćati - ne plaća obveze. Može se pitati, čijaje ta banka, otкуда je i gdje je utemeljena, kakav je njen kapital i postaviti pitanje, da nije i nju kao i famoznu Dubrovačku banku osnovao isto takav "junak našeg doba", čije su gubitke sanirali građani??? Kako "patuljci pojma nemaju" o svim tim činjenicama, a morali bi znati, opravdano je misliti i govoriti da se radi o podvrsti tzv. "šibicarenja". Mi promatramo to "šibicarenje" potpuno inertno, pasivno i apatično, gotovo do boli svjesni nemoći da bilo što učinimo i spriječimo takve poslove. Je li to doista tako??? Postoji li sredstvo, lijek, mogućnost sprječavanja takvih štetnih posljedica po cjelokupnu zajednicu?? Naravno da postoji!!! Na kraju će izložiti načine i mogućnosti koje stoje na raspolaganju da se i bez represije obustavi na vrijeme ova "kupnja". No prije svega predstavimo javnosti "junaka našeg doba", uspješnog hotelijera, vlasnika lanca hotela u Velikoj Britaniji, koji kaže, a da ga nitko za to i ne pita (ovo je vrlo značajno), da nikad nije bio član KP, da voli svoju domovinu beskrajno, tako da će pokupovali cijelu obalu, ako ga se na vrijeme ne spriječi, poznatijeg u Zagrebu kao poluuspušnog vozača u nikakvoj konkurenciji, pomorca-skipera, vlasnika skupog jedrenjaka, čovjeka bogatog kao Krez. Pa kako je "junak našeg doba" postao tako bogat iz tako reći ničega??

"Deca komunizma"

Upućujem na knjigu beogradskog novinara, Milomira Marića, tiskanu još 1987. u Beogradu, koja je u nastavcima objavljivana u tadašnjoj "Dugi", u kojoj je spomenuti, preskočivši granice građanske hrabrosti u doba nazovi samoupravljanja, napisao instruktivnu knjigu pod naslovom "Deca komunizma".

Iz te knjige možete doznati ključne činjenice koje će vam otkriti "tajnu" bogatstva pojedinaca i načina na kojeg su ga stekli, koju ću ja ukratko čitateljima za ovu priliku prepričati. Sastoji se u sljedećem: sam pokojni predsjednik bivše Jugoslavije, ne želeći biti ovisnikom od komunističkog bloka, i njegove novčane potpore, dolazi na ideju da vani osniva poduzeća koja će voditi fiktivni vlasiti iz redova pripadnika provjerenih kadrova, kojima će biti zadatak da pored poslova koji spadaju u domenu dojavljivanja i slič-

nog, stječu dobit iz trgovine ali isključivo sa zemljama bivšega soc. lagera s Jugoslavijom, preko tvrtki utemeljenih na Zapadu, cirkuliranjem poslovnih papira i povećanja marže. Dobiti, profit pretvaranja nevrijedne istočne valute u vrijednu, ići će u zajedničku kasu kojom upravlja tijelo koje uživa najveće povjerenje tih tajnih državnih organizacija. Tako je stvorena povlaštena kasta kvazi privrednika - gospodarstvenika koji su se pored oplodivanja kapitala koji treba da služi kao neko životno osiguranje za nosioce bivšeg režima, usput i sami obogatili. Dan danas i nakon propasti Juge i dalje postoji tijelo koje je upravljalo tim aparatom, a ključeve od kase kako bi se prostački reklo, drži troje vrlo pouzdanih ljudi, raspoređeni po raznim državama bivše Jugoslavije u kojima su postajala vanjskotrgovinska poduzeća. Jedan od takvih nedavno je u Srbiji netragom nestao, kao u zemlju da je propao, jer nije htio, kažu, njemu sličnima odati tajnu računa stečenog novca. Po raznim malim europskim državama u to vrijeme niču tzv. predstavništva, matičnih izvozno - uvoznih firmi iz Jugoslavije, a kasnije i samostalne firme pojedinaca kojim upravljaju kao fiktivni vlasnici, uz neograničenu moć utajivanja rezultata poslovanja u svoju korist, dok dobit dijele po ključu koji je propisan i koji trpi i podnaša stanovito bogaćenje pojedinaca dok pune zajedničku kasu. Prekorače li ključ podjele, gube sve što im je tadašnja država ustupila na upravljanje i u zemlji i inozemstvu, pa čak i život. Bata Todorović zvani Bata Kapetan i još jedan s našega današnjeg državnog područja, svojedobno su izvršili prijevartu i novac prebacili na vlastiti račun, instruktivan su primjer što se potom događa..

Međutim, dolazi do raspada države čiji su službenici i fiktivni vlasnici inozemnih firmi bili. Zahvaljujući činjenici da su preživjeli državu, sada prebacuju bez ikakve bojazni sve na svoj konto i odjednom upravo sada "kad je demokracija na djelu" pojavljuju se kao bogataši i kupuju cijela nacionalna i prirodna bogatstva. Piše Milomir Marić da su za sve to znali oni koji vode računa o sigurnosti država u kojima su takvi radili, no dopuštali su takav rad, jer je po njihovoj ocjeni, dugoročno gledano, služio svrsi siromašenja države kojoj su pripadali i rezanju grane na kojoj su sjedili, naravno uz istodobno služenje i onima koji su u svojim državama takove poslove dopuštali. Du-

boko uvjereni u njihovu nesposobnost i upravo s tog cilja dopuštaju da proizvede isti takav učinak, sad i ovdje kako bi doista oni s čijim je znanjem funkcionirao takav "posao" ekonomski zavladao ovom državom. Je li "junak našeg doba" porijeklom iz tih redova, ne mogu to sa sigurnošću potvrditi, niti zanijekati, no zbog čega ne vjerovati Milomiru Mariću koji tvrdi da je za postati uspješan biznismen bilo važno obiteljsko partijsko - generalsko porijeklo, ili kao u slučaju nekih iz Pariza, Moskve itd., neke druge reference, koje su ih učinile financijskim moćnicima, a propast bivše države sada i samostalnim. Stoga inzistiraju na tvrdnjama, da nikada nisu bili članovi KP-a, kao da time mogu eliminirati Marićeve tvrdnje.

Zakon šutnje

Kako je Jugoslavija pokojna i nema više kontrolnog mehanizma i obveza kojima su bili podložni, ili je, što neki tvrde, napravljen među njima dogovor o šutnji glede stjecanja kapitala, te dogovor o podjeli po novostvorenim državama, nastavljaju "ulagati" dio ranije otegot našeg novca u nekretnine istom metodom i uhodanim poslom. U početku to čine raznim oblicima kao neovisne mecene, da bi se proširio glas o njima i njihovom bogatstvu i stvorili pripremu i preduvjete da iluzije postanu stvarnost, što je cilj igre šibicarenja. Kasnije nastupaju kao daleki interesent za pojedine atraktivne nekretnine, da nakon izborne pobjede onih koje su ostavili devedestih, ovi nostalgični Hrvati, uslijed silnog obožavanja ove države odjednom počiju da "ulažu svoj kapital", stečen na način, koji je prema propisima samoupravljanja naš zajednički novac. Taj naš ustvari zajednički novac, jednom otegot, ponovno nam žele oteti i oploditi još jednom na naš račun, pri tome napadajući one koji se usuđuju pitati odkud njima novac za kupnju nekretnina i to po cijenama koje su ispod polovice uobičajene vrijednosti!!!!??

To je realnost koju su donijeli "junaci našeg doba" i tako stvaraju zatvoreni krug povlaštenih, kojima "trećejanuarci" udovoljavaju, jer su i sami, iako pojedini izuzeti od "poslova" opisanog tipa, vezani zakonom omerte - šutnje. Znali su za osnovne stjecanja dobiti kojom su onu državu doveli na prosjački štap, a nisu ništa ni tada, a kamoli će sada protiv njih bilo što poduzeti. Prisiljeni su na suradnju, koja i ovu državu može doslovce dovesti na

prosjački štap. Za najbolju ilustraciju je primjer kako definiraju politiku kojom se bave. Politiku ne definiraju onako kako se ispravno mora definirati i prakticirati, kao sredstvo za zadovoljenje potreba većine, već je definiraju kao umijeće mogućeg, jer je njihovo posebno "umijeće", medij kojego ni izuzetno dobro poznaju. Pa metnom dosta.

Takvu pojavu zakona šutnje i pojave zvane nezamjeranja ("netalasanje"), nazivam sindromom "šibice i lokomotive". U bivšoj je Jugoslaviji bilo dopušteno da svatko u okviru svojih mogućnosti, mjesta i položaja ugrabi nepripadajuću korist, zavisno od okolnosti i položaja. U prenesenom smislu riječi, netko je krao šibicu, znajući da time čini krivično djelo, pa je šutio i nije prijavljivao onog koji u isto vrijeme krade vrijednost lokomotive. Šutnja je bila obostrana i stalna, jer je i korist obostrana. Međutim, takav "red" stvara pokvarenje stvaranjem nove države. No ne zadugo. Dok su jedni ginuli za ideale stvaranja države Hrvatske, drugi su stekli mogućnost da uspješno domoljube i rodoljube pretvore u materijalna dobra, doduše primitivnijim načinom kako to i priliči šegrtima, ali su tako "odradili" i omogućili i predali vlast natrag, zbog "te i takove politike". Upravo za "trećejanuarce" glasovala je populacija onih koji su povjerovali predizbornim tlapnjama, uvjereni da će opet funkcionirati sve po sistemu "šibice i lokomotive". Kad su zaključili da oni ne samo da ne mogu vratiti na stazu "šibice i lokomotive", već "kupuju" po istim načelima onih na koje su bili bijesni, te da nisu sposobni stvarati nove vrijednosti. Da istim metodama poskupljivanja kao i u socijalizmu nastoje nadoknaditi nepotrebno potrošeno za skupi državni aparat, nema šanse da glasuju za njih na nekim drugim izborima, po istom razlogu zbog čega su razočarani apstinirali od izbora za one koji su ih obmanuli. Jedina njihova šansa može počivati u našoj sveopćoj apatiji, fatalističkom prepuštanju i inertnom promatranju strmoglavili financijskih akrobacija kojima su prebačeni u inozemstvo golemi iznosi novaca. Moglo bi se dogoditi da "vlasnici" novo opljačkana novca budu za takve "posle" amnestirani. Priča se da već slijede pogodbe, zasnovane po zakonu omerte. Kako to spriječiti ?? Ili bolje rečeno, na koji način od njih vratiti tako stečeni novac? Je li moguće da sveopća apstinencija razočaranih birača pruži nesposobnim i onima koje oni

protežiraju politički i ekonomski ostanak na vlast?? Moguće je!!! Koje zakonske metode primijeniti da se doista uvede vladavina prava a ne vladavina kleptokracije??

U potonjem primjeru, jedan od načina je da Državno pravobraniteljstvo kojem je zadatak čuvanje hrvatske imovine, ustane pred nadležnim sudom tužbom zbog prikrate preko polovine uobičajene vrijednosti, na što je aktivno legitimirano, kojom tuži prodavatelja, kupaca i jamca - banku, uz isticanje zahtjeva za izdavanje privremene mjere zabrane upisa vlasništva u bilo koje javne knjige do pravomoćnog okončanja postupka. Tvrdim da ishod mora biti povoljan. Isto tako, jedan od načina da se spriječe zaobilaznja zakona, stalna je kontrola svih poslova u službi koje su za to osnovane, uz dužnost da stalno, sukcesivno, daju javnosti uvid u sve poslove skopčane s prodajom hrvatskoga (stvorenog, stečenog, prirodnog i inog) bogatstva. U slučaju primjene represivnih mjera i osude zbog protupravnog stjecanja imovine, nužna je sporedna kazna oduzimanja imovine i takvu kaznu ne mogu spriječiti naknadni poslovi prijenosa vlasništva na rodbinu ili treće osobe, jer je u zakonu predviđen institut pobijanja takovih djela. Cilj je da svi građani budu aktivni nositelji prava koja im pripadaju, a ne samo pasivni birači lista na koje nemaju nikakvog utjecaja.

Zijad Duraković

U SJENI

*Kiša je topla umila
Trave, što san su snivale
Tiho se vladi svijale
Tiho su polja šumila.*

*Kapima maglenim, bijelim
U polju vrbuje sakrila
Čija se krošnja savila
Suha sa stablom ogoljelim*

*Nad mjestom, nad kojim počiva
Hrvatski ratnik bez imena
Usjeni do kraja vremena
Uz poj šturka san sniva.*

ČEŠKA: Ured za istraživanje i dokumentaciju zlodjela komunizma (UDV) razotkrio novi oblik zlostavljanja:

KOMUNISTI SU ODUZELI ŠESTO DJECE PROTIVNICIMA I DALI IH NA USVAJANJE

Danas su to 50-godišnjaci, uz nešto 40-godišnjaka, koji su gotovo cijeli svoj život proveli s novim identitetom i s novim roditeljima za koje su najčešće mislili da su im jedini, a od kojih su mnogi dosad već preminuli

PRAG - Ovih je dana otkrivena jedna od najbolje čuvanih tajni komunizma, objavio je u svojem jučerašnjem broju češki list Mlada Fronta Dnes (naknada mu je oko 450.000 primjeraka).

Ured za istraživanje i dokumentaciju zlodjela komunizma (UDV) razotkrio je u prvom desetljeću i pol komunističke Čehoslovačke uobičajenu praksu da se zatvorenici (uglavnom političkim) oduzimaju tek rođena djeca i daju na posvajanje u domove za siročad, a često i obiteljima zatvorskog osoblja, pa i zloglasne službe državne sigurnosti (StB i SNB). Takvu tragičnu sudbinu doživjelo je gotovo šest stotina djece.

Jedina - djeca komunizma

Povjesničari kažu da su ta djeca — rođena u zatočeništvu i odmah oduzeta roditeljima-bila jedina istinska "djeca komunizma".

Dužnosnik UDV-a Otokar Liska navodi da većina njih do danas nije otkrila tko su zapravo. Danas su ta djeca uglavnom 50-godišnjaci koji su gotovo cijeli život proveli pod novim identitetom i s novim roditeljima, za koje su najčešće mislili da su im jedini. Iako mnogi od njih naslućuju istinu, jednostavno se ne usuđuju zadirati u svoju bolnu prošlost. Liska ističe, kako dosad nitko nije došao u ured UDV-a kako bi provjerio svoj stvarni identitet i otkrio najranije godine svoje prošlosti.

Mnogi, pak, još nisu svjesni da se danas, nakon pola stoljeća, UDV time uopće ne bavi.

Povjesničar Slavomir Brodesser iz Moravskog zemaljskog muzeja potvrđuje da je taj problem, iako je star već pola stoljeća, zapravo nov. Povjesničari ne znaju kako se prema njemu postaviti, prije svega zbog etičkih dvojbi. Naime, mnoga su se djeca navikla na obitelji koje su ih

posvojile a da nikad nisu saznala mračnu pretpovijest te "idile".

Dokumentaristi UDV-a tako su završili prvu fazu istraživanja, u kojoj su ustvrdili broj takvih slučajeva. Budući da djeca rođena u zatvorima nikad nisu bila zajednički evidentirana, službenici UDV-a morali su istražiti dokumente svih bivših zatvorenika i otkriti jesu li imali djecu i što se s njom dogodilo. Nakon mjeseci mukotrpog traganja (mravljeg rada, kažu Česi), UDV je došao do prvih pouzdanih podataka.

Iz njih je vidljivo da je uglavnom bila riječ o političkim zatvoreniciima kojima je novorođenčad oduzimana u razdoblju od 1948. do 1962. godine, kada su se djeca u (post)staljinističkom režimu radala i u kaznionicama. S jačanjem reformskih struja, koje će pod vodstvom novog komunističkog čelnika Aleksandra Dubčeka kulminirati u neuspjelom praškom proljeću 1968., i zatvoreniciima se dopušta radati u roditeljima.

Načelo kolektivne krivnje

Međutim, prije toga, po uzoru na najgore godine Sovjetskog Saveza, uobičajeno se primjenjivalo načelo kolektivne krivnje pa se djeca zatvorenika u mnogo slučajeva nisu davala bakama i djedovima, a supruge političkih uhićenika smatrale su se krivima ako bi odbile nalog da se razvedu dok su im muževi u zatvoru, podsjetio je namještenik UDV-a Pavel Bret. Na pitanje novinara Ludeka Navare o tome kakvi su izgledi da netko bude procesuiran zbog tako nehumane prakse, Bret je odgovorio: - To je malo vjerojatno jer je teško otkriti je li bilo središnje naredbe za takve postupke te u kojoj se mjeri radilo o provedbi zapovijedi, a u kojoj o hirovitosti nižih razina. Kao i mnoge žrtve, mnogo je i potencijalnih krivaca koji više nisu među živima. I za konkretne slučajeve još nije jasno može li netko odgovarati za ovo prisilno stvaranje djece režima.

(MFD, B, T. Krasnec, A. Salihbegović / Preneseno iz Jutarnjeg lista, 13.2.2001.)

KRATKE VIJESTI

HDPZ preporučuje svim svojim članovima da pomognu doseljenim Hrvatima u Kninu, koji su zbog teškoga materijalnog stanja dovedeni do ruba očaja.

Dokažimo svoju ljudsku i kršćansku solidarnost i pomozimo onima koji nemaju posla, sigurnog krova i kruha u Kninu. Ne dopustimo da ih nemark vlasti otjera iz ove jedine domovine Hrvata, a srbočetnici su ih otjerali s njihovih ognjišta iz BiH gdje im nema povratka.

Svoj prilog pošaljite na žiro račun Caritasa župe Knin broj:

34460-672-2869 (za Knin)

Zahvaljujemo svima koji su svoj prilog poslali ili dali za uređenje groba naše kolegice Smilje Popović.

Kaja Pereković, predsjednica HDPZ

PREDĆIRILOMETODSKO PODRIJETLO GLAGOLJICE I GLAGOLJSKOGA BOGOSLUŽJA (2.)

Slikar, prof. Vinko Fugošić došao je do interesantnog zaključka da je ona izvorno stajala na crkvenoj pregradi (septumu). Stvarno, njen oblik podsjeća na plutej (ogradnu ploču) pregrada u 'starohrvatskim' crkvama i to po svom formatu, gornjoj ukrasnoj borduri na kojoj se izvija ranoromanička lozica još sva u pletenoj stilizaciji, dok se po boku ploče na desnoj strani vidi i isklesan utor kao na plutejima kojim su se mogli utisnuti u žljeb jednog stupca na pregradi. Ova hipoteza utoliko je zamamnija što se upravo na crkvenim pregradama prethodnih stoljeća nalaze uklesani tekstovi ne samo nabožnog i dedikativnog karaktera nego i imena donatora, naručitelja kao i datumi gradnje."

Tu hipotezu Fučić je znanstveno potvrdio u časopisu 'Slovo' Staroslavenskog instituta iz Zagreba (1957/6-8) gdje je u članku 'Bašćanska ploča kao arheološki predmet' još jednom osjetio potrebu zahvaliti se o. Vinku Fugošiću:

"Pretpostavku, da je Bašćanska ploča plutej crkvene pregrade, saopćio mi je akad. slikar o. Vinko Fugošić u razgovoru u Pazinu godine 1951.

Iskorištavam i ovu zgodu, da mu zahvalim na sugestiji, koja je bila putokaz i neposredni poticaj za istraživanja u crkvi sv. Lucije u Jurandvoru, istraživanja, koja su potvrdila njegovu pretpostavku. To su mišljenje usvojili Leo Košuta u svojoj recenziji: Izdanja Staroslavenskog instituta u Zagrebu (Historijski zbornik 1952., str. 355. i 358.) i Vjekoslav Štefanić: Bašćanska ploča (Enciklopedija Jugoslavije 1. Zagreb 1955., str. 384.)"

"I kako mi reče o. Fugošić tijekom našeg razgovora u Crikvenici - 2000. godine, dakle pet desetljeća nakon njegova otkrića o značenju Bašćanske ploče, "... bio sam najsretniji kada sam 1966. godine uzeo u ruke prvi svezak Opće Enciklopedije Leksikografskog zavoda i pročitao natuknicu 'Bašćanska ploča'. Tada sam

Piše:

Mato MARCINKO

znao da onaj davni razgovor između Fučića i mene nije bio uzaludan. U Enciklopediji je pisalo:

'Bašćanska ploča služila je prvotno kao lijevi plutej crkvenog septuma, koji je nastao u isto vrijeme, kada se i gradila crkva (prijelaz iz XI. u XII. st.): Kad je septum poslije 1498. uklonjen, taj je plutej ugrađen u crkveni pod...'

ZVANIMIR, KRALJ HRVATSKI

V IME OTCAI SINA I
SVETAGO DUHA. AZ'

OPAT DRŽIHA PISAH'SE
O LEDINE JUŽE

DA ZV'NIMIR' KRAL'
HR'VATSKI' V

DNI SVOJE V SVETUJU LUCIJU...

V ime Oca i Sina i Svetago Duha. Az opat Držiha pisah se o ledine juže da Zvanimir, kralj hrvatskij v dni svoje v Svetuju Luciju ...

Ovako Branko Fučić čita početak nadpisa na Bašćanskoj ploči, gdje se spominje hrvatski kralj Zvonimir. U hrvatskoj povjestnici obćenito prihvaćeno ime Zvonimir Fučić, dakle, čita Zvanimir kao i Nikola Bonifačić - Rožin (vidi: N. Bonifačić - Rožin, Zidine Zvanimirova i Bašćanska ploča. Krčki zbornik I. Krk 1970., str. 465.). Ovo svoje čitanje Dr. Branko Fučić je objavio u knjižici Najstariji glagoljski natpisi (bez oznake mjesta i godine izdanja, tisak Tiskara "O. Keršovani" - Pula).

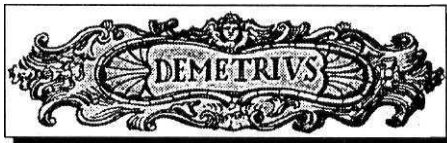
Bašćanska ploča bila je izvorno smještena u Opatijskoj crkvi sv. Lucije u Baski na otoku Krku. God. 1951. Branko Fučić je iznio "zapažanja o. Vinka Fugošića OFM, akad. slikara, daje Bašćanska ploča plutej crkvenog septuma". Na temelju toga zapažanja Fučić je ustanovio, da je nadtpis uklesan na pregradnoj ploči (pluteus) pregrade (septum, cancelli) stoje dijelila redovnički kor od lađe u opatijskoj crkvi sv. Lucije. Bašćanska ploča kao arheološki predmet izvorno je lijeva

pregradna ploča na kamenoj crkvenoj pregradi, koja je prostorno dijelila kor pred oltarom, opredijeljen za redovnike, od crkvene lađe, opredijeljene za vjernike. Ploča je bila klesana nakon smrti kralja Zvonimira (1089.), pa se računa, da je ploča nastala pred sam kraj XI. stoljeća ili na početku XII. - okruglo oko godine 1100. Pismo Bašćanske ploče pripada prijelaznu stupnju iz starije, oble glagoljice u hrvatsku, uglatu. Jezik teksta nadpisa je "živi, stari hrvatski jezik na svom razvojnom stupnju XI.-XII. stoljeća, prožet elementima knjiškog, liturgijskog crkvenoslavenskog jezika" (Branko Fučić, Glagoljski natpisi, JAZU, Zagreb 1982., str. 46.).

Po svojoj namjeni Bašćanska ploča je pravna izprava. Njom hrvatski kralj Zvonimir daruje kraljevsko zemljište samostanskoj benediktinskoj glagoljaškoj zajednici sv. Lucije u Jurandvoru pokraj Baške na otoku Krku. Predpostavljamo, da je darovnica bila napisana latinskim jezikom na pergameni. Nju su svetolucijski benediktinci glagoljaši preveli na hrvatski jezik i odmah nakon Zvonimirove smrti uklesali u kamen te je tako ovjekovječili.

U doba nastanka ove Zvonimirove darovnice i na Iztoku i na Zapadu Europe djelovali su obnoviteljski pokreti, koji su težili za povratkom na kršćanske izvore. Doba je to velikoga obnoviteljskog pape Grgura VII. Hildebranda. S njime je obnovljena, koja je god. 1046. počela s njemačkim papama, ušla u odlučno razdoblje. Po čvrstu Grgurovu uvjerenju vidljivi svijet je mjesto borbe između Božjega carstva i vrazjeg. Božja se djeca moraju borbeno zalagati, da što više ljudi izpuni mir, pravdnost i Božja ljubav. U tu su borbu pozvani svi kršćani, u prvomu redu duhovni i svjetovni dužnostnici. Pravi tumač Božje volje Petrov je namjestnik u Rimu, jer je Krist Petru povjerio vrhovnu vlast. Zato svi kršćani moraju slušati papu, koji je odgovoran za spas njihovih duša. Pod papinim se vodstvom trebaju boriti za kraljevstvo Božje ne samo svećenici i samostanci, koji su podložni njegovoj nad - biskupskoj vlasti, nego i svjetovni vladari.

Široki pogled Grgura VII. obuhvaćao je cijelo kršćanstvo, pa tako i Kraljevinu Hrvatsku. U Zvonimiru, nasljedniku kralja

DEMETRIUS, CROATIAE ET
DALMATIAE DUX

A GREGORIO VII. PONT. MAX.,
PER LEGATUM REGALI

TITULO AUCTUS ANNUM
CENSUM. B. PETRO SE

SOLUTURUM PROMITTIT.

Dmitar, vladar Hrvatske i Dalmacije uzvišen kraljevskim naslovom po legatu od Grgura VII. Pont. Max. obećava za uzvrat godišnji prinos Sv. Petru.

"Taj latinski nadpis kao i smještaj slike u jednakoj veličini spram mađarskog prikaza kralja Stjepana jasno pokazuje, da se je početkom XVIII. stoljeća u Vatikanu vrlo točno označivalo državno pravno kraljevstvo Hrvatske i Dalmacije, prvo: kao podpuno paritetno kraljevstvu mađarskom, drugo: da se je u središtu Italije, u samom Rimu vrlo dobro znalo i naglašivalo ne samo u vrijeme Zvonimira i Grgura VII. već i kasnije, da hrvatska državnost ima veliki povijestni značaj" (Ljubo Babić, **Slika hrvatskog kralja u Vatikanu**, "Spremnost", 1942., broj 1., str. 12.).

Kopiju ili repliku ove slike, u suradnji s arhitektom Potočnjakom, dr. Mihom Baradom i dr. Butorcem izradio je slikar Ljubo Babić u dvotrećinskoj veličini izvornika za Ministarstvo vanjskih poslova Nezavisne Države Hrvatske.

Donosimo preslik Babićeva članka objavljena u "Spremnosti".

SLIKA HRVATSKOG KRALJA U VATIKANU

Među različitim i brojnim poviesnim slikama, koje rese pojedine dvorane, galerije i prostore Vatikanskog grada nalazi se slika, što prikazuje Dimitra Zvonimira, kako se zavjetuje papinskom legatu primajući od Grgura VII. kraljevska insignia. Taj je prikaz u nizu poviesnih prikaza različitih i malenih europskih država tadanjeg doba, koje su stupile u isti odnos spram vrhovne glave Crkve, kao što je učinio i hrvatski vladar narodne krvi. Te su slike izvedene na zidovima dvorana vatikanskog arhiva (Archivio secreto). I kako

Petra Krešimira IV. Velikoga, našao je pristašu svojih obnoviteljskih zamisli. "Novi vladar, oduševljen pristaša reforme, Dmitar Zvonimir, dao se na reformskoj sinodi, kojom je 1076. upravljao papinski legat, okruniti za kralja i primio Petrovu zastavu" (Hubert Jedin, **Velika povijest crkve** **HI/1.**, KS, Zagreb 1971., str. 423.). Zvonimir je papi položio prisegu vjernosti. Ona nije obvezivala kralja Zvonimira na podložništvo papi kao svjetovnomu vladaru, nego bijaše očitovanje sinovske odanosti papi kao nasljedniku Sv. Petra. Od pape Zvonimir je pak dobio krunu i obećanje, da će braniti hrvatsku državu od svih njezinih vanjskih neprijatelja. Prisegnuvši, da će Hrvatskim Kraljevstvom upravljati po kršćanskim načelima prava i pravednosti, kralj Zvonimir je Hrvatsku uveo u kolo najuljudenijih zemalja. Hrvatska država i zemljopisno i kulturno postala je sastavnim dijelom onodobnoga visokokulturnoga svijeta.

U Vatikanu se nalazi slika, što prikazuje Demetrija Zvonimira kako se zavjetuje papinskomu poslaniku, primajući od pape Grgura VII. znakove vlasti (krunu, žezlo, grb, zastavu i pozlaćenu jabuku). Slika je izvedena vodenim bojama (fresco) na zidu dvorane vatikanske pismohrane (Archivio secreto). Slika ima veću povijestnu vrijednost, nego umjetničku. Slika se nalazi u XI. dvorani (auli) pismohrane, gdje su pohranjene izprave od Grgura VII. do Inocenta XI. Slika je izvedena devete godine pontifikata (papovanja) pape Pavla V, dakle godine 1614.

Demetrije Zvonimir na slici je prikazan kako klečeći prisježe na Evanđelje, što ga drži papinski poslanik u benediktinskomu redovničkomu ruhu. Pokraj poslanika drže mladoliki pomoćnici svaki po jedan znak kraljevskoga dostojanstva: krunu, žezlo, mač i crvenu zastavu s papinskim znakom. Na slici je i lik mladića (poprsje) skoro naravne veličine, koji nema osobite sveze sa samim prikazom. Naslikan je u oklopu, na glavi mu je šljem urešen **crvenim, bijelim i modrim** perom, desnicom pokazuje na prikaz, a licem je okrenut gledatelju. U dnu slike, izpod lika mladića, je nadpis:

te dvorane nisu pristupačne posjetiocima vatikanskih galerija i muzeja osim uz posebnu dozvolu, to su i te slike manje poznate. Kako redom imadu te slike veću vrijednost historijsku nego umjetničku, to se za te slike nisu zanimali ni umjetnici ni povjesničari umjetnosti toliko koliko povjesničari. Tako su i naši učenjaci osobito oni iz svećeničkog staleža, koji su zgodniji radili u knjižnici u arhivu Vatikana, već mnogo puta opisali i u našim publikacijama objelodanili prikaz s likom hrvatskoga kralja, tumačeći tu sliku na različite načine.

Svaka dvorana vatikanskog arhiva čini jedinstvenu ukrasnu cjelinu, a kako su ti ukrasi izvođeni u doba baroka, nose ti bogati i kićeni ukrasi pečat svog vremena po svim svojim pojedinostima figuralnog ili ornamentalnog diela. Prema tome sami pojedini prikazi nisu naročito umjetnički vrijedni, pogotovo što su te zidne slikanje izvodili majstori, koji su bili više dekorateuri, nego što bi oni bili slikari prvorazrednog kvaliteta. Uza sve to je nesumnjivo, da je ta kićena i šarena dekoracija u svojoj cjelini puna draži kasnog baroka i da se u svojim najboljim dijelovima doimlje i po svom djelovanju i po svojoj izvedbi poput starinskih gobelina istog doba. Kao kod goblena isti je zamah, isti su ukrasni elementi a sličan je i krasopis na tim plastično slikanim konzolama, profiliranim obrubima, festonima, andeoskim glavama, maskama, stupićima i postamentima, oko kojih se pletu raznobojni vezovi, što drže vience, grbove i štitove na kojima su fino i skladno upisani pojedini istinski napisi značajnim pismenima tog stilnog perioda. Naravno da je i vremenska patina još više tu draži i taj posebni dekorativni sklad svojom blijedom rukom uskladila, tako da su prvotne sirove i žive boje poprimile sivu mekoću profinjenih slikarskih paleta.

Taj barokni ukras počinje u visini od dva i pol metra. Do te su visine postavljeni duž svih zidova arhiva hrastovi jednostavni ormari; u njima se čuvaju po crkvenu i opću poviest dragocjeni i znameniti vatikanski Regesti - dokumenti camerali. Upravo u XI. dvorani (auli) gdje je prikaz iz hrv. poviesti, spremljeni su dokumenti od Grgura VII. do Inocenta XI. I nisu samo značajni ti rukopisi i te ukrašene povelje na starim žutkastim pergamenima za poviest, oni u svojim svescima i zavežljajima kriju mnoge i mnoge slikarske i grafičke dragocjenosti u inicijalima, miniatu-

rama, sa fantastičkim ukrasom davnih vjekova, što su ih izvele ruke većinom nepoznatih majstora, koji su utrošili čitave svoje živote, da ostvare šarenu divotu i sjaj živih boja uz iskrenje zlata i da tim magijskim zapisima iztrgnu zaboravi čitave odsjeke života ljudi, plemena i naroda.

Te rukopise, povelje, zapise, darovnice, obveze i račune presude i izrečene kazne, zapisnike i dnevnik, izvještaje i naredbe, upute i izrečene govore, što su ih vjekovi u tom arhivu poredali proučavaju, prevrću i istražuju mladi i stari učenjaci gotovo sa svih strana svijeta. Šta više pojedine narodnosti i države imaju tamo stalne svoje stručnjake učenjake, koji u sklopu svojih malih akademija istražuju podatke za svoju poviest, a istovremeno upućuju novo nadošle mlađe sile iz svojih zemalja, kako i na koji će način moći, što bolje upotriebiti to neizcrpivo poviesno blago. U vezi s njima rade kod mnogih i pojedini likovni umjetnici dotičnih država. Iz Hrvatske za sada nema tamo nikog, premda bi to neiscrpivo vrelo historijskih podataka u mnogočemu moglo poslužiti, da se pojedine praznine u našoj poviesti izpune i da se već poznate historičke pojave i osobe hrvatske prošlosti osvietle i prikažu u sasvim novom svjetlu.

Grbovi nad vratima XI. dvorane arhiva svojim napisima izriču točnu godinu izvedbe samog ukrasa dvorane. Prvi napis je: Paulus V. Pont. Max. Anno IX. Prema tome su slikanje izvedene devete godine Pavlovog pontifikata god. 1614. Pontifikat Pavlov traje od 1605 do 1621 istovremeno kad je bio Borgia Scipio Cardinalis Burghesius S. R. E. Bibliothecarius ovih arhiva, kako to pokazuje drugi grb s napisom nad suprotnim vratima.

Na glavnom zidu, sučelice prozorima nalazi se kraj prikaza hrvatskog kralja isto tako velik prikaz mađarskog kralja Stjepana. Ta slika nosi naslov:

"Stephanus I. Ungariae Dux a Silvestro II. Pont. Max. Regia corona et cruce per legatum insignitus regnum Ungaricum sedi apostolicae donat."

(Stjepan I. vladar Mađarske po legatu od Silvestra II. Pont. Max. kraljevskom krunom i križem označen zavjetuje kraljevinu Mađarsku apostolskoj stolici).

Na pokrajnim se zidovima u istoj veličini redaju po dva prikaza. Na desnom je zidu prikaz gospođe Matilde, vojvodkinje Toskanske (vrieme Canosse) koja isto tako svoju očevinu zavjetuje apostolskoj

stolici. Do te je slike prikaz aragonskog kralja Petra I., koji predaje preko legata Urbanu II. Pont. Max. Aragoniju u leno Sv. Petra. Između prozora se nalazi slika vojvode sicilskog uz naslov:

"Inocentius II. Rogerium Siciliae comitem regio titulo ornat et apostolicae sedis feudatarium facit."

(Inocent II. uzvisi Rogerija, sicilskog vojvodu kraljevskim naslovom te osnuje leno apostolske stolice).

Na lievom se zidu prikazuje Alfons Portugalski, komu šalje Aleksander III. Pont. Max. kraljevsku krunu i Specienus vojvoda češki, koji isti dar prima od Nikole II. uz slične obveze. Iz samih se ovih napisa jasno vidi u koju su svrhu ti poviestni prikazi odabrani i naslikani. To isto vrijedi za prikaze X. i XII. dvorane, gdje se nižu prikazi Škotske, Burgundije, Engleske, Francuske i njemačkog rimskog carstva.

Gotovo sve su te zidne slike na jedan te isti način komponirane, tek se odvaja slika i prikaz hrvatskog kralja po načinu komponiranja. Na svima tim je slikama provedena slična ili istovjetna grupacija glavnih likova i to u prvom planu, ostale su figure dodane i razmještene na slikovnoj plošni na običajni način uz dosta slabo perspektivno rješavanje prostornosti. Pokreti, silhete a pogotovo detalji likova su sasvim maniristički, takove su i produljene ruke, a lica se čine kao da su slikana po jednom te istom kalupu. Taj manira vidljiva i na prikazu Dimitrija Zvonimira, jedino je kompozicija na toj slici sasvim drugačija. Suprotno drugim prikazima odigrava se glavna scena u pozadini i središte je legatovo prijestolje. Od tog se središta krugom redaju sjedeći likovi biskupa, tako da se taj kružni razmještaj proteže u prvi plan. Krug tih likova obuhvaća na taj način glavnu scenu. Dimitrij e je prikazan kako klečeći prisiže na Evanđelje, što ga drži papinski legat u benediktinskom redovničkom ruhu. Kraj legata drže mladoliki pomoćnici svaki po jedan znak kraljevskog dostojanstva: krunu, žezlo, mač i crvenu zastavu s papinskim znakom.

Perspektivni smještaj kao i red pojedinih likova sasvim točno odgovara uobičajenom načinu kod miniatura mnogo ranijih od tih baroknih slikanja. Prema tome zaključivanje g. Dr M. Barade, da je toj slici baroknog vremena bila uzorom starija miniatura istog prikaza, nije samo vjerojatno, već i gotovo sigurno.

Zanimljiva je i značajna velika figura mladića (popsrje) prvog plana na toj slici. Ona je skoro prirodne veličine, a nema neke naročite veze sa samim prikazom. Naslikana je u oklopu, na glavi joj šljem ukrašen crvenim bijelim i modrim perom, desnicom pokazuje na prikaz, a licem je okrenuta gledaocu. Dr. M. Barada drži da nije isključeno, da se u toj najvećoj figuri naslikao sam slikar - dekorateur. Po tome bi taj prikaz u stvari bio sasvim osebujna kombinacija stare miniaturne kompozicije i autoportaita slikara izveden baroknim krasopisom.

Nu od svega čini se da je sam naslov slike ponajviše značajan i važan. Natpis glasi:

"Demetrius Croatiae et Dalmatiae Dux a Gregorio VII. Pont. Max. per legatum regali titulo auctus annum censum. B. Petro se soluturum promittit."

(Dmitar vladar Hrvatske i Dalmacije uzvišen kraljevskim naslovom po legatu od Grgura VII. Pont. Max. obećaje za uzvrat godišnji danak Sv. Petru).

Taj latinski natpis kao i smještaj slike u jednakoj veličini spram mađarskog prikaza jasno pokazuje, da se je početkom XVII. stoljeća u Vatikanu vrlo točno označivalo državno pravno kraljevstvo Hrvatske i Dalmacije prvo: kao potpuno paritetno kraljevstvu mađarskom, drugo: da se je u središtu Italije, u samom Rimu vrlo dobro znalo i naglašivalo ne samo u vrijeme Zvonimira i Grgura VII. već i kasnije, da hrvatska državnost ima veliki poviestni značaj.

Kopija tih replika te zanimljive i važne slike izvedena je u dvotrećinskoj veličini originala prema rasporedu g. arhitekta Potočnjaka, koji izrađuje unutrašnje uređenje ministarstva vanjskih poslova. Izveo je tu repliku na osnovi rada u vaticanskom arhivu god. 1941. slikar Lj. Babić. Pri tom poslu pomagali su u prvom redu svi službeni faktori u Rimu, a u Zagrebu g. Dr. M. Barada i Dr. Butorac. Svi ma ovima neka je na ovom mjestu izrečena hvala.

Lj. Babić

Strana 12. SPREMNOST 1942. Broj 1.

ČETVRTA IZBORNA SKUPŠTINA ZAGREBAČKE PODRUŽNICE

U prepunoj dvorani Graditeljske škole u Zagrebu 27. veljače 2001. održana je Četvrta izborna skupština zagrebačke podružnice. Pozvani su svi, a odazvalo se preko petsto članova koji su, po snježnom vremenu, mogli doći. Nazočni u dvorani odležali su 616.707 dana robije. Draga izmučena lica prošla su akreditaciju po već uhodanu redu, koji je preduvjet urednog tijeka same skupštine. Vikli da nas u prošlim vremenima ignorira i novinstvo i televizija, ovoga puta su mnogi bili ugodno iznenađeni da su i televizija i novinari bili u dvorani. Pozvani su, ali nisu došli novinari, koji su se isticali u iznošenju lažnih prikaža, a mogli su se sami uvjeriti u ispravnost predočenih im podataka. Nu, oni će radije čekati opet nove zadatke i objaviti potvore bez obzira na istinu.

Piše:

Jure KNEZOVIĆ

Jedinstvo Hrvatskog društva političkih zatvorenika iskazano je i mnoštvom nazočnih predsjednika iz skoro svih podružnica. Tako je od dvadeset i jedne podružnice nazočilo našoj skupštini čak 19 predstavnika iz dvanaest podružnica. Pozdravne brzojave, zbog spriječenosti, poslali su iz podružnica Virovitice i Gospića, a predsjednik Podružnice Zadar uz tople riječi i dobre želje ispričao je svoju spriječenost. Mi se ovim putem zahvaljujemo svima, a posebno onima koju su u ovim nepogodnim vremenskim uvjetima učinili napor i izkazali nam čast svojom nazočnošću i toplim riječima podrške. Posebno

smo zahvalni na potvrdi jedinstva naše žive zajednice, koju ništa ne veže, osim naše zajedničke ljubavi - naša vječita i jedina Hrvatska - koja nam je putokaz i cilj, kojoj mi želimo jedinstvo i mir, što i sami u svojoj zajednici prakticiramo unatoč udarcima sa strane.

Prema Poslovniku, predsjednik Podružnice Zagreb **Jure Knezović**, nakon intoniranja Lijepe naše i odavanja počasti svim žrtvama za Hrvatsku, pozdravivši nazočne goste i predsjednicu HDPZ-a gospođu **Kaju Pereković**, otvorio je Četvrtu izbornu skupštinu i predložio Radno predsjedništvo. Opet je Radno predsjedništvo bilo birano po najduljoj izdržanoj robiji, pa su ovog puta skupštinom predsjedali ljudi sizdržanih 28.017 dana robije. Samo je jedan među njima bio suđen odmah pos-

Sudionici skupštine

lije rata, a ostali kasnije, i to skoro u svakom nadolazećem desetljeću, pa je po njima bio vidljiv kontinuitet progona Hrvata, bez obzira gdje se nalazili, ali i volja žrtvovati se za svetu Hrvatsku. Radno predsjedništvo činili su: **Jure Zovko, Filip Madžar, Franjo Ivić, Drago Pezer i predsjednik Ljubomir Gotovac**. Zapisnik je vodila gospođa **Zorka Zane**.

Iako pozvani, nisu se odazvali ni gradonačelnik Grada Zagreba ni župan Županije zagrebačke. Kako je u pozivu Gradonačelniku bilo i naslućeno, važniji su mu bili zagrebački psi, nego skup žrtava koji predstavljaju sve one koji su radi hrvatske slobode bili lišeni vlastite slobode, a mnogi su i potencijalni njegovi glasači.

Zahvaljujući zalaganju mnoštva članova, skupština je protekla u redu i miru. Predsjednik je podnio izvješće, koje objavljujemo, a Izvješće o financijskom poslovanju podnijela je predsjednica Nadzornog odbora **Andelka Franičević**. Oba je izvješća skupština jednoglasno prihvatila. Nakon rasprave i pozdravnih govora

predložen je novi Upravni odbor u sastavu: **Jure Knezović**, predsjednik; **Zorka Zane i Ljubomir Gotovac**, dopredsjednici; članovi upravnog odbora: **Marijan Buconjić, Marko Grubišić, Franjo Ivić, Tonči Marinković, Zvonimir Nikolić, Drago Pezer, Josip Senc, Ana Veček i Jure Zovko**. Za Nadzorni odbor predloženi su: **Andelka Franičević, Toma Burčić i Dragutin Sela**. Tajnicom Podružnice Zagreb predložena je **Dragica Pelikan**. Upravni odbor izabran je uz jedan glas protiv.

Skupština je jednoglasno prihvatila Deklaraciju u kojoj se od Hrvatskog sabora traži osnivanje *Državne komisije za istraživanje žrtava rata i poraća* koja bi istraživala stradanja i progone Hrvata, s tim da u sastav te komisije uđu, uz članove Hrvatskog sabora, i članovi HDPZ, članovi udruga Domovinskog rata i Hrvati iz BiH. Osim toga traži se striktna primjena jednakosti i izvršenje zakonske isplate naknade za dane provedene u zatvorima svima sve i odmah.

U nastavku objavljujemo izvješće predsjednika Podružnice:

Izvješće za Četvrtu izbornu skupštinu HDPZ - Podružnice Zagreb

Prije manje od godinu i pol dana održali smo našu Treću izbornu skupštinu. Statutom je određeno, da je potrebno u roku od dvije godine održati izbornu skupštinu. Mi smo, dakle, još malo požurili. Razloga je, kako se ovih dana vidi, dosta. Ali to nije jedini razlog. Najbitnije da se čuje riječ vaša, riječ članstva je bitna. Što vi mislite o našem dosadašnjem radu, a ne što drugi naruče za objavu i što bi oni željeli. Bitno je po djelima suditi, kad nam je dano.

Najprije bih rekao o sastavu članstva u našoj podružnici sljedeće:

Članova ima ukupno 1867. Od toga je pridruženih 260, dragovoljnih 37. Od prethodne skupštine umrlo je 136, što znači da je stopa smrtnosti 9,69%. Izčlanjenje jedančlan, a nepoznato je stanje za njih 29. Članarinu je 2000. godine platilo 69,35 %. Podatke o mirovini imamo za 1068 člano-

Radno predsjedništvo

va, a prosječna mirovina našeg člana je 3.341,72 kn.

Ja bih htio naglasiti da je postojanje naše Podružnice bilo od koristi svim bivšim političkim uznicima. Mi smo, ne samo u posljednjoj godini i pol dana, nego od našega osnutka 1995., našim radom i zalaganjem bili od koristi onima koji nas vole i onima rijetkima, ali glasnim, koji nas ne vole. I oni su od našeg zalaganja profitirali, jer iako im nije uspjelo onemogućiti donošenje Izmjene i dopune našega Zakona, uspjelo im je odgoditi njegovo donošenje za godinu dana, pa ste mnogi radi toga i gladovali i preznojavali se na koji način podmiriti režije, nu što je još bolnije drugovi kandidati na **Manolićevoj** listi i slični njima uspjeli su izazivanjem smutnje i stvaranjem dojma, uz podršku našeg novinstva, koje nam ne može biti na diku, stvoriti u javnosti dojam kao da se mi svađamo. Mi, članovi našega jedinstvenog Društva koje ima svoje podružnice i svoje članstvo na cijelome hrvatskom etničkom prostoru, osim Bačke, Srijema i Boke (ali i tamo

ćemo uskoro!), mi se međusobno ne svađamo.

Što su oni uspjeli tim zazivanjem nereda? Tim mutežom dali su argument da se iz prijedloga za izmjenu našega Zakona izbaci pravo naknade na ubijenu žrtvu. Sramotno je to društvance, koje štiti svoje gospodare, jer oni znaju koga su i koliko pobili. Da se ne bi žrtva izmučena, ponižena i boljševističko-izdajničkom rukom likvidirana, spominjala, potrebno je spriječiti njezino spominjanje. Jer ako se izda rješenje, u njemu bi moralo pisati ime i prezime i da je u zatvoru ubijena, a to njihovu "humanom" odnosu prema inomišljenicima nikako ne odgovara. Nedavno je u našem društvu bio jedan informbirovac, došao naplatiti naknadu, i kaže da se čudio kako se **Kavranu** i njegovoj grupi održala misa zadušnica, a oni su ih kao zločince pobili. Kažem ja njemu:

- Vi ste bili i na jednoj i na drugoj strani - i kao gonič i kao žrtva - mene zanima je li vam s ovog vremenskog rastojanja i životnog iskustva kao žrtve s Golog otoka, danas žao tih ljudi, koje su vaši ljudi od-

premali u zemlju, vi ih prihvaćali, mučili i ubili, a oni nisu djelo počinili, nego su samo namjeravali, pa je li za namjeru kazna odgovarajuća?

- Je, jer smo u to vrijeme tako razmišljali - bio je odgovor.

- A imaju li oni pravo na naknadu, kao vi, koji ste žrtva svojih kolega?

Nije odgovorio. Vidite, mi smo za te žrtve, koje su se u Jugoslaviji događale skoro do njezina samog kraja, htjeli oza-koniti naknadu isto kao i za nas, jer je svakoga poštenog hrvatskog političkog zatvorenika sram kad se čuje da nasljednici ubijenih nemaju nikakvih prava ili čak ni mirovine, ako bi po mirovinskim propisima na to imali pravo, kao, recimo da je poginuo na radu. U tome su nas omeli oni jadnici koji i danas vrbuju za svoje društvanje političke i druge zatvorenike, samo da potvrde svoju opstojnost, ali ih ljudi izbjegavaju.

Godinama iz njih izbija laž i obmana, a u posljednje vrijeme svi ste vidjeli čak i na televiziji mučnu situaciju u kojoj je izgu-

bio samo politički zatvorenik. Ja se sramim da sam s tim divljacima bio ubačen u arenu, a prije toga nam je voditelj obećao korektan odnos - pitanje i odgovor, a kasnije diskusija. Neki od vas prigovaraju, zašto smo se uopće tamo pojavili. Emisija se spremala bez nas, da je bila u njihovoj režiji bilo je vidljivo. Kod nas se postavilo pitanje: pustiti da oni iznose svoje laži ili se argumentima suprotstaviti potvorama. **Milić** je obećao korektan odnos, a ostalo ste vidjeli. Moram reći da ima ljudi koji nisu ni politički zatvorenici, a koji su tu mučnu emisiju gledali i uočili čak i mišje oči psihopata **Marka Dizdara** i bahatost njihova tajnika koji je lažni politički zatvorenik. Da, lažni, on je priznanje dobio na temelju izjave bivše žene jednog hrvatskog robijaša i jadnog **Marka Veselice**, a nijedno ni drugo nije svjedok toga navodnog 18-dnevnog zatvora za vrijeme kojeg je, kako sam kaže, jeo šnicle i pommes frites i gledao na rešetke vojnog zatvora, ali s vanjske strane.

O velikim brojkama trabunjao je i **Marko** i njegov gospodar: 50 milijuna maraka da sam ja stavio na svoj račun! Zašto ja nisam u zatvoru? Kakvo je to državno odvjetništvo koje čuje preko televizije optužbu i pusti me da izađem iz zgrade, pa čak da sam danas ovdje s vama, a **Kutle** i **Gucić** su za manje u buksu. Tih 50 milijuna je isto koliko i 200 milijuna kuna, a za isplate svih naknada od početka do dana današnjega u Državnom proračunu je određeno 161 milijun. To u Narodnim novinama može svatko živ čitati, pa očito i državno odvjetništvo, koje ima oči i vidi da se radi o zločincima i psihopatima. Oni izmišljaju da se zateže isplata, a oni su 14. travnja 1999. podigli bez smetnje novac koji im je Ministarstvo rada i socijalne skrbi na račun u Poštanskoj banci prebacilo 12. travnja 1999., kojim danom je i valutirano. Kako je moguće prije i brže?

Mene je zaboljelo kad se u toj emisiji pojavio hrvatski dugogodišnji robijaš i izjavio da je njegov novac zadržavan, a ja sam ga tražio, što nije bila moja posebna

dužnost, i pitao njegova prijatelja, je li slučajno u Nizozemskoj, da mu javi radi novca, a on je bio na moru. To mi je bilo najbolnije u onoj mučnoj situaciji. Koliki sam posao obavio i od koje je to koristi bilo za naše Društvo, ja ne bih htio govoriti, jer bi to bila samohvala. Dobio sam plaćeno samo ono što je Vijeće HDPZ-a odredilo i za to je plaćen porez. Izvan toga nije bilo ništa drugo. Kad bih to rasporedio na tih šest godina, koliko radim taj posao, koji po Statutu ne moram, onda bih po mjesecu dana dobio 736 kuna, a mnogi su me u društvu nazivali i subotom i nedjeljom i u kasne noćne sate, čak sam i za nesretnog **Marka Dizdara** i ostale radio bez obzira što oni govorili. Budući da oni nisu sposobni, a po sebi prosuđuju, pa misle da se krade, to pronose dalje. Vi znadete da je sve išlo po uhdanom redu i da nikome nije zadržavan novac, na koji je imao rješenje, ako je za nj Vlada uplatila.

Što bi mogao biti cilj njihovog napada? Kao pravi učenici svoga "svijetlog primjera" **Dure Perice**, oni pokušavaju iz

Sudionici pozorno prate rad skupštine

sredstava koja su u Proračunu u ovoj godini određene, a iznose 3 8 milijuna, u prvom redu namiriti sebe, a zauzvrat poslužili bi Vladi kod promjene našega Zakona, o čemu je već riječ, kao oslonac da donese zakon kojim bi se ukinila proračunska sredstva za političke zatvorenike. Za to im je potrebno razjariti članstvo protiv Društva, pa zbog toga ovako besmislene i grozne optužbe. Eto sada će ići sve po drugim mjerilima i uspjeh ovih razbijača je u tome da će se sada domoći novca oni koji budu imali bolje veze i koji budu uporniji. Smjerniji i pošteniji ostatak će kratkih rukuva. To vam govorim iz iskustva.

Na nas je i do sada vršen pritisak da se isplati onima koji su malo bili u zatvoru, jer da ih se oslobode s malo novca. Mi nismo dali, jer je dužeg robijaša i patnja veća. Onda su tražili da se dade onome koji više jauče, mi nismo dopustili, jer junaci stišću zube. Onda su tražili da se isplati djeci, jer neki imaju veze, mi nismo dali, jer djeca i po zakonu dolaze kasnije, a biološki su u boljoj vremenskoj situaciji. To nam je nanijelo ukore i ministara, ali moramo reći da smo u ministarstvima naišli na ljude koji su to naše pošteno stajalište podržali i nije učinjen nikakav presedan, osim onoga što je izveo Đuro Perica i njegovi pobočnici, ali to nije išlo preko nas, nego izravno preko ministarstva, čime je prekršen Naputak a mi tražili smjenu ministra **Škare**.

Kako se onda ponijeti u ovoj novoj situaciji? Ja želim iskoristiti ovu priliku i javno reći da je jedini način osigurati dobivanje novca najbržim mogućim putem: tužba! Podnošenje tužbe ne isključuje uhodani tijekom isplate, nego samo prisiljava Vladu da nađe način i izvrši svoju obvezu.

A sada nešto o našoj borbi za poboljšanje našega životnog standarda.

Kadje osnovana naša Podružnica 1995., prvi posao je bio snimanje našega socijalnog stanja i osnivanje pravničkog odbora za pripremu prijedloga zakona o pravima bivših političkih zatvorenika. Mnogi naši supatnici, a posebno su se u tome istakle naše supatnice, obilazili su mnoge bivše zatvorenike da bi doznali kako oni žive. Dobivena slika bila je pogubna, a odgovarala je mom uvjerenju, da ljudi koji se neprestano žale kako ne mogu izaći na

Jure Knezović - stari novi predsjednik

kraj s mirovinom, govore istinu, te da družina koja se ustoličila u Društvu nema pravo kada bi govorila da oni izmišljaju.

Pravnički odbor je radio punom parom, a pomagali su mu svojim stručnim savjetima mnogi naši pravници i izvan Zagreba, među kojima želim istaknuti ovdje nazočnoga uvaženoga prijatelja **Slavka Radičevića**, inače tvorca našega Statuta, koji su pokrali oni iz "ŽK".

Kako sam već rekao ometali su nas drugovi iz kluba Manolić, pa je taj naš pri-

jedlog i još okrnjen stupio na snagu tek 1. siječnja 1999., a mi smo tada 31.12.1998. imali prosječnu mirovinu od 1.402,02 kune. Povišica za koju smo se tako teško izborili i radi koje smo više puta bili i u Uredu Predsjednika, donijela je zavidan postotak povećanja od 78%, pa je tako prosječna mirovina u lipnju 2000. godine iznosila 2450 kuna.

U lipnju 2000. pojavljuje se u *Novom listu* na drugoj stranici i članak o povišici mirovina na temelju odluke Ustavnoga su-

da u kojem se bivše političke zatvorenike, uz saborske zastupnike i branitelje izuzima od povišice, jer da imaju nadprosječno veliku mirovinu koju su dobili 1. siječnja 1999. Prosječna je tada bila 1346 kuna. Zagrebačka podružnica pokušava inicirati bunt, ali nažalost nailazi na slab odaziv, jer su mnogi preplašeni da bi im, radi pohlepnosti Đure Perice i Marka Veselice, koji kao saborski zastupnici pokušavaju na svoju saborsku mirovinu od 16.000,- kuna nabiti i povećanje od 100% jer su bili preko 10 g. u zatvoru. Sad su zaboravili da su njih dvojica i Marko Dizdar hodočastili predsjedniku Vlade **Mateši** i zalagali se da se taj zakon ne donese. Tada su zaista bili u krizi politički zatvorenici, jer je taj megalomanski zahtjev bilo teško pobiti.

U toj borbi mi zauzimamo stav da se nas ne tiču ni prosjek naših ni bilo čijih mirovina, nego da ne želimo da se nas opet stavlja u "13. bataljon", dakle, na neki način da se nad nama pokušava vršiti segregacija. Mnogi od nas nisu ni slutili da se čak na mahove Vladi nudi i ulični odgovor, ali mislim kako je i ovo prilika da kažemo da je Ministarstvo rada i socijalne skrbi uvidilo neprihvatljivost svoga prvotnog nauma i nakon naše utemeljene argumentacije da štednja na nama, žrtvama jugokomunističkog sustava, nije istiniti argument, jer se puno veći iznos mirovinskog novca nabacuje za partizanima koji su 1945. zamijenili šajkaču za titovku, a koji su za vrijeme agresije na Hrvatsku stali protiv Hrvatske i otišli kud ih je njihov **Milošević** i zvao. O tome sam u našem *Političkom zatvoreniku* i izvješćivao. Tako je, eto, prihvaćeno da se i nama kao i ostalim umirovljenicima izravna mirovina, a ta visina izravnjanja iznosi u prosjeku 17,9%, tako da je sada prosječna mirovina bivšega političkog zatvorenika 2.940,65 kuna, a prosječna mirovina naših zagrebačkih umirovljenika, bivših političkih zatvorenika iznosi 3.341,72 kunu.

Ovim nisu zadovoljene sve naše potrebe. Mi nismo izborili pravo za naše supatnike koje je jugoslavenska vlast pobila u zatvorima; mi nismo uspjeli da se svima isplati sva naknada za dane provedene u zatvorima; mi nismo uspjeli da oni politički zatvorenici, koji ne ispunjavaju uvjete iz mirovinskog, jer nemaju dovoljno sta-

ža, ipak dobiju mjesečnu obskrbninu i socijalno osiguranje. Za prvi zahtjev potrebna je izmjena Zakona, dok je za ove druge dvije stavke moguće našim angažmanom postići željeni cilj. Kako? Potrebno je tražiti od Ministarstva rada i socijalne skrbi da primijeni članak 12 postojećeg Zakona tako da se osigura obskrbnina svima koje taj članak obuhvaća i a) da Vlada opunomoći Ministarstvo financija da izda obveznice u visini od 645 milijuna kuna, te obveznice proda bankama, a banke isplate političke zatvorenike sve i u cijelosti.

Moram reći da je od strane Vlade u tome pogledu postojala dobra volja, ali nakon razračuna poplašili su se MMF-a, budući bi ta odplata negativno djelovala jer bi iznosila godišnje 103 milijuna, a mi smo do vječnosti predviđeni sa samo 38 milijuna. Da se ne brinu o isplati pomaže im družina koja od naših prostorija kani s **Canjugom** skupa načiniti Klub Tito.

Kako je onda moguće? Samo ako si mi sami pomognemo. Vidite, Đuro Perica je dobio rješenje o isplati cjelokupne naknade na koju sada ubire poprilične kamate. Mi čekamo, jer je Matešina Vlada obećala isplatiti sve za četiri godine, ali po ovom tempu ni djeca ne će doživjeti cjelokupnu isplatu. Radi toga je potrebno podnijeti tužbu pod prijetnjom ovrhe i zateznih kamata. Rješenje Đure Perice može od nas dobiti tko želi, a njegov odvjetnik treba tražiti i jednakost pred zakonom. Ja vam kažem, da Vlada nema argument s kojim se može obraniti.

Jedini je problem da nam država nije pravna, ali ja sam ispred Međunarodne udruge na putu ispitivanja, na koji se način može internacionalizirati naša tražbina. Naime, žrtve nacionalsocijalističke vladavine dobile su proces u Americi, mada tamo ne žive svi, to znači da je moguće dobiti proces u inozemstvu, vjerojatno lakše u Americi, nego u Europi, pa neka država pazi na svoja dobra, da joj ne podpadnu pod stečajnu masu ili neka isplati žrtvama, jer mi smo jedine žrtve u Europi koji nismo dobili što nam po Zakonu pripada. Jeste li za akciju?

Ante Znaor

ZAVJET HRVATSKOJ

*Mi smo kaplje istog slapa,
Mi smo lišće istog stabla,
Kaplje slapa junačkoga,
Lišće hrasta stoljetnoga,*

*Onog stabla iz davnina,
Na kom grane Hrvatima
Tomislava, Krešimira,
Jelačića od Bužima.*

*A taj vihor što sad huji
I trga nam lišće zelo,
Neće slomit krošnju hrasta,
Ostat ćemo tu zacijelo.*

*Bijesan tuđin nama prijeti,
Zatrt bi nas na vijek htio,
Al' mi dasmo zavjet sveti
Braniti nam naš rod mio.*

*Dom, Hrvatsku, rodnu grudu
Što silnik je ruši, pali,
Krvlju zdušno branit ćemo,
Za slobodu smo ustali.*

*A dušmanin neka znade:
Sada bratska tu je sloga,
Hrvatska nam iznad svega
I vjera u vječnog Boga.*

ZAŠTO JE ZAPRAVO SUĐEN JOSIP VULIĆ

Od 1966. živim u Njemačkoj, ali sam srcem uz Hrvatsku, u kojoj su me Ivan Krajačić-Stevo i drugi Rankovićevi vazali već 1945. strpali u logor, skupa s tisućama i tisućama Hrvata i Volksdeutschera.

U osječkom okružnom zatvoru bio sam skupa s Josipom Vulićem, Hrvatom iz Orahovice. Njega danas predsjednik Mesić naziva ustašom i optužuje da mu je ubio babu. Vulić na suđenju (a osuđen je na smrt strijeljanjem) to nije poricao, a osječkom su okružnom sudu bile predočene i "liste građana", tj. potpisi žitelja Orahovice i okolnih sela, kojima se traži smrtna kazna za "ustaškoga koljača". Tu je listu potpisao i Mesićev otac, tadašnji predsjednik kotara, a živo bi me zanimalo, nalazi li se na njoj i potpis istaknutoga skojevca, danas predsjednika hrvatske države. Popis bi se morao nalaziti u pismohrani osječkog suda.

Naravno, na toj se listi i pred takvim se sudom nije spominjalo, što je navelo Vulića da posegne za oružjem. Nisu navedeni zločini Mesićeva oca i njegovih partizanskih sudrugova koji su klali i ubijali Hrvate diljem Slavonije, rušeći hrvatsku državu i tako služeći velikosrpskim i komunističkim planovima. Naime, više od 70% partizana u Orahovici, Voćinu i okolici bili su i ostali Srbi. Zvjerstva koja su oni činili, ne daju se opisati. U njihov uobičajeni repertoar spadalo je prisiljavanje djece da gledaju kako im roditelje žive deru, lome im noge i ruke, odsijecaju uši i kolju. To su - i prema najužoj Vulićevoj rodbini - činili oni, koje je Mesić nedavno pozdravio sa "Zdravo, drugovi!".

Zanimljivo je pripomenuti, kako je Vulićeva smrtna kazna preinačena u doživotnu robiju. Naime, njegova sestra i braća su poznavali uglednoga violinista Zlatka Balokovića, kojega je Tito vrlo cijenio. Posredovanjem svoje rodbine u Americi zamolili su Balokovića da intervenira i ovaj je to učinio. Doživotni je zatvor Ličanin, Brinjak Vulić izdržavao u Lepoglavi i Staroj Gradiški, gdje sam i sam bio do 17. prosinca 1957. Kao i ja, uspio je, hvala Bogu, preživjeti rankovićevske torture, a umro je nakon izdržanih 26 godina...

Antun LOCH, Singen, SR Njemačka

OGLAS

Prodaje se komplet glasila Politički zatvorenik od broja 1 do 105. Cijena 1.000,00 kn. Obavijesti na telefon HDPZ 01/48 72 433 svaki radni dan 9,00-12,00 sati.

NARODNA REPUBLIKA HRVATSKA
NARODNI ODBOR KOTARA
ODJEL ZA UNUTRAŠNJE POSLOVE
O S I J E K
Broj: 5 - 2153/1961

Datum: 22.VI. 1961

Na molbu Loch Antuna sa stanom u Osijeku
Dj. Ursića 2 Odjel za unutrašnje poslove NO-a kotara Osijek
izdaje sljedeću

POTVRDA:

da je Loch Antun rođen 1933 u Čepin
kotar Osijek NR-a Hrvatska
od oca Nikole i majke Franciske rođene Hovanček
stalno nastanjen u Osijek kotar Osijek
NR-a Hrvatska prema podacima kaznene evidencije osuđivan-a pravomo-
nim presudama i to:

Presudom Okružnog suda u Osijeku
br. 242/53 od 17.III.1953 zbog kriv. djela protiv naroda i države
na kaznu strogo zatvora u trajanju od 4 godine i 6 mjeseci.
Presudom Vojnog suda u N. Sadu od
1953 zbog kriv. djela iz čl. 339 i 306 KZ na kaznu zatvora u tra-
janju od 3 godine i 6 mjeseci /strogi zatvor/.

Ova potvrda izdaje se malolici radi otustva iz državljanstva,

DRAGOVOLJAC IZ DOMOVINSKOG RATA

Kockasta kapa na vrh čela

Na glavi kosa bijela

Bijele sjedine

I crni brci

Slabašna tijela

Iz oči junaštvo popijeva

Svojim srcem kročio je smjelo

Na oltar Domovine dizao opijelo

Obranio grudu

Prolio krv i suzu

Za Hrvatsku

Za Domovinu vječnu

Slobodnu

I svoju.

BRUNO ZORIĆ

Represivnost jugoslavenskog sustava u Hrvatskoj 1945. (VIII.) NAJTEŽI OBLICI REPRESIJE

Prema istim propisima, civilne vlasti (NOO-i) nisu mogle samostalno odlučivati o zapljeni i raspolaganju s imovinom *narodnih neprijatelja*, nego je određeno kako će na temelju podataka izvještaja i prijedloga NOO-a "vojne vlasti i sudovi" donositi "pravovaljana rešenja o zapljeni, kao i o privremenom ili stalnom ustupanju zaplenjenog imanja"¹. Propisano je kako su *rešenja*, osim na prijedlog NOO-a, vojne vlasti i sudovi mogli donositi i "po svojoj dužnosti"², a NOO-i su u obadva slučaja određeni za provedbene organe, tj. oni "kao organi narodne vlasti vrše zaplenu, konfiskaciju imovine svih narodnih neprijatelja", te se ona nalazi pod njihovom "upravom i kontrolom", o čemu NOO-i "moraju voditi knjige"⁴.

Istu su problematiku, u dijelu koji se odnosi na civilne vlas<->ti, na sličan način regulirali i *Krajiški propisi* (rujan 1942. g.), s tim što je određeno kako su na "zahtjev vojnih vlasti NOO-i (...) dužni pribaviti im sve podatke o narodnim neprijateljima iz svoga mjesta"⁵. Budući je KPJ u *Krajiškim propisima* nedvosmisleno naglasila kako je završilo razdoblje privremenosti dotadašnje strukture vlasti pod njenim nadzorom, te da se nadalje radi o procesu uspostavljanja trajnih, novih oblika vlasti, treba glede djelovanja vojnih sudova navesti kako su - osim već prije određenih kategorija *narodnih neprijatelja* - i oni "koji su tobože htjeli borbu, a nijesu htjeli novu organizaciju vlasti (a takvih ima još i danas dosta)" označeni kao "prikriveni petokolonaši i sluge okupatora"⁶, a to je značilo izloženost procesuiranju od strane vojnih sudova.

Pokraj propisa o civilnim vlastima, *Krajiškim je propisima* po prvi put naređeno uspostavljanje strukture pozadinskih voj-

Piše:

Dr. Josip JURČEVIĆ

nih vlasti, *a jedna od dužnosti komandi područja bila je i osnivanje stalnih vojnih sudova područja*. I ovom prigodom nisu ni propisivana niti naznačivana određenja koja bi se odnosila na reguliranje načina rada vojnih sudova, nego je samo određeno kako vojni sud područja "sačinjavaju zamjenik komandanta područja, komandant mjesta ili njegov zamjenik i treći sudija uzet iz redova partizana neke udarne jedinice ili straže"⁸.

Samo se u jednom poglavlju civilnog dijela *Krajiških propisa*, koje se odnosi na zapljenu imovine *narodnih neprijatelja*, ukratko navodi kako s naoružanim osobama koje na poziv NOV-a "neće da se razoružaju" treba "po ratnom zakonu postupiti". Nigdje u dotadašnjim propisima nije pojašnjeno što se podrazumijeva pod pojmom *ratni zakon*, iako se može pretpostaviti kako je to značilo kratak postupak odnosno najvjerojatnije smrtnu kaznu.

U drugoj polovici listopada 1942. g. pri *Vrhovnom je štabu* osnovan *Privremeni upravni odsek* koji je bio nadležan za osnivanje i rukovođenje civilnim i vojnim vlastima. Nakon osnivanja AVNOJ-a, *Odsek* je ukinut odnosno njegove ovlasti nad civilnim vlastima prešle s u nadležnost *Izvršnog odbora AVNOJ-a*, a za pozadinske vlasti je pri *Vrhovnom štabu* osnovan *Pozadinski odsek* koji je krajem 1942. g. promijenio naziv u *Odsek VŠ za vojne vlasti u pozadini*.

Navedena tijela bila su nadređena i vojnim sudovima kao dijelu pozadinskih vojnih vlasti, međutim u različitim uputstvima, obavjestima i naredbama koje su do

pred kraj 1942. g. upućivana pozadinskim vojnim vlastima samo se nekoliko kratkih fragmenata posredno i izravno odnosi na vojne sudove. Primjerice, početkom studenog 1942. g. u *Uputstvu o propusnicama za slobodno kretanje* između ostalog je određeno: "Za samovoljno doterivanje i dodavanje podataka na propusnici biće imalac stavljen pred vojni sud. Falsifikovanje propusnica, pečata ili potpisa kažnjava se smrću"⁹.

Sredinom studenog 1942. g. u *Obavijesti o formiranju Pozadinskog odsjeka*, sve komande područja su, između ostalog, obavještene kako komande mjesta na svom području trebaju "upozoriti da nemaju prava donositi smrtnu presudu, nego mogu jedino vršiti hapšenje i sprovesti prethodnu istragu, a krivca težih zločina dužni su sprovesti sudu (vojnom, op. a.) pri nadležnoj komandi područja"¹⁰.

Već na temelju ovog upozorenja i navedene presude *Partijskog suda* može se pretpostaviti kako i krajem 1942. g. - radi različitih ratnih okolnosti, niskog stupnja ustrojivosti *novih* vlasti, nerazrađenih propisa o vojnim sudovima i dotadašnje uglavnom volontarističke *sudske* prakse - stvarna organiziranost i djelovanje vojnih sudova nije imalo značajnijeg pomaka prema stvaranju ujednačenog sustava.

Stoga, kao i radi potreba za ustrojanjem konzistentnijeg sustava vlasti, 29. prosinca 1942. g. *Vrhovni štab* "u svrhu stvaranja jednoobrnog sudovanja na čitavoj oslobođenoj teritoriji kao i kod pokretnih jedinica" upućuje "štabovima narodno-oslobodilačkih udarnih brigada, štabovima partizanskih odreda, komandama mesta, komandama područja"¹¹ opširnu *Naredbu* o osnivanju vojnih sudova. *Naredba* zapravo predstavlja zbir osnov-

1 Isto, str. 15.
2 Isto, str. 14.
3 Isto, str. 14.
4 Isto, str. 15.
5 Isto, str. 23.
6 Isto, str. 30.
7 v. poglavlje ove disertacije "Pozadinske vojne vlasti"
8 L. Geršković, n. dj., str. 29.
9 Isto, str. 47.
10 Isto, str. 49.
11 Isto, str. 53-56.

nih propisa s kojima su prvi put detaljnije regulirani načini ustrojavanja i djelovanja vojnih sudova.

Novim propisima nisu poništeni dijelovi o vojnim sudovima ni u *Statutu* proleterskih brigada niti u naredbi o pozadinskim vojnim vlastima, nego su oni razrađeni i djelomično izmjenjeni.

Stalni vojni sudovi kod proleterskih udarnih brigada i nadalje su imali tri člana, ali je odredba o sastavu vijeća izmijenjena, te su ga činili politički komesar brigade, komandant jednog bataljona i borac¹. Budući je novim propisom politički komesar brigade postao sudac namjesto zamjenika političkog komesara može se zaključiti kako se i na taj način nastojalo povećati značaj vojnog suda.

Politički komesar brigade je temeljem svog položaja automatizmom postajao i član vojnog suda brigade, dok je druga dva člana (komandant bataljona i borac) predlagao "štab brigade štabu divizije koji može da potvrdi predložene drugove ili da ih otkloni"². U odnosu na *Statut*, nadležnost vojnog suda brigade je uža i određenija. Prvo je određeno da se nadležnost "prostire (...) na sva zločina djela koja izvrše borci, vojni i politički rukovodioci te brigade", a ukoliko nedjela počine za vrijeme "dužeg izbjivanja iz brigade" za njih je nadležan "redovni sud pozadinske vojne komande, koji je nadležan na teritoriji gdje je zločino djelo izvršeno"³.

Zatim je određeno kako se nadležnost vojnih sudova brigade odnosi i "na sva zločina djela izvršena od civilnih lica ili neprijatelja, ako su ova djela izvršena na položaju ili za vreme borbe pripadnika te brigade ili ako se brigada nalazi odvojena od oslobođene teritorije"⁴.

Broj članova vojnog suda samostalnog bataljona smanjenje — u odnosu na *Statut* - s pet na tri, a njegov je sastav određen prema kriteriju vojnih sudova brigada, što znači da su članovi suda bili: politički ko-

mesar bataljona - prema položaju, te komandant jedne čete i jedan borac - koje "predlaže štab bataljona, a potvrđuje štab brigade"⁵. I nadležnost vojnih sudova samostalnih bataljona izjednačena je s nadležnošću vojnih sudova brigada, ali ta nadležnost "prestaje u času kad se bataljon povraća u sastav svoje brigade"

Vojne sudove osnivali su i partizanski odredi prema istom kriteriju i nadležnosti kao i kod brigadnih vojnih sudova. Na taj se način vojni sud odreda sastojao od tri člana; političkog komesara odreda - prema položaju, te komandanta jednog bataljona i jednog borca - koje "postavlja viši vojni sud na predlog štaba odreda"⁷.

Naredbom je bilo određeno kako se vojni sudovi kod pozadinskih vojnih vlasti osnivaju "saobrazno naredbi o obrazovanju pozadinskih vojnih vlasti"⁸, te su imali po tri člana; zamjenika komandanta područja, "komandanta mjesta na čijem je području (teritoriju) zločino djelo izvršeno" i "borca sa teritorije te komande mjesta" kojeg "predlaže komanda mjesta komandi područja, koja po svojoj uvidavnosti potvrđuje ovaj prijedlog"⁹.

Prema tome, vojni sud pojedinog područja je imao samo jednog stalnog člana - zamjenika komandanta područja, a ostala dva člana su se mijenjala ovisno o mjestu gdje je zločin počinjen. Stoga je određeno kako se vojni sudovi kod pozadinskih vojnih vlasti, iako su formalno bili stalni, "sastaju prema ukazanoj potrebi u komandi mjesta na čijoj je teritoriji zločino djelo izvršeno"¹⁰. Nadležnost vojnih sudova područja obuhvaćala je sve zločine na teritoriju mjesta koja su činila to područje, "kao i ona djela koja viši vojni sud naročito stavlja u nadležnost tih sudova"¹¹.

Potpuna je novost u *Naredbi (Vrhovnog štaba)* o osnivanju vojnih sudova bila odredba: "Svi vojni sudovi moraju imati svog islednika"¹², s čime je prvi put u pra-

vosudni sustav druge Jugoslavije uvedena institucija istražitelja (istražnog suca). Međutim, znakovita je odredba kako za "islednika treba postaviti otresitog i odlučnog druga, koji je ranijom svojom borbom (? , op. a.) ili sudjelovanjem u narodno-oslobodilačkoj borbi dokazao svoju odanost prema današnjoj borbi"¹³, s čime je propisano kako je najvažniji uvjet za postavljenje *islednika* bila politička podobnost, što je bio odlučujući kadrovski kriterij i u cjelokupnoj strukturi *nove* vlasti.

U tom su smislu bili naznačeni i slučajevi koji su imali poseban značaj za jugoslavenski partizansko-komunistički pokret, te je određeno da njima *islednik* u svome radu mora pridavati posebnu pozornost. Naime, kad se "pokaže da je u pitanju zločin špijunaže ili petokolonaštva, islednik će odmah o tome obavijestiti obavještajni otek i komisiju za suzbijanje pete kolone i čekati da primi uputstva od njih"¹⁴. Zatim, kad su istraživani slučajevi "zločina okupatora, ustaša i četnika protiv pripadnika naše vojske ili civilnih lica, dužnost je islednika da prikupi što potpunije podatke ... jer su ovi podaci dragoceni propagandni materijal od ogromne važnosti, koji će također poslužiti za kažnjavanje fašističkih krivaca, izazivača ovih zverstava"¹⁵

Posebno je naglašeno kako je u "tu svrhu potrebno (...) sastaviti opširne i točne zapisnike", a u "svim ostalim slučajevima islednik sastavlja samo kratki zapisnik"¹⁶.

Naredba je nadalje odredila i osnovna pravila vođenja sudske rasprave, te postupak donošenja, pravovaljanosti i izvršenja presuda. Nakon završetka istrage, vojni je sud odlučivao o ročištu, a određeno je kako svi "članovi suda moraju biti prisutni za sve vreme suđenja"¹⁷. Sudski je postupak bio usmen i načelno nejavan, a ukoliko "sud to nađe za potrebno, može suđenje

1 Isto, str. 54, čl. 1.

2 Isto.

3 Isto.

4 Isto.

5 Isto, str. 54, čl. 2.

6 Isto.

7 Isto, str. 55, čl. 5.

8 Isto, str. 54, čl. 3.

9 Isto.

10 Isto.

11 Isto.

12 Isto, str. 54, čl. 4.

13 Isto.

14 Isto, str. 55, čl. 4.

15 Isto.

16 Isto.

17 Isto, str. 55, čl. 6.

proglasiti javnim"¹. Suđenju je bio nazovan i *islednik*, "kao referent"², ali bez prava glasa.

Propisano je kako nakon završetka rasprave "članovi suda odlučuju o tome da li je stvar zrela za presudu ili ne", s tim što "svi članovi suda imaju jednako pravo glasa", a ukoliko nisu bili suglasni odlučivalo se većinom glasova, "no onaj član suda, koji je ostao u manjini, mora obavezno svoje obrazloženje odvojeno mišljenje dostaviti višem vojnom sudu"³.

Odredbom, prema kojoj sudskom raspravom "rukovodi kod sudova pokretnih jedinica član suda politički komesar, a kod pozadinskih vojnih sudova član suda zamjenik komandanta područja"⁴ - posredno je odlučeno kako su politički komesari i zamjenici komandanta područja a praktično bili predsjednici sudskih vijeća.

U slučajevima kad je vojni sud donio smrtnu presudu, bio je "dužan ... odmah presudu sa obrazloženjem i islednim materijalom dostaviti višem vojnom sudu", a izuzetak su bili vojni sudovi u postrojbama samo u slučajevima kad nisu imali vezu s višim vojnim sudom "i ako osuđeni nije pripadnik Narodno-oslobodilačke vojske. U svim drugim slučajevima smije se smrtna kazna izvršiti tek nakon potvrde višeg vojnog suda"⁵.

Predviđeno je bilo kako se smrtne kazne izvršavaju na dva načina; strijeljanjem i "u naročito teškim slučajevima vješanjem"⁶. Zanimljivo je da naredba, osim smrtne, uopće ne spominje neku drugu vrstu kazne, kao ni mogućnost postojanja obrane ili žalidbenog postupka.

Navedena *Naredba (Vrhovnog štaba)* o vojnim sudovima ostala je na snazi nepunih 17 mjeseci, što znači da je u tom relativno dugačkom razdoblju na temelju nje regulirano osnivanje i djelovanje sustava vojnih sudova u partizansko-komunističkoj strukturi vlasti. Budući tijekom 17 mjeseci nisu donošeni drugi propisi o vojnim sudovima, može se s velikom pouzda-

nošću zaključiti kako ih je rukovodstvo *nove vlasti* - i pokraj njihove pravne nerazrađenosti - smatralo normativno dostatnima za izgradnju ujednačenog sustava vojnih sudova, te praktično primjerenima u ostvarivanju glavne zadaće vojnih sudova koja se uglavnom sastojala od obračunavanja s *narodnim neprijateljima*.

U prilog ovom zaključku govori i odredba kako su svi vojni sudovi bili "dužni ... svakog mjeseca poslati vojno-sudskom otdjelu izvještaj o svom radu u prošlom mjesecu, kao i o svim prekinutim istragama", na temelju čega je razvidno kako je *Vrhovni štab* imao redovit uvid u rad sustava vojnih sudova, te mogućnost pravovremenih intervencija.

Tijekom navedenih 17 mjeseci vojni sudovi djelomično spominju i u normativnim aktima koji se odnose na ustrojavanje civilnog sudstva odnosno sudova NOO-a. Primjerice, u "Uputi za organizaciju i rad sudova Narodno-oslobodilačkih odbora", koju je početkom kolovoza 1943. g. izdao Izvršni odbor ZAVNOH-a, određeno je kako "kazneni sudovi Narodno-oslobodilačkog Odbora neće postupati u kaznenim djelima, za koje su nadležni vojni sudovi"⁸.

Isto tako, u drugoj polovici prosinca 1943. g, u "Uputama Odjela za sudstvo i upravu ZAVNOH-a o postupku sudova NOO-a" navedeno je kako sudovima NOO-a "pripada sudbenost u svim privatno-pravnim i kaznenim stvarima svih tužemaca i inozemaca (...) osim djela vojne prirode i kaznenih djela počinjenih po pripadnicima narodne vojske"⁹, a glede nadležnosti okružnih sudova je određeno kako su oni "nadležni za sve zločine, osim onih koji spadaju pod vojne ili posebne (? , op. a.) sudove"¹⁰.

Znakovito je navesti i dio članka 8 "Deklaracije o osnovnim pravima naroda i građana Demokratske Hrvatske" - koju je u prvoj polovici svibnja 1944. g. donio ZAVNOH na svom trećem zasjedanju - gdje je određeno: "Izdajstvo domovine,

služba neprijatelju i špijunaža u korist neprijatelja kažnjava se smrću"¹¹.

2.

USTROJAVANJE JUGOSLAVENSKIH VOJNIH SUDOVA KRAJEM RATA I U PORAČU

U prvim mjesecima 1944. g, razvoj ratnih događaja na svjetskim bojištima i međunarodni položaj *novih* jugoslavenskih vlasti¹², te sve veći vojni rezultati partizanskih postrojbi uvjetovali su sve brže i složenije ustrojavanje cjelokupne strukture vlasti pod nadzorom KPJ¹³. Jedan od osnovnih ciljeva tog procesa bila je priprema za postizanje potpune vojne pobjede u ratu i uspostavljanja državnog i društvenog ustroja u Jugoslaviji koji će biti pod isključivim nadzorom KPJ.

Represija je bila osnovni način kojim je KPJ u završnom razdoblju rata i u poraću namjeravala ostvarivati svoje revolucionarne političke ciljeve, te je stoga provodila opsežne i sustavne pripreme za različite vrste *obračunavanja* sa svim osobama i organizacijama koje su bile ili mogle biti suparnici totalitarnom modelu vlasti kojeg je uspostavljala KPJ. Stoga je na idejnoj razini izvršeno drastično pojednostavljenje društvene slojevitosti, te su svi djelatni ili pasivni neistomišljenici označavani *narodnim neprijateljima*, a potom su od sustava vlasti stvarno svrstavani -normativno, evidencijski i u represivnoj provedbi - u neku od kategorija *narodnih neprijatelja* ili *ratnih zločinaca*.

Taj je sveobuhvatni postupak podrazumjevaao i reorganizacijske zahvate unutar cjelokupne državne i društvene strukture, kojaje prilagođavana kako bi bila u stanju što potpunije izvršavati navedeni zadatki¹. U takvim je okolnostima posebna pozornost pridavana državnim organima koji su prema svom glavnom određenju organizirali i provodili represiju, te je sto-

1 Isto.

2 Isto.

3 Isto.

4 Isto.

5 Isto, str. 55-56, čl. 7.

6 Isto, str. 56, čl. 8.

7 Isto, str. 56, čl. 9.

8 Isto, str. 181, čl. 2.

9 Isto, str. 193, čl. 3.

10 Isto, str. 194, čl. 4 b.

11 ZAVNOH, zbornik dokumenata, II, Zagreb 1970, str. 667.

12 v. poglavlje ove disertacije "Međunarodne okolnosti - D) Od 1944 do ožujka 1945. g".

13 v. poglavlje ove disertacije "Proces nastanka vlasti druge Jugoslavije - podnaslov C) "Od drugog AVNOJ-a do stvaranja Privremene vlade DFJ"

14 v. poglavlje ove disertacije "Ozračje represivnosti".

ga razumljivo radi čega je KPJ odredio vojnu sastavnicu - operativne postrojbe i vojne vlasti - kao glavno središte stvarne državne moći , te kao okvir ili ishodište represivnih organa².

Na taj način, kad se uzmu u obzir navedene činjenice, postaju historiografski razvidne opće povijesne okolnosti i pragmatični razlozi radi kojih je upravo u svibnju 1944. g. osnovana OZN-a, kao glavni represivni organ preko kojeg je *Politbiro* CK KPJ vršio svekoliki nadzor nad zbivanjima u društvu i državi, te organizirao gotovo sve vrste represije³.

Isto tako, u tom općem kontekstu treba promatrati i odluku VŠ NOV i POJ kojom se - izdavanjem "Uredbe o vojnim sudovima"⁴ - krajem svibnja 1944. g. izvršila temeljita reorganizacija institucije vojnih sudova, kao dijela jugoslavenskog represivnog sustava. *Uredbu* je potpisao formalni i simbolički nositelj moći *novog* jugoslavenskog sustava - "Vrhovni komandant NOV i POJ Maršal Jugoslavije: J. B. Tito"⁵.

Struktura je *Uredbe* prema sadržaju i obliku istovjetna kasnije donošanim zakonima, te se sastoji od četiri *glave* i ukupno 35 članaka, koji su cjelovito i detaljno regulirali problematiku vojnih sudova.

Prva glava, koja ima 11 članaka odnosila se na "Ustrojstvo i nadležnost vojnih sudova". Već je prvim člankom određeno kako se "ukidaju (...) dosadašnji vojni sudovi komandi područja i narodno-oslobodilačkih brigada i odreda" te da će nadalje "vojno-sudsku vlast" vršiti "vojni sud korpusa, Vojni sud korpusne vojne oblasti i Viši vojni sud"⁶.

Viši vojni sud je bio ustrojen pri *Vrhovnom štabu* NOV i POJ i mogao je imati veći broj vojnosudskih vijeća, koja su mogla biti povremena - "za pojedini slučaj" ili stalna - "kao na pr. kod Glavnih štabova ili štaba kojeg korpusa" . Sva vijeća

Višeg vojnog suda postavljao je predsjednik suda koji je bio "ujedno i šef vojno-sudskog oteka Vrhovnog štaba", a pojedino vijeće imalo je u pravilu tri člana - "predsjedatelja i dva člana" - s tim što je ostavljena mogućnost da "u pojedinim slučajevima može veće imati i više članova"⁸.

Određeno je bilo kako *Viši vojni sud* odnosno njegova vijeća sude "po važnijim delima ratnih zločinaca i krivičnim delima viših oficira i generala narodno-oslobodilačke vojske", te za druga djela koja posebno odredi *Vrhovni štab*⁹.

Vojni sudovi pojedinih korpusa također su se sastojali od vojnosudskih vijeća, "od kojih se jedno formira pri štabu korpusa, a po jedno kod svake divizije". Vojni sud korpusa mogao je osnivati svoja vojnosudska vijeća i "kod pojedinih brigada", koje su bile "po samostalnom zadatku, odeljene od divizija" .

Sva vijeća vojnih sudova korpusa imala su tri člana - predsjedatelja i dva člana. Položaj predsjedatelja pri vojnosudskom vijeću korpusa bio je namjenjen predsjedniku vojnog suda korpusa, dok je jedan član vijeća bio oficir iz štaba korpusa, a drugi član podoficir ili vojnik. Predsjedatelj divizijskog vijeća vojnog suda korpusa bio je jedan oficir iz štaba te divizije, a članovi komandant ili zamjenik komandanta jedne od divizijskih brigada i jedan podoficir ili vojnik. Isti je model primjenjivan i kod sastava vijeća vojnog suda korpusa u samostalnim brigadama; predsjedatelj je bio oficir iz štaba brigade, a članovi komandant ili zamjenik komandanta jednog bataljona i podoficir ili vojnik¹¹.

Vojni sud korpusa je prema *Uredbi* bio nadležan suditi - osim "po krivičnim delima vojnika, podoficira i nižih oficira svog korpusa" - i za "sva dela lica, na teritoriji kojom se kreće i vrši ratne operacije, a gde

se *brža* (n. a.) sudska odluka pokaže potrebnom"¹².

Vojni sudovi korpusnih vojnih oblasti osnivani su pri komandama korpusnih vojnih oblasti, a sastojali su se od vijeća; jednog pri korpusnoj vojnoj oblasti *i potrebnog* broja vijeća "kod komandi područja"¹³.

I sva su vijeća vojnih sudova korpusnih vojnih oblasti imala po tri člana - predsjedatelja i dva člana. U vijeću pri korpusnoj vojnoj oblasti predsjedatelj je bio predsjednik suda, a članovi su bili oficir korpusne vojne oblasti i podoficir ili vojnik. Predsjedatelj područnog vijeća bio je oficir iz komande područja, a članovi oficir iz *oficirskog kora* s područja i podoficir ili vojnik¹⁴.

Nadležnost vojnog suda korpusne vojne oblasti bila je najšire određena. Predviđeno je da on sudi "za sva ostala dela iz ove Uredbe, koja nisu obuhvaćena" u člancima koji se odnose na nadležnost *Višeg vojnog suda* i vojnog suda korpusa, te "za sva dela lica počinjena na neoslobodjenoj ili privremeno napuštenoj (od partizana i komunističkih vlasti, op. a.) teritoriji"¹⁵.

Uredba je u određivanju ustrojstva i nadležnosti vojnih sudova korpusa i vojnih sudova korpusnih vojnih oblasti s istog teritorija, predviđjela i njihovu međusobnu isprepletenost. Tako je predsjednik vojnog suda korpusa bio istovremeno i predsjednik vojnog suda odgovarajuće korpusne vojne oblasti, a imao je i potpredsjednika kao zamjenu. Obadva je postavljao "Vrhovni štab NOV i POJ na predlog Glavnog štaba"¹⁶.

Članove vijeća vojnih sudova i korpusa i korpusne vojne oblasti postavljao je štab korpusa.

(nastavit će se)

1 v. poglavlje ove disertacije "Osnovne značajke Jugoslavenske armije".

2 v. poglavlje ove disertacije "Glavni represivni organi".

3 v. Isto.

4 HDA, f. OZN-a, k. 1, o. 3; sačuvani primjerak uredbe u f. OZN-e datiranje s "maja 1944", a H. Sirotković koji je napisao uvodni dio n. dj. L. Gerškovića (i H. Sirotkovića), datira *Uredbu* s "24. svibnja 1944. g." - str. XXVIII; Isti datum navodi se i u Službenom listu br. 65 - 31 kolovoza 1945 - u članku 35 "Zakona o uređenju i nadležnosti vojnih sudova u Jugoslavenskoj armiji", kojim je člankom određen prestanak važenja *Uredbe* — o čemu će biti riječi u nastavku ovog poglavlja.

5 Isto, str. 6.

6 Isto, str. 1.

7 Isto, str. 1, čl. 7.

8 Isto.

9 Isto, str. 1, čl. 3.

10 Isto, str. 2, čl. 8.

11 Isto, str. 2, čl. 10.

12 Isto, str. 1, čl. 4.

13 Isto, str. 2, čl. 9.

14 Isto, str. 2, čl. 10.

15 Isto, str. 1, čl. 5.

16 Isto, str. 2, čl. 10.

OBRAMBENI GOVOR DR. IVE POLITEA U PROCESU NADBISKUPU STEPINCU (4.)

Što da dalje citiram iz nadbiskupovih propovijedi? Ta one su svim Zagrepčani- ma, koji su imali nesreću za vrijeme okupacije biti u Zagrebu, vrlo dobro poznate. *One su im bile u onim teškim vremenima glavna utjeha*, čvrst oslonac za ustrajnost u otporu, lijepa nada u propast ustaštva i fašizma, u bolju skorbu budućnost. Na njih su hrlili ne samo vjernici, nego i oni, koji inače nisu polazili crkve. Te su se propovijedi onda širile među narod i dopirale su čak na oslobođeni teritorij. Izgovorene javno, one su postale podzemnom štampom, sredstvom uspješne propagande protiv ustaša, djelomičnim nadomjestkom opozicione štampe.

Kad se u svjetlu tih brojnih propovijedi i ostale aktivnosti nadbiskupa Stepinca promatra sve ono, što optužnica navodi protiv optuženoga, onda ono potonje gubi pripisani mu kolaboracionistički karakter i potpuno iščezava pred protuustaškom ideologijom i aktivnošću nadbiskupa Stepinca.

Što onda može značiti npr. posjet Paveliću, Kvaterniku na početku okupacije? Ništa drugo, nego običnu neizbježivu konvencionalnost, jednu od onih kako ih nazivaju «konventionel Liigen», bez koje ne bi nadbiskup Stepinac nikada stekao mogućnost da spašava i da čini onoliko dobra za vrijeme okupacije.

Nigdje i nikad se dobra svrha i rad za nju ne žrtvuju konvencionalistima. Eto vidimo na sadašnjoj mirovnoj konferenciji u kakve oštre sukobe, ne samo idejne, nego često i neposredno lične dolaze delegati raznih država, ali kad koja delegacija pozove druge na banket, svi se delegati odazivlju i tu se međusobno ponašaju, kao da si nisu nikakvi protivnici. Shvaća li itko te konvencionalnosti kao prestanak nesuglasja, kao priznanje protivničkog stanovišta, kao odustajanje od dosadanjeg stava.

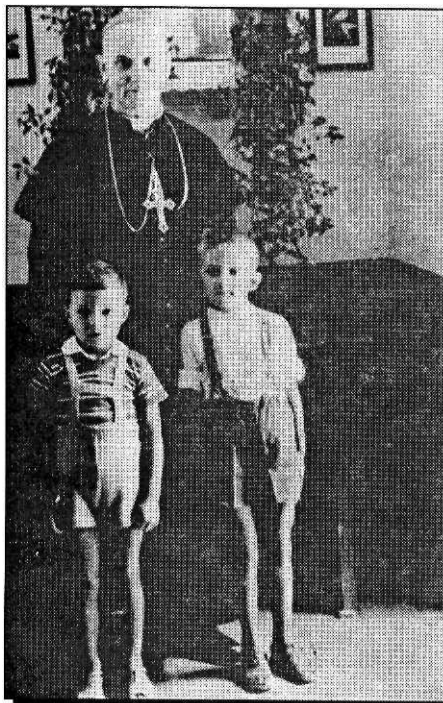
Slično je i sa raznim protestnim notama pojedinih država i odgovorima na njih, koje smo napose u zadnje vrijeme imali prilike često čitati. I one odrazuju protivnosti, sadržavaju oštru kritiku, no ipak počinju i svršavaju se uobičajenim frazama najveće učtivosti i srdačnosti.

Konvencionalisti često ne odgovaraju činjeničnom stanju. Zato su one jedva kada kakav dokaz.

Jest, nadbiskup Stepinac dolazio je tu i tamo u dodir s Pavelićem, ali apstrahirajući od rijetkih konvencionalnosti, samo da intervenira kod njega u korist progovljenih, za obustavljanje i ukidanje zlo-

čina. Ako je ovo politička radnja, ali nije suradnja, kolaboracija, nego proradnja, kontralaboracija.

Sam javni tužilac citira u svojoj optužnici na str. 3. državnog tajnika u Vatikanu kardinala Magliona, kako je još godine 1942. preporučio u interes Crkve nadbiskupu Stepincu neka uspostavi 'spretnije i iskrenije srdačno držanje prema ustaškim vlastima'.

Kardinal s djecom

Na samoj pak raspravi čuli smo iz ustiju tzv. maršala i vojskovođe, koga je kao svjedoka predložio javni tužilac, a ne ja, daje nadbiskup Stepinac stalno bio 'objekt mržnje Pavelićeve'. Taj mržnja bila tolika, da npr. Pavelić, unatoč tome, što državni tužilac spominje neke bankete, nije nikada ušao u nadbiskupski dvor. Ta mržnja bila je odlučna i nije bila nikakva tajna, jer je za nju samu znao čitav Zagreb, a neke dokaze za nju čuli smo jučer iz ustiju nekih svjedoka, a među njima napose kanonika dra Hrena i dra Lončara, kojima je sam javni tužilac priznao protuustašku vjerodostojnost. Ovi svjedoci, koji su pripadali najbližoj okolini nadbiskupa Stepinca, iskazali su nam toliko detalja o mislima i radu nadbiskupa, da ti detalji sami po sebi isključuju bilo kakvo podupiranje ustaškog i okupacionog režima, bilo kakvu političku suradnju s okupatorom i ustašama.

Glas o nadbiskupu sasvim protivan onome, koji o njemu govori optužnica, dopire i do saveznika. Ja sam predao sudu nekoliko vijesti londonske radio stanice iz godine 1942 i 1943, gdje se utvrđuje nadbiskupovo držanje protiv ustaša i povoljan odjek, što su ga tamo imali njegovi govori. Doprinio sam i izvještaj Ustaškog promidžbenog ureda ustaškoj vladi, gdje se upozoruje ovo, kako saveznici iskorišćuju nadbiskupove govore protiv nje, protiv čitavog ustaškog režima. Među ispravama, koje sam predao sudu, a koje nisu čitane, nalazi se i jedno pismo mgr. Svetozara Rittiga, pisano koncem prosinca 1942., gdje dr. Ritting priznaje nadbiskupu njegov teški i mučni rad i položaj, velike žrtve, što ih doprinosi narodu, njegova dobročinstva napose narodu Hrvatskog Primorja te mu čestitajući Božić želi, da sretno prebrodi svoj put između Scylle i Charybde. Bi li dr. Ritting, koji je bio dobro informiran i vrlo sklon Narodnom oslobodilačkom pokretu, tako pisao, da je i malo sumnjao u nadbiskupovu nacionalnu ispravnost u korist njegova rada za narod?

Kako je neugodan bio nadbiskup ustaškoj vladi i kako ju je napose pogodio već spomenuti govor, od 31. X. 1943., na završetku pokorničke procesije, vidi se iz načina, kako je usplahirena ustaška vlada na nj reagirala. U ime njezino napisao je njezin član tzv. ministar dr. Julije Mikanec članak objavljen u ustaškom organu *Hrvatski narod*, od 7. XI. 1943, gdje je žestoko napao nadbiskupa Stepinca, izvrgao ga ruglu i upozorio ga, da se ne miješa u politiku. A ta nadbiskupova politika sastojala se u osudi ustaških nasilja.

Spočitava se nadbiskupu, da je prisustvovao blagosovu u crkvi Sv. Marka, dne 23. II. 1942., prije otvorenja ustaškog tzv. Hrvatskog sabora. Čuli smo svjedoke, kako je iskazano, da se je nadbiskup jedva jedvice dao nagovoriti na taj crkveni čin. Čitanje ovdje samo jedan dio njegova govora iz te prigode, ali nije čitan onaj glavni dio, u kojem je sadržana prava nadbiskupova namjera. Taj dio glasi:

'Neka (naime sabor) donosi zakone poštene, koji se neće kositi sa zakonom Božjim, da se osigura blagoslov Boga Stvoritelja... Neka donosi zakone pravedne, gdje su jednaki tereti, neka su i jednaka prava. Neka donosi zakone moguće, da se narodu ne navale tereti, koje ne može podnositi... Neka vječni Sudac koji upravlja udesima naroda svemoćnom desnicom uzida u temelje Hrvatskog Sa-

bora i ureze u srca sviju vaših suradnika isto tako duboku svijest odgovornosti, da mogu vas, glavara Nezavisne Države Hrvatske, uspješno pomagati u obnovi i podizanju drage nam domovine na vječnim temeljima evanđeoskih Kristovih načela!

Ovom prilikom nije se dalo izbjeći, da nazove Pavelića glavarem Nezavisne Države Hrvatske, ali zato mu je onom željom jasno spočitnuo dosadašnje nepoštene i nepravedne zakone, njegovu manjkavost odgovornosti. Pavelić je taj govor vrlo dobro razumio, tako te je - prema iskazu dvojice svjedoka, koje smo ovdje čuli - nakon govora sav bijesan rekao svom pratiocu, što će ga, ovaj balavac, naime nadbiskup, učiti politiku!

Prema istom iskazu svjedoka odnosi nadbiskupa i Pavelića već do sada slabi, još su se jače pogoršali. Moram također istaknuti, da taj ustaški sabor nije imao svoje prošlosti, tako da nadbiskup nije imao razloga što mu spočitnuti. Ali taj tzv. sabor imao je pred sobom budućnost, za koju se onda mnogi makar pogrešno nadali, da će obuzdati samovolju Pavelića i ustaška nasilja, zbog čega je nadbiskup i želio ovom saboru ovakvu budućnost. Ipak taj sabor, ma kakav bio, donekle je ispunio nade dobronamjernih. U njemu se počela stvarati jaka opozicija izvana zbog čega ga je Pavelić već nakon kratkog zasjedanja prestao uopće sazivati. Jedan od razloga bio je i taj, što su ga članovi Sabor dr. Prebeg i dr. Ljubić iz Banje Luke interpelirali zašto drži interniranim dra Mačeka?

Još primjećujem, da je nadbiskup zabranio četvorici u Sabor imenovanih svećenika, da budu njegovi članovi. Dokaz u predočenom dopisu nadbiskupa, od 8. III. 1942.

Pročitani su ovdje dopis nadbiskupov upućen Paveliću, dne 8. III. 1943. povodom namjeravanih ponovnih progona Židova. Tu nadbiskup uzima u zaštitu Židove, pravoslavne i sve progone. To on spočitava otvoreno Paveliću, da goni katolike zbog židovskih žena, a na sebe i na članove svoje vlade da ne primjenjuje tzv. arijski zakon. (Pavelić naime i njegov tzv. ministar Žanić bili su oženjeni sa Židovkama). I onda, aludirajući jasno za Nijemce piše u tome dopisu:

'Ako je pak po strani miješanje koje strane vlasti u naš unutarnji narodni i politički život, onda se ne bojim, da ovaj moj glas i prosvjed dođe i do organa dotične strane vlasti. Katolička naime Crkva ne poznaje nikakva straha pred ikojom zemaljskom silom, ako se radi o obrani najosnovnijih prava čovjeka!'

Da vidimo, kako se još odnosio nadbiskup prema njemačkom okupatoru?

Nijemce su u Zagrebu predstavljala dva čovjeka: Kasche i general Glaise von Horstenau.

Kasche je bio trgovac staklom. Kod ustaške vlade bio je tzv. poslanik Reicha. Bio je član nacističke partije i gorljivi zaštitnik ustaša.

Glaise von Horstenau naprotiv kao prijetni neprijatelj nacista (poslije atentata na Hitlera bio je maknut iz Zagreba), zadirajući od ustaških zločinista, nastojao je maknuti ih sa vlasti, zbog čega se nalazio u stalnome sukobu sa Kascheom. Glaise je bio Austrijanac, vojnik stare škole, protivnik pruskih junkera, a u voničkoj znanosti priznati stručnjak, po bečkom sveučilištu bio je promoviran kao doctor honoris causa.

Ove protivštine između ta dva njemačka čovjeka bile su u Zagrebu opće poznate i u savezu s njima kolale su po gradu razne priče. S Kascheom došao je nadbiskup kroz 4 godine okupacije otprilike tri puta u dodir i to samo u slučajevima konvencionalnosti.

Sa Glaise-om nešto više, ali samo radi intervencije u korist progonjenih bilo po ustašama, bilo po njemačkoj soldateski. Ove su intervencije većinom uspjevale. Ima u Zagrebu čak komunista, koji svoj život imaju zahvaliti zauzimanju Glaise-a. Ovdje je preslušan ijedan svjedok, kako je Glaise preko nadbiskupa stao na put nasiljima njemačke vojske u nekim selima oko Jaske. Govorio je o tome i optuženi Marić. Kome je uistinu stalo do dobra, neka odgovori: sastoji li kažnjiva kolaboracija u spašavanju ljudi ili bi bilo bolje, da je nadbiskup otklonio i najmanji dodir sa Glaiseom, a ljude prepustio propasti?

Dok je saobraćaj nadbiskupa sa Glaise-om bio rijedak i pokrenut jedino plemenitom namjerom spašavanja Hrvata i Srba, većinom antifašista, dotle saobraćaj s Talijanima nije bio skoro nikakav. Ilustriraju ga dopisi predani sudu, napose onaj nadbiskupov talijanskom poslaniku Casertano, od 27. ožujka 1943. Poznato je, da je Casertano kao i Pavelić mrzio nadbiskupa, te ga u zajednici s Pavelićem nastojao maknuti iz Hrvatske.

Javni tužilac pročitao je na raspravi opsežno navodno izvješće nadbiskupa Sv. stolici, od 18. svibnja 1943, iz kojega bi slijedilo, da se je nadbiskup Stepinac zauzimao za ustaški režim, da je mrzio Srbe, da je lažno izvještavao Sv. Oca o položaju u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, da je četničke i ustaške zločine pripisivao partizanima.

Vjerujem, da je čitanje tog navodnog nadbiskupova izvješća, napose popraćeno opaskama javnog tužioca, koji ga je čitao, moglo izazvati loš dojam. Javni tužilac polaže osobitu važnost na to izvješće,

smatrajući ga autentičnim ili točnije smatrajući njegovu kopiju, koju on jedino ima u ruci, vjernim prepisom izvora, za koji on zaključuje, daje doista i predan po nadbiskupu Sv. Ocu.

I ja polažem osobitu važnost na to izvješće, ali imamjakihrazlogane smatrati ga autentičnim, već smatrati ga ustaškim falsifikatom ili bar ustaškom tvorevinom, koja po nadbiskupu nije bila nikad upotrebljena. Povod takvu mome mišljenju jest potpuno protuslovlje tog izvješća-kopije sa čitavim dokaznim nazorima i djelima nadbiskupa. Daljnji povod jest taj, da je nadbiskup, čim je na raspravi iz ustiju javnog tužioca čuo prve pasuse izvješća odlučno zanijekao, da bi on bio autor.

Za mene doduše kao branitelja ne moraju biti mjerodavne tvrdnje branjenika, ali su one svakako putokaz za traženje i dokazivanje istine. Osim toga ja nadbiskupu vjerujem. Svoje uvjerenje o apokrifnosti izvješća potkripljujem ovim činjenicama kao razlozima odnosno dokazima.

1) Kopija navodnog originala pisana je talijanskim jezikom, dok su sva izvješća, koja je nadbiskup slao Sv. stolici pisana latinskim jezikom.

2) Po javnom tužiocu pročitana kopija nađena je u arhivu ustaškog ministarstva vanjskih poslova, a ovome nadbiskup nikada nije slao kopije svojih izvješća. I doista, u istom arhivu nije nađena kopija ni jednog drugog nadbiskupova izvješća. Naprotiv, inkriminirane kopije nema u arhivu nadbiskupije, gdje se inače pohranjuju svi koncepti ili kopije sviju izvješća Sv. Ocu.

3) Ja sam predao sudu originalno pismo državnog tajnika u Vatikanu, kardinala Maglione, od 17. lipnja 1943. u kojemu ovaj potvrđuje, da je primio njegovo izvješće i označio odmah sadržaj tog izvješća: da u njemu nadbiskup opisuje djelatnost, koju je razvio u prilog Židova i Srba u Hrvatskoj. Kopija navodnog izvješćanosi datum 20. svibnja 1943! Pismo Maglione-a nosi datum 17. svibnja 1943. Jedino izvješće, dakle koje je nadbiskup u tom vremenu mogao podnijeti Sv. Ocu Papi moglo je imati isključivo onaj sadržaj, koji kardinal Maglione u svom pismu navoda. A taj po kardinalu potvrđeni sadržaj izvješća u potpunosti je protivnosti sa sadržajem kopije, što javni tužilac na temelju nje nadbiskupu predbacuje.

4) Sva izvješća biskupa sastavljaju se u ustaljenom kurijalnom stilu. Ovaj se napose očituje u početku i na svršetku izvješća. Formula, kojom ta izvješća počinju, glasi:

'Beatissime Pater! Aloisius Stepinac, archiepiscopus zagrebiensis, ad pedes Sanctitatis Vestrae humillissime provolu-

tus ea, quae sequuntur exponit': (i sada sljedeći sadržaj, predmet)

Formula pak na završetku glasi ovako: 'Et Deus etc... Aloysius Stepinac archiepiscopus zagrebiensis'.

Međutim svi smo čuli, da i svršetak i početak kopije, pročitane od javnog tužioca, glasi sasvim drugačije, što potpuno isključuje, da je nadbiskupov autor te kopije, odnosno njezina originala, ukoliko takav uopće postoji. Pa i čitav stil ostalog sadržaja kopije nikako ne odgovara kurijalnome, nadbiskupu dobro poznatome, stilu. Sadržaj kopije je vrlo opširan i govori o stvarima, o kojima nadbiskup nije većinom mogao imati nikakva znanja.

5) Na kopiji nema nikakve zabilješke, je li, kada i po kome i kako je original otpremljen, niti se u arhivu ustaškog ministarstva našao ikakav podatak o tome.

6) U tekstu kopije spominje se nadbiskup kao metropolita Croatiae et Slavoniae, a potonje nadbiskup nije, niti se ma gdje takvim nazivom nazivao.

Kraj tako jakih razloga, ja ne samo nemogu i ne smijem prihvatiti tvrdnjavog tužioca o autentičnosti kopije-izvješća, nego sam dužan, bar do daljnjega, do jačih protudokaza, smatrati ju ustaškim falsifikatom ili pokušajem falsificiranja.

Kraj tako jakih dokaznih razloga ni jedna presuda ne može upotrebiti inkriminiranu kopiju kao dokaz protiv nadbiskupa.

Uzalud se kraj spomenutih razloga javni tužilac pozivlje na izvješće Rušinovića, tadašnjeg predstavnika tzv. Nezavisne Države Hrvatske u Rimu, jer sva izvješća ustaškom ministarstvu vanjskih poslova potječu iz godine 1942, tako da se razumljivo ne mogu nikako odnositi na navodno nadbiskupovo izvješće iz godine 1943.

Uzalud se kraj onih razloga javni tužilac pozivlje na kneza Lobkovicza, papinskog komornika u Rimu i ujedno predstavnika ustaške vlade. Ako javni tužilac vjeruje ovom ustaškom eksponentu, ja imam razloga ne vjerovati mu. Rušinović i Lobkovicz, ti ustaški diplomate, ti diletanti u diplomaciji, koji se sami tuže, da ih sve omalovažavaju, morali su pokazati neke uspjehe svojim gospodarima, pa kod takvih stvarno nije bilo, morali su se udaljiti od istine. U ostalom, kad se pomnije raščinjavanjunjihova izvješća, vidi se, da se je nadbiskup vješto uklanjao njihovim naganjavanjima, koja su oni pogrešno držali ili namjerno prikazivali kao uspješna.

Nevjerojatno je, a bilo bi smiješno i navino od nadbiskupa, da je mogao očekivati a kamo li željeti, da Sv. stolica učini nešto u prilog tzv. Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Ta bilo je u to doba, kada je bilo sasvim sigurno, da su Hitler i njegovi sateliti izgubili rat, i da je prema tome slom njegove

tvorevine Nezavisne Države Hrvatske postao neizbježiv.

Bilo je to u svibnju 1943, kada su se Amerikanci bili već davno iskrcali u Africi, kada su Nijemci bili odbačeni od Staljingrada i prisiljeni na stalno uzmičanje, kad je Afrika potpunim porazom Rommelove vojske bila sasvim očišćena od Nijemaca i Talijana, kad su se Anglo-Amerikanci spremali na upad u tzv. evropski bedem - i doista se, kako je poznato, oni naskoro, dne 6. lipnja 1943., iskrcše na Siciliji.

Kako sse, dakle, može vjerovati, da je nadbiskup, koji je do onoga časa neosporno bio protivnik tzv. Nezavisne Države Hrvatske i o njoj papi samo nepovoljno izvješćivao, najednom baš sada u najnezgodnijem času, u času potpunog preokreta ratnog položaja i jasno ocrtanje budućnosti, najednom promijenio svoje dosadašnje mišljenje, te se počeo zauzimati za Nezavisnu Državu Hrvatsku. Sjetimo se samo, da njegove najžešće propovijedi protiv Hitlera i ustaštva padaju baš u godini 1943!

Papa ni prije nije htio priznati Nezavisnu Državu Hrvatsku, a kamoli da ga sada na to pokuša nagovoriti na takova šta. Rim je bio vrlo točno informiran o svemu, pa se nadbiskup, vrlo odan Sv. stolici, prije ravnao prema njezinim informacijama i raspoloženju, nego li ona prema njegovim. Čak i onda, kad bi navodno izvješće-kopija bilo autentično, ne bi ono moglo ništa koristiti Nezavisnoj Državi Hrvatskoj ni škoditi Narodnom oslobodilačkom pokretu.

Nakon što sam naveo za sada neoborive dokaze protiv autentičnosti izvješća-kopije, ne bi bilo potrebno niti se smatram dužnim razjasniti kako je do tog ustaškog falsifikata došlo. Navađam samo onu kombinaciju, koju pretpostavljaju ovdašnji crkveni krugovi.

Pročelnik o bogoštovnom odjelu ustaškog ministarstva bio je poznati ustaša fra Radoslav Glavaš. Vjerojatno je on zamislio pokušati nagovoriti nadbiskupa, da podnese ovako izvješće, doista ga sam sastavio i rekao to tzv. ministarstvu vanjskih poslova. Sad, ili oni iz ministarstva nisu prihvatili prijedlog, ili je njegov pokušaj prema nabiskupu neuspjao, ili je on već naslutio, da neće uspjeti.

Ukratko, kopija je ostala ležati u arhivu ministarstva vanjskih poslova, a original, dakako nepotpisan, ostao je kod Glavaša. Ovu kombinaciju potkrepljuje i sadržaj kopije, jer u njoj ima vrlo mnogo povijesnog materijala iz Bosne, a Glavaš se mnogo bavio poviješću Bosne, da ga se smatralo boljim povjesničarom nego li teologom.

Još nešto: da je nadbiskup doista onakav, kakvim ga javni tužilac prikazuje i da je autor onog izvješća, on bi to izvješće mogao vrlo lako ukloniti iz arhiva ustaškog ministarstva, dok je ovaj kod njega bio pohranjen. Ali nadbiskup Stepinac nije sposoban ni za onakvo sklapanje ni za podnašanje onakvih izvješća. On je iskren i nema razloga bojati se istine.

Time bi svršio s točkom prvom optužnice.

Točke 2. i 3. koje se tiču tzv. prekrštavanja i vojnog vikarijata preuzeo je kolega dr. Natko Katičić i on će o njima govoriti.

Zato ja prelazim odmah na točku 4. Ona se odnosi na inkriminacije iz druge polovice 1944. i iz početka 1945, dakle, iz vremena neposredno prije sloma Nezavisne Države Hrvatske.

Kod točke 4. optužnica spominje u prvom redu nadbiskupov govor održan navodno Domagojcima, dne 7. srpnja 1944. Kraj svega traženja ja taj govor nisam mogao naći i prema tome ne mogu se o njegovoj opstojnosti očitovati ni jesno ni niječno. No ako je taj govor doista izrečen, govor, u kojemu se ne govori o Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, nego uopće o državi Hrvatskog Naroda, koji bez sumnje ima pravo na svoju državu - i danas doista ima Republiku Hrvatsku - onda ga mogu tumačiti samo kao odgovor na poznate stalne grožnje četnika, da će istrijebiti čitav Hrvatski Narod i prema tome spriječiti ga, da osnuje svoju državu.

Inkrimirani pasus govora sveučilištarcima, dne 18. ožujka 1945. uperen je protiv diktature proleterijata. No protiv ove bili su i ostali naši saveznici zapadne demokracije, pa zar je onda krimen kod nadbiskupa i napose još u ono vrijeme?

Ali optužnica nije citirala rečenicu neposredno prije inkriminiranog pasusa. Zato ću je ja citirati. Ona glasi:

'Znači li mir to, da veliki narodi i države snagom svog oružja narinu svoju volju malim narodima i onda objave svijetu: sporazumjeli smo se?'

Nije li u ovoj rečenici izraženo ono isto stanovište, koje zastupa danas i naša jugoslavenska delegacija na mirovnoj konferenciji u Parizu, kad se protiv, da joj četiri velike države, tzv. velika četvorica, nametnu mir kakav ona neće, kad se svom snagom bori protiv toga, da Jugoslaviji bude iz njezina živa tijela istrgnut Trst i znatan dio hrvatsko-slovenske Istre i Gorice? Zašto se nadbiskupov govor sveučilištarcima ne tumači i po ovoj njegovoj rečenici eventualno i po ostalom njegovu sadržaju, a ne samo po inkriminiranom pasusu?

Dolazimo do inkriminirane poslanice sa biskupskih konferencija, dne 24. ožujka 1945. Ja ne pričem izvjesnu vezu između

ustaške vlade i te biskupske konferencije, ali poričem vezu poslanice s ustaškom vladom, a ukoliko je ta veza i postojala, nadbiskup je nije htio niti si je nje bio svjestan. Veza sa konferencijom postojala je utoliko, što je nadbiskup na ponudu Cankija pristao, da mu ustaška vlada pruži tehničku pomoć, da se konferencija u onim teškim saobraćajnim prilikama uzmogne održati. Tako je iskazao Canki, koji je također kazao, da je konferencija sazvana na želju, na inicijativu nadbiskupa.

Ja vjerujem više iskazu Cankija, nego protivnim iskazima Mandića i biskupa Šimraka, jer stari Mandić, pri kraju svojih fizičkih i duševnih sila, iako predsjednik vlade, vrlo slabo bijaše upućen i bez ikakva utjecaja na rad ustaške vlade, dok je Šimrak bio onaj trojanski konj, s kojim su se ustaše, a napose Bogdan, poslužili, da poslanici sa biskupske konferencije podmetnu onaj sadržaj, koji su oni htjeli. Što je Bogdan bio u vezi sa Šimrakom i dao mu svoj koncept poslanice, da ga prokriomčari na konferenciji, tome nadbiskup nije kriv, jer nije znao za zakulisne razgovore sa Šimrakom. A osim toga ovdje smo upoznali nadbiskupa kao čovjeka, koji si od ustaša ne da diktirati. I uostalom, sam javni tužilac priznaje, da su osim Bogdanova koncepta postojala još tri, među njima i Cankijev, ali da poslanica nije po tekstu najbliža Bogdan-Šimrakovu konceptu, nego Cankijevu. Dakle dokaz, da Bogdan i Šimrak nisu uspjeli.

Ja nisam čitao ni jedan koncept, a napose ne Cankijev, da bih mogao prosuditi tu navodnu sličnost njegova koncepta sa stvarnim tekstom poslanice, ali kad bi je i bilo, to ne bi bilo dokazom, da je ustaška vlada nametnula konferenciji svoj tekst, jer je Canki bio u toj vladi ministar pravosuđa i bogoštovlja, koji je zbog naravi svog rezora morao dolaziti više puta u dodir sa nadbiskupom, pa nije isključeno, da su izmijenili misli o predmetu konferencije, naime o navodnom sustavnom ubijanju i mučenju hrvatskih svećenika i vjernika. Nije isključeno, da je Canki nadbiskupa o tome i informirao, a u ono vrijeme dolazilo je mnogo sličnih vijesti putem izbjeglica iz oslobođenih krajeva.

Ustaška štampa bila je onih dana puna najpretjeranijih vijesti o ubijanju svećenika i vjernika. Osam dana prije biskupske konferencije bila je održana po vladi priredba, baš kao komemoracija za poginule svećenike, kojom prigodom održao je tadanji rektor hrvatskog sveučilišta Horvat opširan referat o toj temi.

Ako je nadbiskup povjerovao tim vijestima, ako je podlegao tolikoj propagandi i ako je tim povodom sazvaio konferenciju i u zajednici s drugim bisku-

pima izdao inkriminiranu poslanicu, onda to može biti njegova zabluda, ali ne zločin. Nadbiskup nije mogao spriječiti ustašku vladu da iskoristi poslanicu u svoje svrhe i da je čak falsificira.

Inkriminira se nadalje nadbiskup, da je u svome dvoru sakrio arhiv ustaškog ministarstva vanjskih poslova u dogovoru s Pavelićem.

Ovdje je po javnom tužiocu pozvani svjedok bivši ustaški ministar vanjskih poslova Alajbegović iskazao, da između Pavelića i Stepinca nije bilo nikakvih dogovora i da je on, Alajbegović zamolio nadbiskupa, da se taj arhiv pohrani pred opasnošću od bombardiranja, a ne da se sakrije. I doista nadbiskup ga nije sakrivao, nego daje već početkom lipnja 1945. iz vlastite pobude prijavio narodnim vlastima, što sam dokazao izvornom potvrdom Vjerske komisije od 13. lipnja 1945.

Doprinio sam i «Promemoria» nadbiskupskog tajništva, od 6. lipnja 1945, kao dokaz, da je nadbiskup osim toga i usmjeno izvijestio predsjednika vlade Narodne Republike Hrvatske dra Bakarića o svemu što je bilo kod njega pohranjeno. Za gramofonske ploče s govorima Pavelića nije nadbiskup uopće znao, kako je to potvrdio i suoptuženi Salić, koji je te ploče i prijavio.

Nerazumljivo je baš sa pravnog stovišta, zašto optužnica čini odgovornim nadbiskupa Stepinca za pokušaje Pavelića, Rupnika i Rožmana, da u zadnjim časovima okupacije spase sebe. Ako su spomenuti pri tome pravili kombinaciju sa Stepincem i tu mu kombinaciju predlagali, odakle on za tu njihovu akciju može biti kriv? Odlučno, je, da on u te kombinacije nije ulazio, da ih je ukoliko su mu bile predložene, sve odbio. Odbio ih je ne u pregovorima, nego a limine. Nema tu nikakve aktivnosti Stepinčeve, kako to veli optužnica, nego samo pasivnosti.

Jest, nadbiskupu je po Paveliću ponuđeno regentstvo, preuzimanje vlasti, ali on je to smjesta odbio, prvo s načelnog gledišta, da se ne upušta i ne pada u svjetovne stvari, drugo, jer od Pavelića nije htio ništa primiti, i treće, jer je stajao na demokratskom stajalištu, da narod - a ne Pavelić, ne ustaše - daje vlast.

Svjedok Alajbegović je iskazao, zašto je baš nadbiskupu ponuđena vlast. Zbog njegova velika autoriteta i povjerenja, koji je uživao u javnosti - iskazao je Alajbegović. Ali taj autoritet, to povjerenje zaslužio je i stekao nadbiskup baš svojim korektnim, protuokupatorskim držanjem za čitave četiri godine okupacije.

Neposredno pred oslobođenjem postojala je pogibelj krvoprolića, ne dakako sa strane Narodno oslobodilačke vojske, nego sa strane njemačke vojske, za koju je

izgledalo, da je htjela braniti Zagreb, i sa strane ustaša, koji su prijekali, da će prije uzmaca poklati 40.000 zagrebačkih građana, djelomice su tu svoju groznu prijetnju i izveli.

Potaknut namjerom, da spasi Zagreb od ovakva krvoprolića, iskoristio je nadbiskup poziv Alajbegovića i Bulata, da pođe Mačeku. Pošao je dru Mačeku s ustaškim generalom Moškovom, jer inače ne bi mogao doći do njega, budući da je dr. Maček bio interniran, a ključeve Mačekova stana držao je Moškov.

I drugo, tu opet kao i uvijek nalazio se nadbiskup Stepinac u stalnoj akciji spašavanja i pomaganja i otklanjanja većeg zla, koliko je to u konkretnim prilikama bilo moguće.

Nadbiskup Stepinac poriče, da mu je dr. Maček rekao, da će bježati, tvrdi naprotiv, da mu je kazao, da će ostati u Zagrebu. Svakako nadbiskup Stepinac ostaje u Zagrebu i nakon što je sve moguće poduzeo, da ne dođe do krvoprolića. Čeka mirne savjesti oslobođenje. I došlo je oslobođenje dana, 8. svibnja 1945.

Time smo dospjeli i do pete točke optužnice, gdje se inkriminira djelatnost nadbiskupa Stepinca poslije oslobođenja, u novoj Jugoslaviji.

Tu se sa mnogo riječi opisuje nadbiskupa Stepinca kao najaktivnijeg neprijatelja naroda i države, kao podstrekača svih križarskih, ustaških i terorističkih akcija, kao provedača sistematskog plana akcije za povratak Mačeka, ustaša, reakcije i kralja Petra. I kao dokaz za sva ta strašna okrivljenja što se navodi?

Navodi se, da je nadbiskup negdje, peti mjesec nakon oslobođenja primio Lisaka, Lelu Sofijanec, nekog ustaškog studenta, emigranta iz Salzburga i dva pisma ili cedulje ustaškog generala Moškova i daje sudjelovao na biskupskoj konferenciji, sa koje je, 20. rujna, izdana poznata poslanica od 20. rujna 1945.

Evo, to su svi dokazi, odnosno činjenice, koje se već kao takve inkriminiraju, iz kojih se izvodi opisana navodna protivnarodna i protudržavna djelatnost nadbiskupa Stepinca.

Doista, ne bi bilo potrebno raščinjati te malobrojne i osim pastirskog pisma - sitne činjenice, odnosno dokaze, jer se već na prvi pogled vidi, da one ni iz daleka ne mogu dokazati onako teške optužbe. Ja ću se ipak potanje osvrnuti na svaku od njih.

Neosporno je, daje nadbiskup Stepinac, dana 21. rujna 1945. prvooptuženoga Lisaka primio, ali je isto tako neosporno, da ga nije primio kao Lisaka, nego kao nekog njemu nepoznatog Petrovića. U tom se slažu svi iskazi: oni dra Franovića, biskupa Lacha, Ostojčića, Lisaka, suopruženog Salića pa i nadbiskupa.

Postoji tek jedna vrlo mala nijansa kao razlika između iskaza Šalića i nadbiskupa. Dok nadbiskup veli, daje prepoznao u tobožnjem Petroviću Lisaka tek onda, kad je ovaj već pred njim skinuo naočale, dotle Šalić tvrdi, da je neposredno prije nego je nadbiskup ušao u sobu, u kojoj gaje čekao tobožnji Petrović, on, Šalić, rekao nadbiskupu, da je netom u Petroviću prepoznao Lisaka.

Ja vjerujem nadbiskupu i držim, da se Šalić vara, ali kad bi i stajalo ono, što iskazuje Šalić, još uvijek to ne bi iskazivalo, da je nadbiskup htio primiti baš Lisaka. Razlika je tek u vremenu od nekoliko sekundi. Nadbiskup je već bio pristao, da primi Petrovića i uputio se u sobu, gdje je taj Petrović bio i čekao. I u taj zadnji čas, tik pred vratima sobe doznaje, navodno od Šalića, da Petrović nije Petrović, nego Lisak. Svakome se bez razlike čovjeku može dogoditi, da u onome iznenađenju može učiniti nešto, što bez iznenađenja ne bi učinio. Tako je bilo i s nadbiskupom Stepincem.

Ako je istina, što veli Šalić, onda se u onoj iznenadnoj odluci Stepinca da primi čovjeka, koji ga tu eto iza vrata čeka, ne može nazrijevati dobra volja, da primi Lisaka. Može se eventualno nazrijevati nelahodnost, koja proizlazi iz nadbiskupove dobrote i pristojnosti, da odbije čovjeka, kome je pod krivom pretpostavkom već bio obećao, da će ga primiti i samo zato ga prima protiv volje.

Razgovaraju 20-30 minuta. Što su razgovarali, znamo samo po iskazu njih dvojice. Ti iskazi se u glavnome slažu. Prema tim iskazima govorio je samo Lisak, dok je nadbiskup šutio, prekinuvši šutnju samo sa dva pitanja: Što je s izbjegličkom djecom u tuđini i što je sa svećenikom Tisom, bivšim predsjednikom slovačke vlade?

Lisak je izriješkom rekao nadbiskupu, da ne dolazi u nikakvoj terorističkoj ili političkoj akciji, jer daje proljevanja krvi bilo dosta. Ovome se može vjerovati, jer je činjenica, da se je nadbiskup, čim je Lisak izašao, primio za glavu, što mu je taj Lisak došao i naredio Šalicu, neka ga više nikada ne primi. I nije ga primio.

Neosporno je, dakle, daje Lisak došao nepozvan, da se nadbiskupu ušuljao pod krivim imenom, da nadbiskup do zadnjega časa nije znao, da je Petrović Lisak, da je nakon kratkog razgovora s Lišakom prekinuo svaku vezu s njime, da je jasno izrazio svoje žaljenje, što se dao iznenaditi i tako ga primio i što od tako iznudenog kratkog razgovora nije bilo nikakva rezultata.

Ovo, što se nadbiskupu s Lisakom dogodilo, moglo se dogoditi svakome. Sve je to poteklo izvan volje nadbiskupa.

Kad je riječ o primanju Lisaka po nadbiskupu, onda se sjećam onih prizora iz Hugoovih *Zes miserables*, gdje dobri biskup prima robijaša Jeana Valjeana i posjećuje starog revolucionarca, člana konventa, ateistu, koji živi sasvim osamljen i koga svi izbjegavaju. Nijedan čitatelj ne vidi u tome odnosu katoličkog biskupa prema zločincima i od društva odbačenima, odnos biskupa, koji slijedi primjer Krista u susretu s Magdalenom i onda na križu s razbojnikom: nitko ne vidi u tome ništa zazornoga.

Pa da je zagrebački nadbiskup i primio Lisaka znajući da je Lisak, zar bi se o njemu moralo onda drukčije suditi nego o, Hugoovu biskupu?

Ali zagrebački nadbiskup zazire od politike, od konspiracije i spletki, od svega, što bi u danom momentu moglo škoditi Crkvi i državi, i zato neće da primi Lisaka, odnosno kad ga prima povodom Lisakove varke, odbija da ga još primi bilo kad.

Lela Sofijanec?

Koliko hiljada muškaraca i žena bilo je kod nadbiskupa, da se ni kraj najbolje memorije ne bi mogao sjetiti svake osobe. Sjeća se tekjedne žene, daje došla iz Trsta s krunicom. Sjeća se i jednog studenta emigranta iz Salzburga, ali samo zato, jer je ovaj počeo govoriti o političkim stvarima, ali gaje nadbiskup odmah prekinuo.

Kako rekoh, ono, što se dogodilo nadbiskupu u opisana tri slučaja, može se svakom dogoditi. Nadbiskup nije kriv, ako se ustaše i razni emigranti varaju u shvaćanju nadbiskupova držanja, ako se u toj zabludi i u očaju zbog svog položaja kušaju približiti nadbiskupu. Njihovi pokušaji jesu njihova djela, a ne nadbiskupova. Tek odbijanje sa strane nadbiskupa je njegovog djelo. Pa zar je to odbijanje kažnjivo? Nije li baš ono dokaz, da on neće imati i nema nikakve veze s ilegalnim radom ma kakve vrste?

Slično je i s pisamcima, odnosno ceduljama Moškova. Ona i nisu upućena nadbiskupu, što se vidi iz adrese (Stephano, dakle Lackoviću) i iz iskaza dra Gulina. A kad i mimo toga budu predana nadbiskupu, on već kod prvih redaka prekida čitanje i daje ih baciti u koš.

Kome se od nas ne može dogoditi, da mu Moškov, Pavelić, Luburić i slični upute pisma k tome inkriminiranog sadržaja, sadržaja protivnog onome bezazlenom Moškovljevim cedulja? Pa zar da se nas onda zbog toga okriži? Olučno je, kakva je naša reakcija na pisma. A mi smo vidjeli reakciju nadbiskupovu na pisamec Moškovo. Nikakva, odnosno: u koš!

I sad pitam, kako se može na tim trima neželjenim posjetima, na isto tako neželjenim pisamcima, na uopće činima trećih, konstruirati neka suradnja nadbis-

kupa s križarima, teroristima, reakcijom nutarnjom i vanjskom itd.? Uvažanjem takve konstrukcije nitko od nas ne bi bio siguran od slične optužbe.

Ozbiljnijaje svakako stvar zadnja inkriminacija, peta, posljednja točka optužnice. To je pastirsko pismo biskupsko sa konferencije od 20. rujna 1945. Ona je svakako djelo nadbiskupa, ali ne samo njega, nego još i svih ostalih 17 biskupa Jugoslavije, koji su je potpisali uz posebnu opasku, da za nju nosi odgovornost cjelokupni episkopat D. F. Jugoslavije. Ogledajmo malo to pastirsko pismo.

U njemu biskupi prije svega izrazuju zahvalnost Bogu, što su napokon prestale žalosne bratoubilačke borbe. Time, dakle, nadbiskup Stepinac zajedno s ostalim biskupima potvrđuje načelo bratstva naroda Jugoslavije.

ne može suditi ni tako hladno, ni tako polagano i oprezno kao u vremenima mira. Pa i sam zakon pretpostavlja pogrješnost čak i pravomoćnih presuda, pa u svrhu njihova ispravljanja stavnja na raspolaganje reviziju postupka, zahtjev javnog tužioca na zaštitu zakona, pomilovanje itd. Kritika, dakle, presuda sama po sebi, učinjena iz dobrih pobuda i s dobrom namjerom budućnost učiniti boljom, stalnijom, ne može biti kažnjiva.

Kad nadbiskup Stepinac zajedno s ostalih 17 biskupa pod konac pastirskog pisma jasno postavlja zahtjeve, koji se svi tiču samo Crkve - osim općeg zahtjeva za potpunu slobodu ljudske ličnosti i njezinih neotuđivih prava - i te zahtjeve označuju kao uvjete za sređenje prilika u našoj državi i za ostvarenje trajnog unutrašnjeg mira, onda to doista ne može imati i nema nikakva posla ni s križarima ni s odmetnicima, ni s ustašama, ni s vanjskim, ni s nutarnjim neprijateljima naše zemlje, pa zato okrivljenj a iz optužnice u tom pravcu smatram neosnovanim.

Pastirsko pismo kraj svih svojih izvjesnih netočnosti i pretjeranosti ipak nije takvo, da bi ikoga moglo navesti i - kako je više puta na raspravi rečeno - gurnuti na pogrješan put ili na protudržavnu djelatnost.

Suoptuženi franjevački provincijal fra Modesto Martinčić nastoji, doduše nekrščanski, sebe ispričati zlim utjecajem, što gaje na nj tobože vršilo pastirsko pismo, ali ne valja zaboraviti, da je on svoja krivična djela počinio mnogo prije pastirskog pisma, da tijekom okupacije nije pokazao ništa sličnoga karitativnoj spasavajućoj i hrabroj protuokupatorskoj djelatnosti nadbiskupa Stepinca i da sam ja napokon ovdje na raspravi predočio neosporno njegovo priznanje, da pastirsko pismo nije ni drugi mjesec nakon njegova izdanja uopće pročitao, a po onome, što je

čuo o njemu, da mu nije pripisivao nikakvu političku tendenciju.

Kod prosuđivanja pastirskog pisma, pa i mnogog ostalog, valja, Vrhovni narodni sude, imati pred očima, da je nadbiskup Stepinac najizrazitiji predstavnik katoličke Crkve i katoličke vjere u Hrvatskoj, pa i u čitavoj Jugoslaviji. A što znači katolička vjera za narod i kako je s njome sras-tao, neka posluži kao dokaz ovaj primjer sa pokojnim Stjepanom Radićem.

Kad bi taj mrtvi vođa Hrvatskog Naroda i najbolji poznavalac njegove duše držao svoje skupštine, otvarao ih sa pozdravom 'Hvaljen Isus i Marija', a ako bi za vrijeme njegova govora zazvonilo sa crkve podne, on bi skinuo šešir na molitvu i u tome bi ga slijedili svi skupštinari, kojih je znalo biti i na desetke hiljada.

Zato se može još i danas reći, da nadbiskup kad god se zauzimalje za interese katoličke Crkve i vjere, ima za sobom ogromnu većinu Hrvatskog Naroda. Preko toga se ne može prijeći.

Ne smije se prijeći ni preko onoga pasusa pastirskog pisma od 20. rujna 1945, gdje se veli, da biskupi nipošto ne žele izazvati borbu s novom državnom vlasti, nego naprotiv traže sporazum, u svrhu kojega već su više puta - nadbiskup je rekao oko 15 puta - pismenim putem nastojali upoznati mjerodavne vlasti s gledištem katoličke Crkve. Konačnu riječ o svim pitanjima, koja zajednički zanimaju Crkvu i državu, da ima Sv. stolica.

Dodajem i nadbiskupovu tvrdnju, da je on o svemu tome i usmeno govorio s predsjednikom savezne vlade maršalom Titom i predsjednikom Narodne Republike Hrvatske drom Bakarićem prigodom svoje audijencije kod njih odmah nakon oslobođenja.

Toliko o pastirskom pismu od 20. rujna 1945.

Prije nego završim želio bih se osvrnuti još na neke detalje iz ovog procesa.

Ja sam se tijekom procesa pozvao među ostalim i na poznati govor predsjednika vlade u Hrvatskoj dra Bakarića u Narodnoj skupštini, od 24. ožujka 1946, kada je g. predsjednik izrijekom priznao, da se visoki i službeni funkcionari klera sve do početka g. 1945. nisu angažirali za Nijemce i Nezavisnu Državu Hrvatsku.

Na taj dokaz odgovorio mi je javni tužilac, da predsjednik vlade nije onda znao za isprave iz arhiva ministarstva vanjskih poslova.

Još dakako nisam mogao pretpostavljati, da g. predsjednik još u ožujku 1946 nije znao za isprave arhiva, koji je vlada primila već u lipnju prijašnje godine (1945), ali uza sve to ja primam odgovor javnog tužioca, što se tiče dra Bakarića lojalno na znanje. Ali javnom tužiocu moram odgo-

voriti i to, da je on svoju optužnicu osno-vao na inkriminacijama, odnosno stvarima, koje nije doznao tek iz arhiva, nego koje su mu i inače bile poznate. Isprave iz arhiva iznio je g. javni tužilac istom tijekom rasprave, a ja sam, mislim, danas iznio dosta jakih razloga protiv autentičnosti tih isprava.

Dakle, moje pozivanje na govor predsjednika g. dra Bakarića vrijedi i dalje za inkriminacije iz optužnice, koje se odnose na vrijeme do početka godine 1945, a tih je inkriminacija najviše.

Zastupnik javne optužbe rekao je tijekom procesa više puta nadbiskupu Stepincu, da laže, a jedanput mu je dobacio, i da je lažac.

Teška riječ, koja se kaže samo o čovjeku, koji namjerno govori neistinu.

Kao potkrijepu te teške riječi naveo je javni tužilac javni govor nadbiskupa Stepinca, od 17. prosinca 1945, na izjavu predsjednika dra Bakarića u dnevnoj štampi. U tome odgovoru, da je nadbiskup lagao, kad je napisao, da Lisak nije bio kod njega.

Tko pomno pročita nadbiskupov odgovor, vidjet će, da nadbiskup toga nije rekao. Nigdje on toga njemu nije rekao, da Lisak nije bio kod njega.

Da su i drugi ispravno shvatili nadbiskupov odgovor, a ne onako, kako ga tumači javni tužilac, doprinio sam kao dokaz Vjesnik, organ narodne fronte, od 11. listopada 1946, gdje je izašao čitav članak protiv nadbiskupa Stepinca, u kojemu članku pisac komentira dotični odgovor nadbiskupa Stepinca na taj način, da u njemu nadbiskup priznaje, da je Lisak bio kod njega. I s tim priznanjem, s tom tvrdnjom nadbiskupa Stepinca, da je Lisak bio kodnjega, pisac apelira u cijelom članku protiv nadbiskupa. A kako novinar Vjesnika tako su i svi drugi shvatili odgovor nadbiskupa Stepinca, osim g. javnog tužioca.

Kad smo već kod novina, onda se moram osvrnuti i na drugi zagrebački dnevnik, a to je Narodni list, koji je dva puta objavio članak protiv nadbiskupa Stepinca, po nekom dru J. P. Tu se objeđuje nadbiskup Stepinac, da nije ni prstom maknuo za petoricu slovenskih svećenika zatvorenih i zatim ubijenih u Jasenovačkom logoru, a među njima napose za svećenika Rihara. Rihar, da je zbog tog nadbiskupova navedenog nemara bio toliko ogorčen, da je neposredno prije strijeljanja dao piscu članka svoj brevijar s ironičnom porukom nadbiskupu, nega ga preda nadbiskupu u znak zahvale za nadbiskupovo zanimanje.

Bez obzira na to, što pisac tog klevetničkog članka nije izvršio zadnju molbu pokojnog Rihara, što nije predao ni poruke

nadbiskupu, što nije uvažio poznato duševno raspoloženje skoro svih uhapšenih, da naime žele, da bi se čitav svijet pokrenuo za njih, a misle da se nitko ne brine, bez obzira na karakter pisca imam reći ovo:

Ja sam predao na raspolaganje sudu četiri isprave, koje nepobitno dokazuju, da se nadbiskup i te kako zauzimao za svih pet slovenskih svećenika a posebno za Rihara, i da je saznavao za neuspjeh zauzimanja i za smrt Rihara, ogorčen uputio Paveliću vrlo oštro pismo, u kojem među ostalim dobacuje Paveliću, da je taj slučaj - citiram doslovce - 'sramotna ljaga i zločin, koji vapije u nebo za osvetom, kao što je sramotna ljaga čitav Jasenovac za Nezavisnu Državu Hrvatsku'.

Narodni list nije priopćio poslanih mu ispravaka i tako dopustio, da javnost vjeruje onakvim lažima o nadbiskupu. Uopće nikada nije nadbiskupu bila dana mogućnost, da se brani u novinama od napadaj a protiv njega iznesenih u istim novinama.

Isto tako nije na ovoj raspravi dana meni, odnosno obrani nadbiskupa Stepinca mogućnost, a dokazima opovrgnemo i potpuno oborimo sve ono, što je javni tužilac iznio i ovdje protiv nadbiskupa Stepinca u vezi s djelovanjem društva 'Karitas'. Čitavome Zagrebu, a i izvan Zagreba, poznato je, kolika je dobročinstva nadbiskup Stepinac preko ove ustanove iskazao siromasima bez razlike vjere, narodnosti i mišljenja, koliko je djece - napose pravoslavne i partizanske, sa Kozare oko 7.000! - spasio, koliko je plemenitih antifašističkih građana skupio oko ove ustanove.

Požrtvovan rad nadbiskupa preko 'Karitasa', s kojim bi se on, da nije previše skroman, mogao s pravom ponositi, pronio mu je glas i slavu jednako kao i njegove propovijedi, i njegov otpor protiv okupatora.

Unatoč tome, po prijateljima i neprijateljima priznatome radu, pokušao je javni tužilac ovdje na raspravi s nekim izjavama pokojnog ravnatelja 'Karitasa', Dumića, prikazati 'Karitas', a preko ovoga i samoga nadbiskupa u najlošijem svjetlu.

Ja sam naprotiv ovdje ponudio svjedoke kao dokaz, da je one izjave sada već pokojni Dumić dao u neuračunljivom stanju kratko vrijeme prije smrti, da ih je pri potpunosti svijesti opovrgnuo, ponuo sam zatim obilan dokazni materijal s ispravama i svjedocima, koji je imao prikazati rad Karitasa i nadbiskupa u najljepšem, pravome, istinskom svjetlu i time opovrgnuti sve tvrdnje i navodne dokaze javnog tužioca, ali ti moji dokazi nisu pripušteni.

"PADAJ KIŠO, KRV OPERI, KUD PROLAZE PROLETERI!"

(Kamenčić za mozaik hrvatskih olovnih godina)

Krajem lipnja 2000. dobila sam pismo od g. **Ante Biluša** iz Zagreba, rođenog 1930., diplomiranog inženjera strojarstva u mirovini. Iako ga poznajem već nekoliko godina, nikad mi nije rekao ni riječ o svom ocu i njegovoj sudbini. Tek koncem prosinca 1999., od treće osobe, također dugogodišnjeg poznanika, prijatelja i suradnika, **dr. Frane Glavine**, doznala sam da mu je još srpnja 1998. na predstavljanju moje knjige "Stepinac i Židovi", kad je govorio o nekim nedovoljno poznatim činjenicama iz vremena NDH i nakon rata, prišao ing. Biluš, nepoznat mu do tada, i samo rekao da je i njegov otac bio neko vrijeme u partizanskom Jasenovcu.

Počela sam moliti g. Antu da mi napiše sve što zna o svom ocu. Obećavao je, ali tek jedan vrlo neugodan doživljaj lipnja 2000. godine bio mu je, kaže, poticaj da se lati pera. Odajući mi priznanje za pisanje o nepoznatim i tabu temama, on dodaje: "Ali još nešto, nešto vrlo važno i korisno radite: potičete, nagovarate, 'tjerate' i druge, znanice i prijatelje da i oni sami doprinesu (možda na prvi pogled sasvim skroman, ali ipak važan) svoj udjel u bilježenju povijesti. Koliko li je nezapisanih naših sudbina i događaja iz kraljevske Jugoslavije, sudbina onih koji su prošli prvi hrvatski oslobodilački rat 1941.-1945. i martirije iza njega. Toliko je nezapisanih događaja i sudbina iz ovoga, upravo završenog, Hrvatskog oslobodilačkog rata, koji (zašto li?) tako nejasno i neodređeno uporno nazivaju samo "domovinski", a što je samo nekakva kopija onog ruskog naziva za svoj drugi svjetski rat - "otečestvenaja vajna". (...) Dok je još vrijeme - dok još ima sjećanja i živih svjedoka — što više toga treba zapisati. Pa, makar, trenutno i samo 'za ladicu'.

Glazbenik Marinko Biluš

Opisat ću sjećanja iz 1945. i sudbinu jednoga običnog čovjeka, hrvatskog vojnika iz tog vremena, koja je ista ili slična sudbinama tisuća, stotina tisuća drugih. Baš zato što ih je bilo tako mnogo, ona je važna, ne smije se zaboraviti, jer je kamenčić u velikome, tužnom mozaiku mar-

Piše:

Ljubica ŠTEFAN

tirija cijeloga hrvatskog naroda u strašnim poratnim godinama. Znakovito je, čini mi se, da se na njemačkom *olovo* kaže *Blei* (blajl). Radi se o mome pokojnom ocu, domobranskom časniku, satniku glazbarske struke, nastavniku Domobranske glazbarske škole u Zagrebu - **Marinku Bilušu**."

Marinko Biluš

Uz pisnio sam dobila i knjižicu s cijelim notnim tekstom (riječi nema) dvije skladbe Marinka Biluša iz 1932., koncertne koračnice "Vatrogasni zov" i "Polet". Iz kratkog životopisa svog oca, koji je u njoj ing. Ante napisao 1996., doznajemo da je Marinko Biluš rođen 20. rujna 1902. u "Velom Varošu grada Spljeta, kako piše u njegovom krsnom listu". Uz oca **Franu**, postolara, izučio je taj obrt i radio u očevoj radionici. No, željan znanja, učio je sam strane jezike, a domoljublje i ljubav prema glazbi upio je za cijeli život u Dobrovoljnome vatrogasnom pokretu, gdje mu je djed bio jedan od predvodnika. Marinko je naučio svirati na nekoliko instrumenata vatrogasnih glazbi i po dolasku na odsluženje vojnog roka u jugoslavenskoj vojsci raspoređen je odmah u vojnu glazbu. Ostao je u vojsci kao kapelnik vojnih glazbi u raznim garnizo-

nima. Pod konac 1940. premješten je u Zagreb, a za njim je došla supruga s djetecom. Oženio se 1928.

Travnja 1941. jugoslavenska vojska se raspala. Proglašena je, piše mi sin, "konačno samostalna, nezavisna od Srba, hrvatska država - Nezavisna Država Hrvatska. Na poziv svim časnicima i dočasnicima Hrvatima iz bivše vojske od Vlade i Poglavnika" - nastavlja Ante - "Marinko se prijavio na službu u hrvatskom domobranstvu. Nastavio je potpuno isti radu svojoj profesionalnoj i vojnoj karijeri: rad vojnog kapelnika limene glazbe. Prvo u Domobranskome gorskom zdrugu u Travniku, zatim nekim drugim domobranskim orkestrima u Zagrebu, da bi 5. kolovoza 1942. bio postavljen za redovitog nastavnika Domobranske glazbene škole u Zagrebu". Priložen je "Vjesnik" Ministarstva hrvatskog domobranstva br. 25 od 5. kolovoza 1942., Odredbe Poglavnika NDH.

Ratni dani i godine su protjecali. Marinko je radio stalno i jedino svoj nastavnički posao u školi u Mošinskijevoj ulici (danas Nazorova). Bio je pošteđen i terena i vojnih akcija i fronte. Nikad nije uzeo vatreno oružje u ruke, mada je tolike godine bio u vojnoj odori. Njegovo oružje su bili ventil-trombon, pozauna, viola. No, časničku domobransku odoruje jako volio (a stvarno je bila lijepa). Volio je jako (a nikad ga nije izvukao iz toka) onaj mali časnički bodež (stiletto) koji mu je visio o boku. Kasnije će i to, vjerojatno, biti dovoljan motiv drugovima partizanima za progone.

Strah caruje Hrvatskom

Partizani su, koliko sam ja tada shvaćao - nastavlja sin Ante - pokušavali (nekad i uspijevali) infiltraciju u domobranstvo. **Tito** je čak javno pozvao domobranske časnike i vojnike da se pojedinačno ili kao cijele postrojbe prebace "u šumu". Obećavao je brda i doline - oprost, zadržavanje činova, privilegija, zapovjedništva itd. Sjećam se da je pod konac rata otac znao biti vrlo zabrinut i zaplašen kad bi dolazio doma. Možda su i na njega vršili pritisak

Šajkače na zagrebačkim ulicama

(no nama nije nikad govorio) da i on prijeđe i da im trubi "Po šumama i gorama" i "Padaj kišo, krv operi, gde prolaze proleterii".

Bližio se kraj rata. Marinkov sin, tada s nepunih 15 godina, pratio je što se događa: "Došao je konac travnja i početak svibnja 1945. Marinko u te dane nije dolazio doma, bio je stalno u školi. Ja sam znao svratiti gore. Nije bilo prevelike nervoze. Dio nastavnika je nestao, povukao se, ali je barem polovica još bila tu. Otac je, kao najstariji časnik, bio tada i najodgovorniji. Pred ulazak partizana posljednji pitomci, njih oko 200, nisu se povlačili s Hrvatskom vojskom. Predložila je to vojnim vlastima uprava škole, jer bili su to golobradi 15-17 godišnji dječaci, glazbenici. A onda se po ulasku partizana u školi pojavio neki komesar. Rekao je nastavnicima da će njihovoj vojsci trebati glazbenici i da će škola, ovako kompletna, nastaviti s radom. I bilo je tako, ali samo nekih petnaestak dana."

A onda - dogodilo se ono što su od "oslobođenja" počele doživljavati tisuće i tisuće, desetine tisuća zagrebačkih i drugih obitelji: "Sjećam se točnog datuma - 30. svibnja 1945. - kad se Marinko iz škole nije vratio kući. A baš smo ga čekali, jer je taj dan bio moj rođendan, pa je majka priredila nešto sirotinjsko za 'fešticu'. Čekali smo tatu i cijelu noć. Nije dolazio. Jutro je slutilo na zlo. Iz naše zgrade (Ogrizovićeve 22a) već je dvoje ljudi odvedeno i nisu se vraćali. Nikad se nisu ni vratili - redarstveni častnik **Nevečerel** (prvi kat) i naš susjed s drugog kata, **Gugić**. Gledao

sam kako su ih odveli usred dana - pod oružjem, vrlo brutalno. I kod **Grabarevićevih** u prizemlju napravili su premetačinu. Toliko samo iz jedne zagrebačke trokatnice... Ujutro sam, naravno, otišao u školu raspitati se. Svi koji su možda mogli nešto znati, slijegali su ramenima i klonili me se. Već je zavladao strah od "oslobodilaca" pridošlih prije samo dvadesetak dana. Znalo se da mrak proždire ljude..."

Taj strah morio je Hrvatsku pola stoljeća, zbog njega su otišle u grob sa svjedocima i stradalicima tolike povijesne, nigdje zabilježene, naše strašne istine. No, kao naše prokletstvo, taj strah i danas ne napušta ljude, prijetnja "deustalizacijom", veličanje "antifašista" - pobjednika, opet odvlači u grob kamenčiće naše povijesti.

Ing. Biluš nastavlja: "Nismo imali nikog poznatog među 'oslobodiocima', no mama **Lucija** je hrabro tražila, pokušavala doznati nešto u njihovim raznim 'nadleštvima'. Bili smo načuli da veliku skupinu uhićenih domobrana drže u žici u barakama u Maksimiru. To je prostor istočno od zverinjaka, barake u kojima je kasnije dugo vremena bila uprava i skladište knjižarskog poduzeća 'Mladost'. Ja sam tamo dolazio pred 'kapiju' u nekoliko dana sa skromnim paketićima za oca. Nikad nisam mogao prodrijeti unutra ni dobiti kakvu obavijest. Jako se dobro sjećam jednog stražara, Titova partizana - knojevca, kako me kundakom i s 'umilnim' riječima: 'Marš, kopile ustaško, begaj, majku ti j' - tjera 'uljudno' odatle."

Poratni Jasenovac: otac "na kratkom ispitivanju"

"Negdje su mami rekli da ne brine, da je Marinko 'na kratkom ispitivanju i dogovaranju o boljoj organizaciji rada škole'. Neka ne brine, jer 'on ništa nije kriv'. Koliko li su ljudi tako uništili, odvođeći ih na 'razgovor'! Ondaje doznala da bi, možda, mogao biti na Savskoj cesti, u onoj kamenjoj zgradi na križanju s Vukovarskom, preko puta današnje Zagrebčanke. Srušena je pod kraj, mislim, pedesetih godina. Majka je i tamo odnosila skromne i sirotinjske paketiće za oca, a gadovi su sve primali. Čak su joj, prefidno, nešto i pismeno potvrđivali. Nakon više dana shvatila je da on nije tamo: rekli su joj da je premješten u drugi zatvor izvan Zagreba, ali da svi njegovi paketi idu za njim... Marinko je tada, u stvari, već bio daleko odmakao na svojem Križnom putu. Tu skupinu u kojoj je on otpremljen zvali su "zrakoplovni križni put" jer je u njoj bilo podosta vojnika i časnika Hrvatskog zrakoplovstva i organizacije Hrvatska krila. No, to sam (kao i mnogo drugog) doznao ne od oca - uvijek je samo šutio - nego mnogo, mnogo godina kasnije od njegovih suputnika i drugih ljudi.

Kolona je išla i stigla kroz Vojvodinu do rumunjske granice. Tu negdje zatekla ih je Titova 'abolcija', kojujetaj gad proglasio kad je već bila pobijena tolika masa ljudi. Ne znam nadnevak njegove naredbe da se preživjelo roblje vrati svojim kućama i da ih tamo ispituju 'lokalne vlasti'. No od povratka kućama dogodio se samo povratak na zapad i utjerivanje preživjelih u -

Konji "osloboditelja" u podnožju Jelačićeva spomenika

nepostojeći, kako tvrde **Fumić & Co.** - tada već partizanski logor Jasenovac. Tamo je Marinko odrobovao do prosinca 1945. Preživio je, sačuvao život, a mnogi njegovi supatnici ne. Te žrtve hrvatske vojske i civila u komunističkom Jasenovcu nikad nisu ispitane ni proučene točno i do kraja. To je bila najstrože čuvana tajna u Jugoslaviji, ali je tabu-tema i u ovoj našoj, slobodnoj (?) hrvatskoj državi i povjesničtvu. Bila i jest sve više, opet. Dokle? Svake godine tako pompozno se nose i polažu vijenci žrtvama onoga prvog - ustaškog - Jasenovca, o njemu trubi inozemstvo, državna vlast RH se posipa pepelom svuda po svijetu, ali miris tog cvijeća i tih svijeća ne može prikriti i one druge, možda još brojnije žrtve partizanskog Jasenovca."

O svojim stradanjima otac do smrti nije pričao djeci, kao ni supruga mu, koja je sigurno čula sve od njega, ali je sve otišlo u mračni nepovrat njihovih grobova. Sin Ante mi piše: "Kako su Marinka pustili i odпусти iz Jasenovca - ne znam. Što je preživio - ne znam. Kako se dovukao do Zagreba i naše kuće - ne znam. Sigurno jako zaplašen (zaprijetili su im svakako!) o strahotama koje je preživio i vidio, otac preda mnom i meni samom nikad, baš nikad nije rekao ni riječi. Očito i zato da me ne optereti, da ne izazove u meni (znao mi je narav) želju za osvetom, prosvjedom,

da i ja ne uletim u ralje tomu zločinačkom, udbinu sustavu. Unatoč tome, osjećao sam na sebi da nosim pečat 'sina Pavelićeva časnika'. Tek mnogo kasnije, u mojim tridesetim godinama, počeo sam doznati poneki detalj od ljudi koji su poznavali oca i znali nešto o njegovoj povijesti. Majka, ponavljam, do smrti nikad mi nije ništa rekla."

Sam trenutak Marinkovog povratka u Zagreb, točnije dolazak u kuću gdje im je bio stan, bio je (i ostao) strašan šok i trauma za njega i suprugu. Ti trenutci, prije nego što je nastala radost, bili su veoma bolni. Sin piše: "Pamtim još jedan točan nadnevak u ovoj priči. Prvi, 30. svibnja, moj rođendan - kada je otac odveden iz škole, a taj drugi - 13. prosinca 1945. - imendan mame Lucije. Na ulaznim vratima stana bio je prozorčić koji se otvarao unutra, da bi se vidjelo tko zvoni. Ja nisam bio kod kuće. Mama je pričala da je pozvonilo zvonce i ona je, sa strahom, samo odškrinula prozorčić. I ugledala nepoznatog joj, nekog mršava, blijeda, odrpana, bradata čovjeka. Uplašila se te, učinilo joj se, skitnice, i naglo zalupila prozorčić, ne otvorivši mu vrata. Pričajući nam o tome, uvijek je naglašavala da ju je sv. Ante, kojeg je najviše voljela, uputio da, nakon nekog vremena, ipak opet pogleda pred vrata. A tamo, na stubištu — taj čovjek je sjedio i očajanplakao. Pažljivo osmotrivši

ga, mama je užasnuta shvatila da je to njezin suprug. Nikada ga ne bi poznala. Jer, kad je prije šest mjeseci otišao na posao, bio je jaka, zdrava ljudina od 105 kilograma, a pred njom je sada bio bolestan, izmučen, ranjena i tijela i duše, utučen i obeshrabren, potpuno shrvan, jedan jadni čovjek. Imao je tada samo 65 kilograma.

Trebalo je dosta vremena da se otac oporavi, prizdravi. On mi nije govorio o tome, doznao sam kasnije od njegovih prijatelja da su mu tada komunisti, farizejski nudili kapelnštvo u glazbi njihove vojske (znali su da je odličan glazbenik, uz to i skladatelj). Govorili su mu: prošao je 'čistište' i sad se može vratiti, ali dok je živ 'mora šutjeti o onome što je prošao'. Nisu ga, ipak, privukli povlasticama koje bi imao kod njih. On se vratio glazbenoj pedagogiji, prvo kao nastavnik u Pazinskoj gimnaziji, zatim u Glazbenoj školi Josipa Hatza u Splitu".

Srbi svi i svuda ponovno u Zagrebu

I, na koncu, evo događaja koji je ing. Biluša, kako on kaže, 'konačno posjeo uz ovaj papir i olovku', da bi mi napisao priču o ocu. A dogodilo mu se ovo: "Neki dan, 12. lipnja 2000., na uglu Ilice i ulice Frane Petrića, pod neboderom, u srcu Zagreba, zastanem baciti pogled kakve to glazbene kazete i CD ploče prodaje jedan mladić na improviziranom štandu. I što vidjeh: 'novokomponovana muzika' iz Jugovine, **Dorđe Balašević** i slično raznoliko srbijansko smeće! Ne mogoh odoljeti i obratih mu se: 'Kad je već tako, onda stavi i šajkaču, pa da se odmah znade što prodaješ i promičeš'. Dobih jarostan i zapjenjen odgovor, urlik: 'A ti, starce, stavi U na čelo, pa da te ja zapucam kuglom u nj!'. Na duši mi mučnina koja ne prestaje. Prije 55 godina partizanski stražar u Maksimiru, kad sam tražio oca, psovao mi je majku i nazivao me ustaškim kopiletom. A sada ovo...

I pitam se jesmo li opet, čini se, došli do stanja kada će nam se srbadija i jugovina slobodno i lako infiltrirati u život i dušu. A braniteljima i Hrvatske će se prijetiti, pa možda i konačno pucati u njihovo 'ustaško' čelo! Eto, doživjeh i čuh to 2000. godine u središtu glavnog grada napačene naše Hrvatske. I zato, da se to spriječi, da budemo spremni po treći put obraniti se od njih, treba, radi naše mladeži zapisivati sve zlo, činjeno nam (a čini se i danas) od onih s istoka. Ne smijemo mladeži ostaviti prebrisanu ploču naše mučeničke povijesti..."

Uspomene Joze Šarića (II.) RATNI DOŽIVLJAJI

U godinama koje su prethodile drugomu svjetskom ratu, velikosrpska vrhuška u Kraljevini Jugoslaviji sa zebnjom je pratila događaje na širem europskom planu, ozbiljno zabrinuta za opstanak te tvorevine. Ista ta vrhuška nastojala se i pripremiti za nadolazeće sukobe, pa su već nekoliko godina prije nego što će se ratni požar proširiti i na Jugoslaviju, učestali pozivi za vojne vježbe. Osobito često pozivani su pričuvni dočasnici kojih je bilo i u Uskoplju, a kako se rat bližio granicama Jugoslavije, pripreme su postajale sve intenzivnije.

Već u to vrijeme došlo je do očite razdieljenosti hrvatskoga i muslimanskog puka u Uskoplju. Hrvati su se uglavnom nevoljko odazivali pozivima za vojsku, a među muslimanima nastalo je svojevršno oduševljenje. Izgledalo je da su čvrsto opredijeljeni za Jugoslaviju i beogradski režim. Pjevali su "kraljeve" pjesme: *"Kralju Petre, diko naša, /pozdravlja te Kemal (Ismet) paša", "Ne bojte se Talijana /dok je braće muslimana"*.

Prve vijesti o četničkim pokoljima

Nu, vojevanje za kralja trajalo je veoma kratko. Kao što je poznato, jugoslavenska se vojska raspala za nekoliko dana. Mobilizirani vojnici s područja Uskoplja vraćali su se kućama, a već tada počele su stizati i vijesti o prvim četničkim klanjima. Četnici iz mostarske vojarne, na području ušća Rame, kod tzv. "crne ćuprije", sačekivali su hrvatske pričuvnike koji su se vraćali kućama, zlostavljali ih, a često i ubijali te bacali u rijeku. Budući da su oni u to doba još uvijek bili "na vlasti", vjerojatno su postojale "preporuke" iz matičnih općina koga da ubiju.

Kada je uskoro proglašena NDH, uskopljanski muslimani su dugo vremena bili suzdržani prema njoj. Nu, veoma brzo, kao po zapovijedi, počeli su se priklanjati novoj vlasti. Sjećam se, jednom prilikom Mulo Abazović iz Bistrice, koji je bio seoski knez, muftar, održao je vatreni govoru kojemu je istaknuo kako je uspostavljena nova država, a kako je država zajednička, i katolici i muslimani se moraju držati zajedno i zajednički ju izgrađivati. Nakon toga, muslimani su doslovno hrlili u ustaše. I nikakvih problema od tada nije

bilo, svi su bili za NDH, sve do 1943./1944. godine, kada su masovno, isto onako kako su se priključili ustaškom pokretu, počeli prelaziti u partizane.

Veliku ulogu u preuzimanju i uspostavi vlasti NDH u Skopaljskoj dolini odigrao je Ličanin Luka Smiljanić, koji je inače bio zamjenik oružničkoga (žandarmerijskog) zapovjednika. On je s još nekolicinom ljudi najprije razoružao oružnike u Uskoplju, a potom je krenuo u Bugojno. Kako je bio oružnik, vjerojatno se dogovorio s nekim, da najprije izvuku oružje iz oružničke postaje, a potom su razoružali i oružnike, koji su se, kad su vidjeli što se događa, sami predali. Zauzimanje oružničkih postaja pratio je s odobravanjem veliki broj mladića.

Ubrzo po zauzimanju oružničkih postaja, Smiljanić, kojemu su se priključili već spominjani oružnik Paško, potom stanoviti Martić, podrijetlom Livnjak, koji se u to vrijeme bio vratio iz emigracije (i nakon rata, koliko znam, ponovo je emigrirao u Francusku, gdje je i umro), te veliki broj domaćih ljudi, krenuo je u donju Ramu gdje su četnici već ranije zaustavljali ljude koji su se vraćali iz vojske, zlostavljali ih, a nerijetko i ubijali. Iako slabo naoružana, tek sa zaplijenjenim žandarskim puškama, te lovačkim oružjem, ta na brzu ruku skupljena postrojba, nakon dosta žestoke borbe, u kojoj je, koliko se sjećam, poginuo i Ivan Bandić iz Podgrađa, otjerala je četnike iz donje Rame.

Nakon nekog vremena osnovana je milicija, a za tabornika je postavljen Stipo Batinić. Batinićev zamjenik veoma kratko bio je Smajo Abazović iz Bistrice, anakon njega Bešić, kojemu se ne sjećam imena, iz sela Vrša. Bešić je, koliko znam, pred kraj rata prešao u partizane, gdje je vrlo brzo dogurao do oficirskog čina, a poginuo je nakon rata kao pripadnik *Mladih muslimana*. Mujo Hamzić ostao je načelnik općine i nakon uspostave NDH. Njega su 1943. u selu Dobrošin ubili partizani ili, točnije, njegov sestrić Jusko Babić, koji je, koje li ironije, prije rata radio u Hamzićevoj trgovini koja se nalazila u Pavić Polju. Nu, komunisti su tražili od ljudi da upravo na takve, monstrozne načine izraze lojalnost komunističkoj partiji i odanost idejama komunizma.

U odori hrvatskog vojnika

Prve godine rata u Uskoplju protekle su razmjerno mirno. Nikakve vojne postrojbe, osim dakako oružnika i tek jednog roja ustaša, nisu bile stacionirane na tom području, za razliku od Bugojna u kojem su bile jake ustaške snage. Tek povremeno u Uskoplje bi došla neka veća postrojba (sjećam se jedne satnije 13. domobranske pukovnije), no, tu bi se zadržavala veoma kratko i odlazila bi na područja na kojima je ratni požar upravo plamtio.

Ta činjenica imala je za posljedicu veoma rano, iako privremeno, zauzimanje Uskoplja od strane partizana - već 1942. godine. Partizani su se nastojali predstaviti kao narodna vojska, pa puk u Uskoplju nije za njihovih dolazaka trpio značajnije posljedice. No, oni su i prilikom svoga prvog, a i kasnijih ulazaka u Uskoplje, likvidirali po nekoliko ljudi - *narodnih neprijatelja*, kako su ih oni nazivali. Ipak, uza sve partizanske upade, do početka 1943., barem koliko se ja sjećam, nitko iz Uskoplja nije se pridružio partizanima.

Poziv za vojsku dobio sam u proljeće 1943. Mogao sam, kako su to radili i brojni drugi, budući da je u to doba tifus bio veoma raširen, vrlo lako dobiti liječničku potvrdu koja bi mi omogućila da izbjegnem vojsku, ali nisam. U mladim godinama čovjek mnoge stvari učini zbog prijatelja, pa sam tako i ja, zajedno s Fabijanom Ivankovićem (i upravo zbog njega, kao, uostalom, i on zbog mene) otišao najprije u Bugojno, u koje nas je prevezao Fabijanov otac Ante, a potom u Travnik gdje se nalazio Vojni okrug. Te godine pozivali su mladiće rođene 1924. godine, u koje sam i ja spadao, a bilo je i onih koji su iz raznoraznih razloga zaostali iz prethodnih novačenja.

U Travniku su me, najprije, zajedno s Ivicom Rezom iz sela Podgrađa, rasporedili u Zdravstveni sat (Zdravstvenu satniju), Sarajevo, a potom, nešto kasnije, raspoređen sam u 5. tešku satniju Školske bojne (Feldpost 43372; A5; Vinska, Brod na Savi). Zajedno sa mnom u istu bojnu raspoređeni su i brojni drugi mladići iz Skopaljske doline: Branko, Miško i Jozo Zeko s Paloča, Miško Boškić, Atif Vele iz Batuške, Nine Pavlović iz Bugojna, Dragan Zelić iz Kandije, Marko Brnada iz Goruše,

Niko Jurleta iz Bistrice, Ivo Menjak, Nine Tomas i Ante Šandrak iz Luga kod Bugojna, Sulejman Rizvan iz Glavica, Ilija Dilber iz Gračanice, Ivo Galić iz Crniča, Sulejman Kišija iz Prusca, Sulejman Kurić iz Donjeg Vakufa i dr.. Uglavnom svi mi koji smo raspoređeni u Školsku bojnu morali smo imati završena barem četiri razreda škole.

Već u Travniku smo dobili dvojicu sprovodnika koji su nas trebali dovesti do Vinske na Brodu. Bili su to Džemal Džonlić iz Doboja i Ante Bagarić iz Busovače. Nu, kako su njih dvojica bili završili školu u Njemačkoj, a uz to su imali i njemačke odore, među nama je počela kružiti priča da nas vode u Njemačku, pa smo kanili pobjeći. Džonlić i Bagarić uporno su nas uvjerali da ne idemo u Njemačku, pa smo na kraju ipak popustili.

U Vinskoj smo u prvo vrijeme doista imali njemačke, no kasnije smo ipak dobili hrvatske domobranske odore. Najviše vremena provodili smo obučavajući se, nu, često smo slani i u ispomoc našim postrojbama. Te intervencije i nisu bile rijetke. Išli smo u pomoć u Derventu, Doboj, Prnjavor, Tuzlu, Garčin, Đakovo...

U Vinskoj smo ostali do, čini mi se, 20. travnja 1945., kad je otpočelo naše povlačenje prema Zagrebu. Povlačeći se, zauzimali smo i napuštali položaj za položajem i, iako je već tada bilo očito da gubimo rat, nitko nas u to nije mogao uvjeriti. Svi smo, jednostavno, bili spremni poginuti za Hrvatsku. Zadnji položaj kojeg smo držali do Zagreba bio je Vojni Križ kod Kutine. Već tada s nama su se prema Zagrebu povlačili i brojni civili. Ipak, u tim teškim trenucima najteže nas je pogodila činjenica da su nas, hrvatske vojnike, dok smo prolazili kroz Zagreb, hrvatsku metropolu, vjerojatno komunistički simpatizeri, polijevali vodom. Nu, pretrpjeli smo i to, te došli u Prečko.

Pripreme za povlačenje

Dne 8. svibnja 1945. našoj bojni danaje pripravnost. Dobili smo zapovijed da uništimo topove, što smo i učinili. Te noći napustili su nas i Nijemci koji su bili s nama, a pridruženi su nam vojnici Hrvati koji su služili u SS trupama. Realno, bili

smo pojačani, a dobili smo i novog zapovjednika - pukovnika po činu.

Ujutro 9. svibnja krenuli smo iz Prečkoga prema Sloveniji. Rečeno nam je da smo sklopili savez s belogardejcima i slovenskom vladom, te da ćemo se za petnaestak dana vratiti i, skupa sa saveznicima, osloboditi zemlju od partizana. Budući da smo, kako sam već rekao, svi bili neizmerno odani Domovini za koju smo bili spremni i poginuti, i u ovu smo priču, kao i u brojne druge koje smo slušali tih dana, čvrsto vjerovali. Iako su se sve dotadašnje priče koje su kružile među nama (o Zvonimirovoj liniji, o navodnim obećanjima Engleza, o nekome novom njemačkom oružju koje će promijeniti tijek rata i dr.) pokazale obmanama, nitko nas nije mogao uvjeriti da se kapitalističke zemlje ne će ipak udružiti i zajednički se, nakon svega, oduprijeti komunizmu.

Prve noći zanočili smo u Donjoj Stubici, u nekoj tvornici, a ujutro ponovo krenuli. Išli smo polako i pred večer stigli pred Zidani Most. Tu smo, pribivši se uz rub ceste, napravili prolaz nekim motoriziranim jedinicama među kojima su bile i Štirove iz Osijeka, te jedna jedinica PTS-a (Poglavnikova tjelesnog sdruga). Tu smo zanočili jer je, pretpostavljali smo, po svojoj prilici naprijed put bio zakrčen.

Te večeri, dok sam s trojkom bio u ophodnji, u jednoj vrtači naišli smo na trojicu Čerkeza koji su bili izuzetno preplašeni jer su Nijemci, u čijim postrojbama su se i oni borili, već bili odložili oružje. I za Čerkeze je, naime, vrijedila zapovijed iz Berlina, pa su u toni trenutku djelovali, u najmanju ruku, izgubljeno. Nisu prestajali predbacivati sebi što su odložili oružje prije nego što su se dokopali austrijske granice.

Negdje oko 23.00 sata, kad smo se vratili iz ophodnje, otišao sam do kuhinje okrijepiti se čajem. Kuhar je drijemao, leđima okrenut prema Zidanom Mostu, a licem prema meni. Odjednom, ugledao sam veliki bljesak, a potom začuo i eksploziju, te se u hipu bacio pod prednjak kuhinje. Granje odlomljeno s velike smrče koja se nalazila nedaleko od nas, letjelo je na sve strane. Kuhar, grubo probuđen iza sna, skočio je s prednjaka i odmah počeo jaukati i zapomagati. Malo kasnije, kad smo

se pribrali, pregledali smo ga, no, nigdje na tijelu nismo mogli pronaći nikakvu ozljedu. Očito, udarila ga je neka od grana koje su letjele, pa se je, još sanjiv, jednostavno preplašio.

Oko nas je nastala užurbanost, tražili su vozila za prijevoz ranjenih. Kako se kasnije pričalo, bilo je 108 mrtvih i teže ranjenih, a eksplodiralo je, navodno, strjeljivo u zapaljenim vagonima¹. Ivan Benić, koji je vozio ranjenike, rekao nam je da su ih predali u celjsku bolnicu koju su već držali partizani. Ta vijest duboko nas je uznemirila i ozbiljno poljuljala našu vjeru u brzi povratak u domovinu kao osloboditelja. S druge strane, barem u tom trenutku, mogla nas je tješiti činjenica da u tako velikoj eksploziji u kojoj je bilo mnogo mrtvih i ranjenih, nitko iz naše bojne nije ni ozlijeđen.

Ujutro smo nastavili put prema austrijskoj granici. Prolazeći kroz Celje, uvjerali smo se da vojarnu, odnosno logor doista drže partizani. Nekoliko kilometara od Celja kolona se zaustavila, a s čela se pronijela zapovijed: "Topnici pete teške, naprijed!" Krenuli smo užurbano. Naprijed su na jednoj livadici pod cestom stajali topovi u borbenoj liniji, a pored njih su ležali mrtvi topnici upravo iz one jedinice PTS-a koji smo noć prije, pored Zidanog Mosta propustili ispred sebe. Partizanska teška strojnica tukla je s brda na desnoj strani, pa im je bilo veoma opasno prići. Brzo smo razgledali koji je top najpovoljniji, te pritrdili do jedne haubice, provjerili ispravnost, napunili i opalili. Budući da nismo imali mjernih instrumenata, a ni vremena da ih namještamo, prva granata pala je pod kolibu iz koje je strojnica djelovala. Nu, već druga je pogodila izravno u kolibu i strojnica je ušutjela.

Nakon kraćeg čekanja, krenuli smo dalje, cestom prema Slovenskim Konjicama. Naša prva satnija osiguravala je put s desne, a druga s lijeve strane. U jednom trenutku, kroz kolonu se pronijela vijest daje naša prva satnija uhitila osamdesetak Bugara koji su ujutro pucali po nama. Zapovjednik je naredio da ih predaju u zapovjedništvo zdruge, a što se kasnije s njima dogodilo, nije mi poznato.

(nastaviti će se)

1 O istome događaju piše i Antun Živković, sudionik istih događaja: "9. SVIBANJ - SRIJEDA. Oko 23.00 sata stigli smo u blizinu Celja. S lijeve strane ceste, koja vodi prema Celju, nalaze se željeznički kolosijeci. Taj dan su svi kolosijeci bili zatrpani vagonima od kojih je veći dio bio uplamenu. Vjerojatno ih je zapalila vojska upovlačenju. Odsjev vatre bio je takojak, daje vidljivost bila kao po danu.(...) Tada se dogodila strašna eksplozija: u jednom od zapaljenih vagona nalazila se municija. Ja sam u tom času hodao s lijeve strane kola, a pritisak eksplozije me podignuo i prebacio na desnu stranu kola. Kočijaš koji je sjedio na kolima, ostao je bez glave. Konji su podivljali. (...) Svuda naokolo bilo je mnogo poginulih, a još više ranjenih ljudi...(Antun Živković: *Moja sjećanja na svibanj i lipanj 1945.*, Hrvatska obzorja, god. VII, br. 2, Split, lipanj 1999.)

MOJE IZGUBLJENO DJETINJSTVO

Malo mjestance Dobrljin u Bosni nalazi se između Hrvatske Kostajnice i Bosanskog Novog. Tu živi moja baka i mene mama ostavlja kod nje. Imam 4 godine. Bakarne ne voli. Tuče me. Mama se udaje i dobivam očuha. Moj me se otac odrekao prije nego sam se rodila, čak je na sudu u Karlovcu krivo prisegao da nisam njegova, da ne mora ništa plaćati za mene, a bio je knjigovođa i roditelji su mu bili učitelji u Sloveniji, u Slovenskoj Bistrici. Zvao se Jakob Špan. Jako sam patila za ocem, jer me i očuh tukao.

U Dobrljinu su nam žandari rušili ogradu na groblju koju smo postavili i grozili se da će sve Šokce poklati. Bježali smo taj dan u Kolonu (naselje radnika iz pilane Šipad i ugljenokopa Lješljani). Zatim gradimo crkvu. Kad je bilo posvećenje temelja, došao je biskup iz Zagreba, sve je bilo u vijencima i cvijeću. Došli su ljudi i iz Prijeka, od Dvora, Divuše i ostalih sela. Taj dan mi smo djeca trebali primiti i prvu svetu pričest. Imala sam roza skromnu haljinicu i bijeli karanfil u kosi, koja je bila bujna, bijela i u valovima se spuštala do ramena. Na sredini mise došli su žandari, predsjednik općine Veljko Damjanović i pravoslavni pop Aleksa Popović (oni isti koji su nam rušili groblje) i popeli se na oltar, strgali hrvatski grb, zatim počeli prijetiti narodu oružjem. Misa se prekinula. Svi smo se u panici razbježali. Nije bilo ni prve svete pričesti. Negdje putem, u prašini ostao je i moj bijeli

Piše:

Marija KOSTANJEVAC

karanfil koji mi je mama stavila u kosu. Lijepi hrvatski grb, o kako mi ga je bilo žao kad sam ga vidjela na zemlji poderanog i zgaženog...

Kasnije smo išli s fijakerima u Hrvatsku Kostajnicu po zvono. Niže od crkve bila je jedna gostionica - Kod Zamule. Bio je vlasnik Ivan Zamulo, Hrvat. Imao je sina i tri kćeri - Franciku, Helenu i Ankicu. Mislim da žive u Sisku. Bilo je to 1933-34.

Selimo se u Bosanski Novi. Rađa se Hrvatska. Srbi miniraju sva tri mosta na Uni i Sani. Ograđeni smo po brdima pravoslavnim selima. Po vrhu vide se četnici na konjima. Danonoćno se puca preko naših glava u brda. Zima, visok snijeg. 1941. četnici silaze bliže gradu i odvođe ljude u šume i ubijaju ih. Tako jedne noći dođu i mojoj mami i očuhu (na Urijama) i traže mene da me vode sa sobom u šumu. Srećom sam spavala u gradu zbog zime, gdje sam čuvala djecu. Na viku mojih, skoče komšije, muslimani - Talići i otjeraju četnike "sikirama" u brda. Urije pale ustaše zbog četnika i mi se selimo u Križ, gdje mama ima sestru. Kad smo se vozili vlakom prema Hrvatskoj Kostajnici, zapucaju u ravnicama četnici po vlaku. Legli smo svi na pod i tako iznijeli živu glavu u Hrvatsku. 1946. nosim na leđima prikopčan hrvatski grb po cijeloj Čazmi razbi-

jena lica. Od tada je hrvatski grb moja svetinja.

U Slavonskoj Požegi sam bila dvije i pol godine za Hrvatsku. Uspjeli smo u Dobrljinu i sagraditi crkvu. Imala je križ na tornju s kockama i po noći su te kocke svijetlile u svim bojama. Doznali smo kasnije da su u Dobrljinu bile žestoke borbe s četnicima i da je puno našeg naroda pobijeno. Prije dvadeset godina nanio me put u to selo. Išla sam onom istom cestom na kojoj sam prije pedeset godina izgubila bijeli karanfil. Pitat ćete se, pa što sam tražila tamo? Da, to je dobro pitanje. Tražila sam svoje djetinjstvo, ali ga nisam našla.

Došla sam do mjesta gdje je stajala kućica u kojoj smo stanovali. Tu sad stoji katnica, pred njom neke žene s motikama idu kopati kukuruz. Pokušavam im objasniti da sam tu kao dijete živjela. Gledaju me s mržnjom i šute. Idem dalje. Tu, desno je bila crkva u kojoj je župnik Grešl iz Hrvatske Kostajnice služio misu. Tu sad stoji štala u kojoj preživa jedna krava. Svi iz okolnih sela sad su tu. Idem dalje. Tu je Hoffmanov dućan nekad bio, a preko puta moja škola. Škola stoji, ali nema dvorišta u kojem smo se igrali. U njemu je partizansko groblje. Ni jedne stare kuće nema na svom mjestu. Uhvati me neizreciva tuga, kao da mi je netko istrkao iz srca moje djetinjstvo, pa zgazio i popljuvao ga. Taj osjećaj ne da se opisati. Tko je nešto slično doživio, zna kako to boli.

VIKEND U KAZNIONICI

Slušam svoje mlađe unuke (stariji već sad izbjegavaju izlaske s roditeljima) kako zapitkuju oca gdje će provesti vikend: skijanje, planinarenje, tenis?! Uspoređujem te planove s mojim djetinjstvom i pada mi na pamet "vikend" što smo ga proveli brat i ja. Ne na logorovanju, ne na izletu, niti na športskim natjecanjima, nego pred zloglasnim zatvorom u Staroj Gradiški.

Pošto je tati i meni izrečena kazna, odpravljen je na odsluženje u kaznionicu Stara Gradiška. Moja je kazna preinačena u uvjetnu, dobila sam dopuštenje da polazem V. razred (današnji I. srednje) i zabranu daljnjeg pohađanja škole u Zagrebu. Majka je premještena u osnovnu školu Sibinj i tako sam postala đak-putnik gimnazije u Slavonskom Brodu. Nisam više bila odlična učenica, jer je bilo podosta praznina u slušanju prijašnjeg razreda. To se najviše odrazilo u matematici, ali poznavajući svoju upornost i tvrdoglavost, sama sam sebi obećala da ću i to savladati.

Majka je savjesno i brižno slala ocu pakete, a onda nas je presenetila obavijest o zabrani paketa. Glavom nam je prohujala prva misao: Da nije možda likvidiran?! No, postoje nevjerojatne veze među obiteljima zatvorenika: doznali smo daje živ. Moja se mati prihvatila najjačeg oružja - djece. Mene i brata uputila je s još nekoliko žena iz Sibinja u posjet u kaznionicu, da odnesemo ocu paket i da tražimo razgovor. Na odlasku nas je prekrizila i rekla: "Ne vraćajte se dok ne vidite tatu!"

Putovanje je proteklo ugodno. Brinula sam se za Bracu i savjetovala se sa starijima, koji su imali veća iskustva na tim putovanjima. Meni se poslije zatvora prvi puta pružala prilika da izbliza vidim one kojih se baš nisam rado sjećala.

Jedan smo dio morali pješaćiti, jer su veze bile slabe, a promet loš. Kad smo se konačno našli pred kaznionicom, dočekao nas je već dugi red onih što dođoše po istom poslu. Bez opomena i redara svrstavali smo se u red što je vijugao i stalno se pro-

Piše:

Ranka NOVOSEL

dužavao, ali se nije micao prema naprijed. Više nije bilo razgovora. Svatko se bavio svojim mislima, najčešće tjeskobnim. Tek tu i tamo čulo se šaputanje i najpotrebnije upute. Da prestanem kovitlati crne misli, počeh promatrati: kakvog li tu sve svijeta nije bilo?! Seljaka, koji su se mogli raspoznati po odjeći i doznati jesu li Ličani, Dalmatinci, Zagorci, Slavonci... Pretežitost su to bile žene, mnoštvo žena, žena s djecom, dobro odjevenih, starih, bolesnih, iscrpljenih, ali ne preplašenih. Ili su to dobro skrivale? Rekla bih danas, umornih i ozlojeđenih.

Kad se, konačno, red počeo pomicati prema naprijed, u meni je rasla napetost, ali i strah. Valjda sam taj strah prenijela i na brata, jer je počeo plakati, a onda su kao po zapovijedi počela plakati i druga djeca iz naše okoline.

One - koji su se na vrhu reda osjećali kao bogovi—razljutila je dreka i postadoše nervozni. Glas im je postao glasniji, kletve češće... Ili je to u njima rasla nelagoda?! Možda im se probudila savjest? Valjda su i neki od njih imali žene, djecu?!

Prvo sam predala paket. Na njemu je moja mati velikim slovima, svojim učiteljskim rukopisom, pravilnim štampanim slovima ispisala LUKA MILINKOVIĆ... Započe traženje po nekoj knjizi, a onda nam je u ušima zazvonilo: "Ne može! Ne prima pakete!" Naš brižno pakirani zavežljaj bačen je u stranu i moj je brat odmah poletio da ga pokupi, a ja sam proslavila: "Mi želimo i razgovor." Gurnuta sam pred jednoga drugog "organa vlasti", koji je graknuo: "Pa kad nema pravo na paket, kako bi imao za razgovor?!" Zastala sam, a tada začuh samu sebe, s nevjericom gdje govorim i to nešto glasnije: "A komu se možemo žaliti?" "Štaaa?!" izderao se u još većoj nevjericu "organ vlasti", a onda kletvama popratio svoje nesvjesno šuti-

ranje nekih zamotaka. Nisam se micala s mjesta. Strah je nestao. Stajali smo pred njim i brat i ja: razvijeni curetak od 16 godina i mršavi, boležljivi dječak od 12. Gledali smo netremice u čovjeka koji nam nije dopustio da vidimo tatu.

U redu iza nas počelo je negodovanje. Neki su nas žalili, neki su samo uzdisali, neki nam govorili da se maknemo, jer će i njima zabraniti ulazak (jer koga je moliti, nije ga ljutiti), a mi smo stajali kao oduzeti. Sve odtle dok nas nisu izgurali. Stajali smo metar, dva od reda, bez riječi, držeći se za ruke, s paketom što je visio zavezan rastegnutom domaćom predom.

Ne znam koliko smo tako stajali. Valjda, dok se nismo umorili, a onda smo sjeli. I ostali sjediti. Sjedili smo dok nije skupina po skupina ulazila u okruženje kaznionice. Sjedili smo dok su izlazili. Sjedili smo dok su se pokupili "bogovi" s vrata. Sjedili smo dok se izmijenila straža. Sjedili smo dok su izašli naši znanci, koji su nas nagovarali da krenemo s njima kući. Sjedili smo dok se nije počelo mračiti, gluhi na opomene da se moramo maknuti. Sjedili smo dok nas nisu počeli vikom tjerati. Sjedili smo dok nam nije netko donio kruha i slanine i dok nas nisu počeli obilaziti iz kaznionice. Prilegli smo na naše jakne kad se zanoćalo. I šutjeli smo. No, sve što je bilo iole pošteno, dolazilo nas je obići. Potom su nam donijeli deke. Bili su i prijazni i oštri, ali je u nama sazrijevala ona materina riječ: "Ne vraćajte se, dok ne vidite tatu!"

Kad se dobro zanoćalo, odveli su nas unutra, u sobu za posjete i tu smo na klupama zaspali. Ujutro su nas probudili, donijeli namjesti i vidjelo se dane znaju što će s nama, a zapovjednik još nije došao. Pojavio se dosta rano. Na nas nije vikao, ali smo čuli kako viče na vojnike, dežurne, oficire. Onda se sve stišalo. Tek tada je u meni počeo bujati strah. Hoće li nas zatvoriti? Nekom kontrolirano mi je drhtala donja usna i strašno su me boljela leđa i noge. Valjda od zime? Bilaje ranajesen i nije bi-

lo hladno, ali je u nama rasla zebnja, a s njom i hladnoća. Brat je cvilio kao malo ptice. Ja sam u sebi nizala Očenaše.

Nakon sat-dva (nisam mogla odrediti vrijeme, a sata nisam imala) ušao je u sobu jedan, nama dotad nepoznati, stariji čovjek s mnoštvom zvijezda na epoletama. Uzeo je paket za tatu, bez riječi i odnio ga. U nama se rodila zamagljena nada...

Vrijeme se otegnulo. A onda - otvoriše se vrata i dvojica vojnika uvedoše TATU! Smjeli smo ga i zagrliti. Oba vojnika gledala su kroz prozor...

Što smo govorili, ne znam. Sve troje smo plakali, govorili u isti glas, ponavljali bezbroj puta isto: Kako si? Jesi li zdrav? Tata je pak ponavljao: Kako je mama, je li zdrava, je li Braco zdrav? Jedino čega se dobro sjećam bila je tatina reakcija na mo-

ju izjavu da ću prijeći iz gimnazije u učiteljsku školu. Rekao je: "E, onda, kćerice, nabavi i cirkuska kola i konja, da kad te premjeste možeš upregnuti i seliti!" Nije mi tada stigao rastumačiti svoje riječi. Odvedoše ga.

Izvođeci nas, pitali su iamo li novce za put savjetovali nas da se požurimo, da ne zakasnimo.

Žurili smo! Žurili smo k mami! Bila je to naša mala pobjeda: vidjeli smo tatu!

Nikad nisam provjerili, je li onad paket zaista primio. Ali nije nam bilo važno. Nismo žalili, iako je u njem bilo hrane koju bismo i mi rado pojeli. Bili smo sretni! Naš je tata bio živ! Živ!

Glediš li Hrvata vu fabrike, na bauštele gde dela med radnikami, žalosen i potuljen, vidiš da je pokloplen, da je vu tudine. Glediš li ga vu bertije, med svojemi i tuđemi, još žalosne še vidiš, daje stranec. Ali, ako ga glediš vu cirkve pri meše, ni po čemu nemreš osetiti da on neje doma.

Vu cirkve Am Hof, kolona vernikov čeka na red za vuzmeno spoved. Pater Mirko Čović brzo spoveda, određuje svoje vernike. On kak Leopold Mandić i makar već vu svoje gluboke lete, on se žrtvuje za svojo progonjeno hrvatsko bračo. Pozna on se nijove probleme, boli, kaj je se tiče vu tudine.

On je jedan od oni prvi posleratni dušobrižnički predstavnikov vu inozemne pastve. On se žrtvuje za nijovo socijalno i duhovno skrb, kako za političke zbeglice posle rata, tak posle i za ekonomske migracije. Osećal je i znal, kak bodo i oni, kak i on, morali prejt i čez trnje i vetre, dok konačno ne bodo razmeli smisel svojega izgnanstva.

1980 leta, nekaj je rana prolet blesnola vu svojem cvetju. Svetske glasine prenesle so vest da je vrml jugoslavenski precednik Tito. Ta vest je znemirila se Hrvate po raselenom svetu, a posebno je zdrmala Mirkovo srce. Skrčil se je on vu samostansko kapelico, klečal je pred križom i molil. Zafalival seje Bogu kaj ga još drži na starečkim nogami, da je dočekal i te den "nove nade" koja bode konačno zmenila, menjala nekaj vu negve domaje. On bi sakak želei slobodo kak bi posetil rodnoga kraja i dal grude svoje trudno telo.

Molil je i za dušo svojega progonitela, koj gaje 35 let, mrzil, naganjal, koj mu je zaprl vrata granice, koj mu je zdeval, koj ga je čekal. Znal je i razmišlal kak je sad diktarova duša vu sudištu Božem, gde daje račune svojega poslovanja.

Vu male polumračne sobice franjevačkoga samostana, gledel je Mirko na malom ekranu Titov sprevod. Misli so negve bile smerene na tok prikazanoga događaj a. Odjedenput je osetil klouče i slabost srca. Slegmol se je. Odpelali so ga vu najbližeši špital, gde je isti den vmrl.

Nesreča i smrt zbudjavajo naše svačanje. Planovi Boži nas znenade, negovi so poti nestražlivi. Na sprevod patra Mirka vu bečke franjevačke cirkve skupilo se je puno, puno vernikov, kak z Evrope, tak i z prekomorski zemli. Nad mrtvim telom pokonjika pred glavnem oltaron zmenivali

AFORIZMI

**Hrvati deset godina nisu bili u redu.
Sad je i na njih došao red da stanu u red.**

**Išli smo grlom u jagode, dok
nam nije došla voda do grla.**

**Kod nas u BiH ljudi nisu slobodni,
a već ne možeš naći slobodne stolice.**

**Onima koji hoće da iskoče iz kože,
pomažu oni koji im gule kožu.**

**Onima koji imaju sve konce u
ruci na kraju konop djelo krasí.**

Srećko Lazzari

ŽRTVE TUĐINE

so se govornici koji so mu davali zadni zbogom. Jeden je i to rekel: "Navek on žive koj zgine pošteno!"

Dragi naš fra Mirko, najtežeše vu našem zemalskom življenju je rastanek z najdražima. Jeden od ti bil si i ostaneš upravo Ti, vu našem sećanju i vuspomenaj, s kojem se sad zanavek rastajemo. Vali ratnoga vihora otrgli so te zdavna od Tvoje i naše domovine još prije 35 let. Imal si dosta kuraža, ostati tu, blizu doma. Jedenpot si nam rekel: "Nisam mogao dalje! Ostao sam tu da čujem dah domaje"...

Sečajo te se stotine tisuća brace i sestri, koje si dočekival, pomagaj, savetovaj, tešil, spratil je širom sveta. Tisućama svojem vernikom donášal si radost vu srce i dušo vu spovedalnicaj, gde sije znal slušati, savetovati, delil im svoj blagoslov: "Idi i ne griješi više"! Ostla si med svojem narodom kak apostol, kak svećenik, hrvatski rodoljub, pisec, kniževnik do zadnega daha svojega življenja. Šetal si se vu ovom gradu maštaj o svoje i naše Hrvacke, a znad šega o plavom Jadranu na čije si obale rodne Makarske udahnol prve gutlaj rodnoga zraka. Tulika si leta študeral našo povest i kniževnost vu zapisaj knjigaj na nemačkom, hrvackom i druge jezike. Do zadnega si dneva odoleval teretam cajta koje je ostavilo trage na Tvojem patničkom srcu.

I ono je eto popustilo, baš sad dok je trebalo živeti novem žarom nade vu srečno novo prolet koje se rodi. Svibanj je. To si prolet ponesel sebum vu Večnost, puno dišala, nade, dolazečeg sončeca i na naša vrata.

Nek Ti večna prelet cvete! Nek Te, dragi naš fra Mirko čez so večnost prati vuskrsni Jezuš. Dajemo Ti priznanje za se kaj si delaj i napravil za nas vernike, braco Hrvate i sestre svoje. Fala Ti dragi naš Mirko! Počivaj vumiru! Počivaj vu tuđine do onoga dneva dok budemo mogli Tvoje smrtne ostatke tela prenesti vu Tvojo i našo domajo da se vuistine ona pjesnička:

"Vu svom polju daj mu groba
svojim cvetjem grob mu kiti" ...

XXXXXX

Već dokšega cajta, Frane neje bil pri svojem zemlaku Grge. Zdržaval se je, srdil se na dva pajdaša koji so ga znali vu

Piše:

Slavko ČAMBA

društvu srditi po nemačkom zvali ga "TROTEL"!

Toga dneva Frane po vulicaj razbija dosado. Osetil je vu grlu žeđ i korakne vu bertijo Grge.

- Mislim sem da nisi betežen - reče mu Grga, dok je vu krigle točil pivo. - O, ne! - veli Frane, naslonil se na šank. Po običaju vužge cigareto, žmeko pove: - Znaš, Grga, nebi štel da me više što pri tebe vreađa, a najmenje Bosanci. Ako ja snimi ne ču kartati, to ne treba nikoga smetati. To ti velim, kaj boš znal, jer, drugpot bom se snimi zbil.

- Dobro, - veli mu Grga. - Sedrii si tam vu kot dok dojdem k tebe.

Dok se je vune den vgašival, Frane je poleko spod čmrgavoga svetla stresal pepela s cigaretlina, pijuckaj pivo, prelistaval emigrantske cajtunge. Na stene mu znad glave Splitska panorama z Marjanom, i gusle rodne Zagore.

Grga podvori i Ivana, koj se k nemu višepot zavrne kaj si popije pravoga dalmatinskoga vinčeka. Frane i Grga so računali, zračunali da već više od trideset let zajedno žive vu otom gradu tuđine. Onda so se, ni troje, što zna po koj pot vračali staromu zagonetnom pitanju, kak bode vu naše Hrvacke posle Titove smrti? Jel se bodo mogli vrnoti vu rodni kraj, da se ga još malo navžijo i na kušuju.

- Po takvom pitanju - mudro pove Ivan - zna se, da posle sakojege vladara v države bodo došle promene. Ili, ako nas ne zaskoče Rusi?

- Ne, ne, dečki - veli Grga. - Ja verujem, kak je rekel, ne zdavna kancelar dr. Bruno Kreiskv, da vu Juge ne bo nikakovoga nemira posle Tita, jer to je vu terasu zapada. Moramo se još strpeti!

- A gle, Bosna pak karta-glasi se Frane. - Ja verujem da med nimi ima i "trofazni". Razmeš me, Grga? I to tebe ništ ne smeta, reći?

- Ja sem, ravnodušen, Frane. Nigdar se nesem nikoga bojal. To so naši pasošari, gastarbajteri, jugo-sirotinja, išče kotka domaje. Me razmeš, Frane?

Već v istom letu Grga je obežal. Sedamdeset i peto mu leto. Letna vročina, nema ga što zmenjiti vu bertije. Negovi so otišli na urlabe po svetu. Toga se dneva neje ni odmeknol od šanka. Na pod mu se spružile negove dogačke noge, spale vu očajle, dok so došli bolničari - Grga je vmrl.

Prekrit hrvackom trobojnicom, zasut z venci, s cvetjem, pater Efrem je vodil sprevoda, nad grobom mu reče:

Povenol je cvet z dalmatinske Zagore da vu pune lepote pak se rascvete pod drugem soncem, vu blažene Večnosti. Po-konji Grga, silom prilika emigrant, 35 let seje žrtvoval, tuka, vu tuđine, za brata čoveka. On poručuje nam živima da negova žrtva ne išče osvetu nego ljubav i proštenje. Negova smrt, kak smrt kršćanskog mučenika, zbog pravednosti, kak piše na osmrtnice, bode se svidla dragomu Bogu. Na kratkočo našega življenja, ne za dogo, z bratom Grgom se burno sreli.

Čovek, prijatelj sakoga, zaslužuje na grobu samo običen natpis: Žrtva tuđine, Grga Čurić, Croata, ali i stalni spomen na Njega.

Pogledaj na one Gospodine, kojem je tuđina žmekka bila, i na one koji so morali i svoje mrtvo telo nje predati. Nek im bode leka ova tuđa gruda, daleko od svoje Hrvatske.

XXXXXX

Bilo je sončeno ali zdeno dok smo na Den Mrtvi hodali po bečkom centralnom grobju 1970. leta. Iskali smo groba od Paulule Preradović, nečakine od našega pesnika Petra Preradovića. Za cajta Monarhije, Paula je pohađala bečke škole, posvetila se navuke kniževnosti i ostavila je Austrijancom velika kniževna dela. Čak im je napisala tekst državne himne: "Land der Berge, Land am Strome".

Na formaciji grobnoga vureda rekli so nam, da se nejin grob more najti na strane grobja, vu arkadama velikanov.

Joci so nam bežale po grobju, velikom širokom grobju, puno naroda, od sakod, sakakvoga, kak i grobov, povesni, sakakvi. Tu so se svetile kmične mramorne grobnice, raskošnemi ciframi od sakakvi negdašni titulašov, bogatarov, nijovi čitavi generacijaj, dok so tu i tam, stršali zapuš-

teni grobi od gracke sirotinje, bogcov, grobi obrasli s dračom trave. Si so oni vu joku diskriminirani, a vu bite ravnopravni.

I tu pod krizom spi čovek. Čovek koj se je do fčera držal velik, važen, koj neje štel vmrti, a ipak je vmrl. Tu so i zeleni venci, bele krizantene prazni nadanja i žota slova z nadpisi:

"Mors vitam non delet" (Smrt ne uništa-va življenje)

Za nami so se žoteli krematoriji, saka-kova ratna grobja i drugi ver, i nacijo-nalnosti. Ljudi, nacifraști, gosposki vuži-žo lampaše, svečnake, davajo počast mrtvem z bliske i daleke prošlosti.

Naišli smo na arkade poznati imen. Tu so Strausove grobnice otec i sin, krali valcerov. Znad ni strši sinbol anđela z vencom krune. Tu so i Franz Schubert, Beethoven, veliki Mozart, pjesnik Goe-the, tulika povjesna poznata imena, ali gro-ba od naše Paule nesmo dogo našli. A onda, ođač, deca ga našla.

Bil je to bogečki grob z betonskem križem, obložen s pucanem betonskem okvirom, obraščen s travom. Na križu ka-mena ploča, na njezahrđana limena tabla na koje smo jedva prepoznali slova, pisalo je:

Paula Preradović, Author der Osterreichischen Bundeshvmne

1887-1952

Zanemeli smo. Kagda nesmo verovali svojem zdravem jokam. Očistili smo grob, deli cvetje, vužgali svece, pomolili se. Rekel sem svoje dece: Gledite, pamтите, ne zabite toga doživlaja. Kaj im je mogla više od sebe dati? A za zafalo, na denešni Mrtvi den, niti ji groba očistili neso. Jel to neje osveta tuđine? Dok zvučite škole, deca draga, vrnite se vu svojo domajo, koja vas jedina razmela bode, priznala, rado vas imala. I tu sem se setil stihov nej inoga vuj-ca:

Tuđa zemlja ima svoje
ne poznaje jade tvoje -
tuđa ljubav - ljubi svoga!

XXXXXX

Pero je Podravec, gastarbajter, vu tuđine vreden težak. Žena mu kršna Hercegovka, porodila mu je tri sina, tri bisera. Vu nijo-vo stanu govori se samo hrvatski.

Došlo leto, pakirajo se v domajo na ur-lab. Misle razzuvati po severne i južne Hrvacke, kak bi deca, koja so se rodila

tuđine, mogla čim više gledeti lepoto Hrvacko.

Posle dogačke, ali ne i preteške vozne, beli "peugeot" zastavil se je vu Perovom rođenom domu. Stari roditeli jedva so je dočekali omokrili je sozami radosnicami. Oni vu njaj glede svoje življenje.

Zemla naša, tak si topla i lepa da te sa zla koja trpiš nemro od nas otuđiti, ponavljali so vu sebe. Meki pesek na zemle, svilna trava odpušča im lekek hod. Goske na travniku dignole glave, gučo, gučo, vu znaku pozdrava. Pesek skače, kriči, prati nijov hod. Tu so med svojimi, vu svojem, na svojem. Za sakoga so nekaj donesli, kak i za rodbino i susedovo deco.

Stara mama je prestrla stola, podvorila je s friškem domačem jelom, dokje jotec natočil kanticu najboljšega vina, pa se tu rode menbe od kesno v noči.. Snovi, plani, događaji, mogućnosti, nade...

Vu mirno rano zoro počuli so pevčeve popevke, kak naveštajno dneva. Čez oblok se nalukne crleno sončece, kak kraljica življenja, s krunom na glave. Osetili so bla-godat mira kakovoga vu bučnom gradu nemaj o.

- Denes se ide v gorice, vu bilogorsko klet, gde borno maloga pajceka spekli, podvorili se kak Bog zapoveda - predlaže stari jotec.

Negovi vnuki, dečki, budo hajkali konje, vozili se na kole, poprek dogačkoga polja vu grbavo zemlo. A dida bode dimil lulo spod svojega škrlaka. Budo pili vino, vezali lozo, brali cvetje.

I baš, dok so se pakirali vu didova kola, oglasi se pesek. Vu dvor je banol općinski kurer. Donesel je poziva za druga Pero, da se mam javi carine vu Koprivnico, poradi, nekakvoga paketa.

Carina, pošilka, začudi se Pero, reče: - Vi me čekajte, ja dojdem za pol vure.

Več za Virjem, drugoga sela, vu polju, Pero je zastavila milicija, organi SUPA z Bjelovara. Bili so četvero vu civilu.

- Pasoš, molim - glasi se prvi.

- Izlazi bre, napolje - dere se drugi.

Bez puno reči, Pere so želi putovnico, skapčili mu lesice na roke, prekleli mu majko ustaško, porinoli ga na zađni sic vu nijovom autu, dok je trejti šofer vozil Perovoga auta.

Zastali so vu Bjelovari, vu dvoru SUPA. Pero so zaprli vu podrum. Posle so ga od-pelali gore na spoved:

- I ti nećeš, baš nikaj da nam priznaš, o tvojemi pajdaši emigranti? I ti očeš biti nevin, a mi se znamo da si član HOPA, onoga ustaštva kakv je bil tvoj otec. E, družo, ti ćeš svoje oplakati. Sedam let ne gine ti vu Lepoglavi. Prebit ćemo ti kosti i meso!

- Se kaj sem znal, rekel sem vam. Ne iš-čite od mene ono kaj ne znam. Mene poli-tika ne zanima. Mene zanima moja žena, deca, starci doma, i da si napravim novo hižo, pa bi se vrnol doma - brani se Pero.

Pero je prespal noč vu podrumu. Drugi den nazaj ga pozvali na spoved, ali drugar-sko spoved. Želi so mu lesice z rok, zano-dili stolca, ponodili cigareto i menbe so krenule vu druge teme.

Najzločesteši udbaš, šepnol je Pere: - Slušaj, družo, dobit ćeš pasoš, ali nam mo-raš nekaj pomoči. I to mora ostati stroga tajna med nami, jer drugač gubiš glavo. Reci, družo, očeš biti naš suradnik?

Pero se je gliboko zaštuderal, i pital: - Ne znam, kaj od mene iščete. Ja nemam velike škole, kaj vam morem pomoči.

- Evo, družo. Pamti! Dajemo ti nadimek "Jelenjak". Dobit ćeš i naš telefon. Dat ćemo ti imena s kojima moraš razgovarati, pratiti je i nas saki mjesec obavještavati. Naš sastanak bude vu bertije "Podravec" vu Virju. Za putovanje dobit ćeš od nas no-vac, i s tem boš dokazal da nisi neprijatelj Jugoslavije. I vi svi pasoraši koji živite vani, ili budete s nama radili, ili ostajete doma. Jasno, družo, evo zapisnik, pročitaj ga i podpiši.

Pero je podpisal zapisnika, dobil imena zaduženja i kartico šifrirano za prelaz preko granice. Zgrabil je svojo putovnico, sel vu svoj auto, došel s tugom doma, po-kupil ženo i deco i već isti den vrnol se na-zaj vu tuđino. Vrnol se vu svesen posledic i situacije vu kojoj je opal.

Špionerati, brata Hrvata - nigdar! Zgu-bititi domajo od sad - soznemi očijami reče Pero svoje žene Dragice. Ali ne samo Pero, nego i negova žena i tri sina - zgubili so domajo.

Potom, posle šesnajst let, 1990, vrača se Pero i negva obitel, slobodno, nazaj s tro-bojnicom v rukaj vu svojo Podravino, vu svojo slobodno Hrvacko!

BRIJAČNICA

Golubinci su srijemsko selo s četiri tisuće stanovnika, "polak Raca, a polak Šokaca", kako veli pučka izreka, pa je i podijeljeno na racki i šokački kraj u kojem svatko ima svoju crkvu i kulturno-umjetničko društvo. Katolička crkva posvećena je sv. Jurju, pa se i glavna ulica u kojoj se nalazi zove Đurđevska. U njoj žive Hrvati, među kojima je, nedaleko crkve i brijačka radnja braće Stipičić.

Subotom, pa i nedjeljom prije podne brijačnica je puna ljudi, ne samo da se uljepšaju, nego i da malo podivane. Znao bi svratiti i poneki stranac, pa su braća imala pune ruke posla. Jer, u to vrijeme, iza drugoga svjetskog rata, ljudi su se rijetko brijali sami. Seljaci su za 100 kila pšenice plaćali godišnje brijanje, pa im je brijač srijedom i petkom dolazio u kuću ranom zorom, a ako ih ne ulovi doma, oni dolaze subotom k njemu u brijačnicu, gdje će s ljudima malo i podivaniti.

Jednoga dana među redovitim mušterijama pojaviše se u brijačnici i tri stranca. Ugladena gospoda (drugovi) u dugačkim kožnatim kaputima kakve su nosili udbaši i fenderaši. Nastade tajac u brijačnici. To došljake nije zbunilo. Polako i bahato skinu svoje koženjake, a jedan, arogantno se nagnuvši preko nasapunanog čovjeka u ogledalo, upita:

- "Majstore, može li jedno brijanje?"

- "Može, izvolite!", reče mlađi brat Pera, koji je upravo dovršavao jednu mušteriju.

Uvali se bahati Srbin u brijačku stolicu i odmah započe svoju priču:

- "Ej, Golubinci, Golubinci, alaj ste ovdje i ustašovali, ali bogme, Vaše za kratko bijaše" - reče stranac, više kao sam za sebe, ali da svi čuju.

Pera je lagano sapunao čekinjavo lice provokatora koji je nastavljao svoju priču:

- "Eh, ovdje sam, iza groblja, pokraj onoga kanala jednoga ustaškog zlikovca tako polako reckao, daje cvilio k'o štene."

Piše:

Ivan BONUS

U brijačnici je bio muk da se ni disanje nije čulo. Peri su se jagodice na obrazima počele grčevito micati, ali mu je ruka kojom je sapunao naizgled bila mirna, samo što je sapunica piljila između prstiju koji su sve čvršće stezali četku za sapunanje. Perin stariji brat, Iva, koji je i vodio radnju, izbijavao je starog deda Matu Neralića nasumce, jer mu je pogled stalno padao na Perino ponašanje. Shvatio je da Pera gubi kontrolu nad sobom. Svima je bilo jasno, osim provokatora i njegovih drugova, da se radilo o Perinu i Ivinu ocu koga su partizani, poslije silnog mučenja, zaklali u kukuruzištu, kao i mnoge druge Golubinčane za koje se niti danas ne zna di im je grob, a odvedeni su iz svojih kuća kada je fronta i (oslobodilačka) vojska bila već kod Zagreba ili Bleiburga i to samo zato što su bili Hrvati.

Oko 200 Golubinčana Hrvata je progutao taj bezumni rat, a da nitko nije smio praviti pitanje kako su pobijeni i gdje su pokopani, do današnjeg dana. Provokator je i dalje pričao svoju groznu priču, nesvjestan što mu se sprema. Perina je britva ostrim potezima rezala čekinjastu bradu i u mukloj tišini čuo se samo zvuk britvina struganja po koži ovoga prokletog ubojice. Zločinac nije bio svjestan da svoje koljačke avanture priča sinovima žrtve koju je klao.

Priča je došla do vrhunca opisom čupanjajezika žrtvi. Perina brijačka britvava je u tome trenu bila na strančevu grkljanu. Pogled mu se počeo mutiti, a izraz lica mijenjati. Ruka mu spontano steže britvu, a druga, kojaje ležalana strančevu čelu, zari se do bola u kožu. U tom se trenutku prolo mi Ivin krik i nagli skok prema Peri.

- "Ne, Pero! Imamo djecu!" - u posljednjem je trenu Iva dohvatio Perinu ruku da ne prekolje stranca. Britva je tek reznula kožu, a provokator, koji je dobra-

no zaudarao na rakiju, skoči na noge kao i njegovi drugovi, koji su već držali uperene pištolje u Peru, ali nisu pucali. Peraje soptao od muke jer gaje držalo sad već nekoliko ljudi, a stranci se pokupiše i bez riječi napustiše brijačnicu. Kada se Pera pribrao, Iva prvi progovori:

- "Raziđite se ljudi, sad će doći milicija, da ne upadnete i vi u nevolju."

Pera i Iva su šuteći, sami sjedili u svojoj brijačnici, čekajući miliciju koja se nikada nije pojavila, niti je ikada tko reagirao na ovaj jedinstveni događaj u Golubincima. Ostade tek ova priča koja se kriomice prepričavala među Hrvatima po Srijemu. Perina i Ivina djeca i unučad se podijeliše u dva tabora. Jedni se bračno izmiješale sa Srbima i podlegoše njihovoj asimilaciji, a drugi, za vrijeme srijemskog egzodusa 1990.-1995., dođoše u Hrvatsku da bi sačuvali naciju, vjeru i ljudsko dostojanstvo, dok oni prvi upravo to žrtvovali za imetak i predjedovska ognjišta.

Tako je među mnogim hrvatskim obiteljima po Srijemu i svaka strana za sebe misli da je u pravu. Oni koji ostaju, govore: ne dam svoje pradjedovsko ognjište po nikiju cijenu, i to je njihovo pravo. A oni koji dođoše u Hrvatsku, govore: ne dam svoju naciju i vjeru po nikiju cijenu, i oni su u pravu. Rezultat toga je ovakav: Hrvati koji su poginuli u ratu na srpskoj odnosno jugoslavenskoj strani, to je jedan Hrvat manje, što znači: 1:0 za Srbe. A morali su ići u rat jer su bili iznenada mobilizirani, ako nisu prije uspjeli pobjeći. Oni koji su ostali i asimiliraju se, to je jedan Hrvat manje, a jedan Srbin više, to je: 2:0 za Srbe. Onaj koji je otišao u Hrvatsku, to je 1:0 za Hrvate, iako Srbi zbog toga ne žale. Sve ovo treba prostrudirati. Oni koji ostadoše, a ne asimiliraju se, produžuju hrvatsku agoniju pod srpskom čizmom dok ne stigne demokracija...?

NOVA KNJIGA O STRADANJIMA CRKVE U HRVATA

(Dr. Ivan Damiš: Franjevci Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda, žrtve drugog svjetskog rata, poraća i jugokomunizma. Prilog viktimologiji drugog svjetskog rata, izd. HKD sv. Jeronima, Zagreb, 2000.)

U nakladi jedne od najvažnijih i najuglednijih hrvatskih kulturnih institucija, Hrvatskoga književnog društva sv. Jeronima, nedavno se pojavila vrijedna knjiga **dr. Ivana Damiša** (1953.) *Franjevci Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda, žrtve drugog svjetskog rata, poraća i jugokomunizma. Prilog viktimologiji drugog svjetskog rata* (156 str.).

Knjiga obrađuje sudbine petnaest ubijenih pripadnika Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda, a nakon kratkog zaključka i sažetaka na engleskoj i njemačkoj jeziku, u nju je uvršten i dodatak pod naslovom *Ispitivanja, suđena i zasušnjena braća Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda u vremenskom razdoblju od 1945-1990.*, te, na koncu, kazala osoba i mjesta, te bilješka o piscu.

Središnji dio knjige zauzimaju sažeti biografski i bibliografski podatci za petnaestoricu ubijenih, koje je auktor, unatoč čestoj manjkavosti izvora, prikupio sa zavidnom akribijom. **O. Eugena Oskara Kukinu** u Rijeci je 1945. ubio "nepoznati zločinac". **O. Alojzije Baltazar Pišpek** umro je u ožujku 1945. od posljedica rana zadobivenih prigodom američkog bombardiranja postrojenja Borovo - Bata kod Vukovara. **O. Kerubin Stjepan Posavec** osuđen je na smrt i smaknut u srpnju 1946. **Fra Adalberta Franju Fleisza** partizani su u studenome 1944. odveli iz subotičkog samostana i ubili ga. **O. Sidonija Josipa Šoka** izmrevarili su i ubili Srbi iz okolice Našica. (Pamflet *Dokumenti o protunarodnom radu i zločinima jednog dijela katoličkog klera* njega naziva čak ubojicom!) **O. Kika** i (**I Tomo Ribić** osuđen je na smrt i smaknut u lipnju 1945. **Fra Baltazar Stjepan Bata** nestao je krajem rata, kao i dvojica njegovih braće laika. **O. Beato Stjepan Bukinac** osuđen je na smrt i strijeljan u svibnju 1945. **O. Petronija Ivana Pajtlera** partizani su smaknuli 1945. bez ikakve sudske predstave. **O. Sebastijan Rok Šantalab** strijeljan je u srpnju 1945. **O. Hadrijan Antun Hrenić** nestao je prigodom povlačenja u svibnju

Piše:

Tomislav JONJIĆ

1945. **O. Ferdo Vendelin Gassmann** osuđen je na smrt i smaknut u studenome 1946. **O. Benka Josipa Cigu** partizani su ubili u svibnju 1945. **O. Miroslav Stjepan Grdan** nestao je prigodom povlačenja u svibnju 1945. **Fra Rigobertus Adam Ketterer** također je nestao krajem rata.

Uobičajeni neobičan uvod

Kako se vidi, od petnaest ubijenih pripadnika Provincije, jedan je stradao u savezničkom bombardiranju, dvanaestoricu su ubili partizani odnosno Srbi, a dvojicu su ubile nepoznate osobe u doba i na području pod nadzorom komunista. Nakon rata, u doba jugoslavenske komunističke vladavine, uhićena su odnosno suđena, kako poimence navodi Damiš, još 34 pripadnika Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda. Kad se to ima na umu, onda postaju neobičnijim auktorove uvodne pripomene (str. 19.-24.), koje se ne bave razlozima zločina, ne upuštaju se u raščlambu militantnoga komunističkog antiteizma i protuhrvatstva, nego su zap-

ravo u cijelosti posvećene obrani teze da je između Katoličke crkve u Hrvata i tadašnje Nezavisne Države Hrvatske postojala snažna opreka.

Opravljanje za takav postupak, auktor formulira već u prvoj rečenici, odajući tako i nehotice svoja defenzivna stajališta: "navodna suradnja ili sudjelovanje u ustaškom pokretu ili s vlastima Nezavisne Države Hrvatske" počiniteljima ubojstva su slovili kao osnovni motiv zločinačkog čina. Zanimljivo je da pritom nema čak ni ograde o "stvarnoj ili navodnoj suradnji", jer za dr. Damiša, koji će kasnije, doduše, spomenuti kako je "među pojedincima kod nižeg klera postojala izrazita simpatija (sic!) za ustaški pokret", suradnja katoličkog svećenstva s hrvatskim vlastima može biti samo "navodna".

Na taj se način franjevačke žrtve hoće učiniti nedužnima, kao da ih suradnja ili simpatiziranje s vlastima obnovljene hrvatske države sami po sebi kompromitiraju, kao da bi već priznanje te činjenice ekskulpiralo krvnike.

S obzirom na takvo polazište, logična je Damiševa evazivna tvrdnja da Katolička crkva u Hrvata "prihvaća NDH kao novu stvarnost", ali da već i formulacija vijesti o susretu **Pavelića** i **Stepinca** 16. travnja 1941. "ostavlja mjesta nedoumicima. Ono što obilježava stajalište nadbiskupa **Stepinca** prema NDH jesu, prema dr. Damišu, njegovi prosvjedi zbog zloupotreba, zločina i progona, a pisac ne dvoji da "je napetost između režima i nadbiskupa **Stepinca** neprestano rasla, tako da ga je već koncem 1941. (Vlast? Op. T. i.) namjeravala uhiti. U štampi su ga nazivali pogrdnim imenima, nastojalo se isposlovati njegovo smjenjivanje i čak su spremali atentat na njega..."

Ovakvim frazama i nategama opterećene uvodne pripomene zapravo su svojom neozbiljnošću u neskladu sa središnjim, znanstveno pisanim tematskim dijelom Damiševe knjige. Doduše, kao takve, one su uobičajeni izdanak stanovitoga (neki bi rekli: *klerikalnog*) tumačenja novije hrvatske povijesti, koje - zaobila-

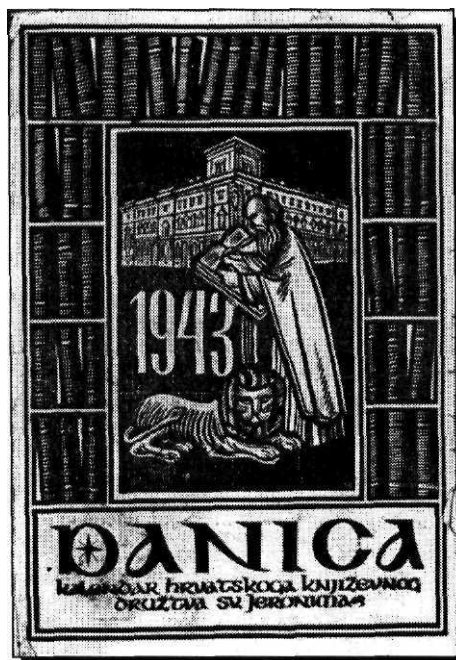
zeći činjenice-teži defenzivnom, oportunističkom dodvoravanju stanovitim silama. U sklopu te taktike konstruiraju se postavke o rezerviranosti katoličke hijerarhije prema uspostavi Nezavisne Države Hrvatske, par pojedinačnih javnih kritika upućenih nadbiskupu Stepincu (najpoznatija je ona ministra **Julija Makanca!**) popočava se i tumači izvan konteksta (dakle, neznanstveno), a naknadna kvazipublicistička podmetanja pojedinih autsajdera i renegata o podzemnoj borbi protiv nadbiskupa Stepinca, pa čak i o pripremama atentata na njega, pripisuju se hrvatskim državnim vlastima. Za sve to nema ama baš nikakve znanstvene potvrde ni potkrjepe.

Beskorisnost kapitulantske strategije

Kad bi nas povijest, ta *magistra vitae*, učila da se defenzivnim, kapitulantskim pristupom postižu kakvi dugoročni probitci, to kopanje jaza između onodobnoga nastojanja hrvatskog naroda da ostvari svoju slobodu i državnu neovisnost, te duhovnog auktoriteta Katoličke crkve, i moglo bi - bar izvan znanosti - imati opravdanja. Oni koji su 1941.-1945. položili svoje živote za hrvatsku slobodu i državnu neovisnost sigurno bi i sada, posmrtno, pristali da ih se razapne na križ kao zločince, ako Hrvatska treba takvu žrtvu. Oni su se i tada pregorejeli.

Mi ih, međutim, više od pola stoljeća uvijek iznova žrtvujemo, a da Hrvatska od toga nema koristi. **Jakov Blažević** i drugovi, **Viktor Novak** i braća, **Efraim Zuroff** i njegovi nalogodavci, ne zadovoljavaju se time što su se dr. Ivan Damiš, njegovi preteče i sljedbenici (a postojeća će klima takvima nesumnjivo roditi), na ovaj način posuli pepelom. Nije njima do toga. I onaj tko to ne shvaća, puno toga ne shvaća. U prvome redu ne shvaća da se njegovo nespretno ispričavanje i njegova spremnost na samoponižavanje ne prihvaćaju kao isprika, nego kao duhovna podloga za traženje novih ustupaka, za izvrgavanje novomu ruglu, za novo ponižavanje. Primjera i dokaza za to je bezbroj, argumenata protiv toga nijedan!

A kad je tako, čemu onda prešućivati da je nadbiskup zagrebački, dr. Alojzije Stepinac ne samo u proljeće 1941., prije ikakvih zločina s hrvatske strane, nego i 1946., suočen i sa stvarnim i s izmišljenim, monstrouzno uveličanim hrvat-

Naslovna stranica *Danice* iz 1943.

skim zločinima, jezgrovito, oštro i beskompromisno rekao: "Hrvatski se narod plebiscitarno izjasnio za hrvatsku državu i ja bih bio ništarija, da nisam osjetio bilo svog naroda koji je bio rob u bivšoj Jugoslaviji!" A nadbiskup je i 1941. i 1946. znao, tko je u toj hrvatskoj državi bio na vlasti i tkojejedino mogao poduzeti pokušaj obnove hrvatske državnosti, kad već toj povijesnoj i više puta nedvoumno izraženoj nacionalnoj potrebi nisu znali udovoljiti kukavni kolebljivci na čelu najbrojnije hrvatske političke stranke.

Čemu onda prešutjeti čestitke i mise zahvalnice ne samo "nižega klera", nego i biskupa **Kvirina Klementa Bonefačića**, **Josipa Srebrniča**, **Antuna Akšamovića**, **Viktora Burica**, **Ivana Ev. Šarića**, **fra Alojzija Mišića**...? Čemu prešutjeti da je nadbiskup Stepinac, pozvavši grješne ljude na to "da sveti zanos i plemenito oduševljenje u izgrađivanju temelja mlade Države Hrvatske bude nadahnut strahom Božjim i ljubavlju za Božji zakon i njegove zapovijedi", nije istodobno u uspostavi NDH prepoznao "Božju ruku na djelu"! Zar su hrvatski biskupi i svećenici, osuđujući zločine, nasilja i zloupotrebe, i negodujući zbog autoritarnog režima u njoj, ikad doveli u pitanje i tu hrvatsku državu? I zar je sramota, što su se hrvatski biskupi sa svojom pastvom radovali uspostavi hrvatske države, kao što upravo sramotu, negodavanje i bar pasivni otpor

sugerira formulacija da je Crkva "prihvatila NDH kao novu stvarnost"!

Stepinca nije sudio samo komunizam, sudila ga je i Jugoslavija!

Čemu onda u obranu, primjerice, Sidoniju Šolcu, za kojega **Đuro Mišašek** (*Našička spomenica 1941.-1945.*, Našice, 1997., str. 82.-83.) tvrdi da je bio, ako možda i ne zaprisegnuti ustaša, a ono bar čvrst borac za uspostavu neovisne Hrvatske i odan sudrug našičkih ustaša koji su u to vrijeme bili "najčasniji hrvatski i katolički ljudi", pozivati jednoga prononsiranog Jugoslavena poput **msgr. Augustina Juretića**? Kao da Juretić, unatoč kasnijim zaslugama za spašavanje pojedinaca (čime se njegovi jugoslavjanski pajdaši hrvatskog podrijetla većinom ipak ne mogu podičiti), svojim službovanjem u jugoslavenskoj diplomaciji nije sam po sebi bio negacija najdubljih težnji tog Sidonija Solca? Kao da njegova jugoslavenska diplomatska putovnica nije služila kao argument svakomu tko je i oružjem i perom ustao protiv hrvatske državne neovisnosti!? Kao da Šolc, dakle, treba Juretiću isprika! I kao da nuđenje takve (takve!) isprike nije uvreda nedužnim žrtvama jugoslavenskog zločina...

Smijemo li pristati na takvu kapitulaciju? Tko nam je na to dao pravo? BI. Alojzije Stepinac svakako ne. On je nesumnjivo dobro znao, da mu 1946. ne sudi samo komunistički režim radi odbijanja zahtjeva da odcijepi hrvatske katolike od Rima (na što bi ga danas neki i iz crkvenih redova htjeli svesti), nego i to, da ga sude jugoslavenske vlasti radi bezuvjetne potpore pravu hrvatskog naroda na slobodu i državnu. Jer, on je i u ožujku 1945., nasuprot mačekovskom **Krnjeviću** ministrovstvu (u hladovini zločina đenerala **Draže**), uz dlaku **Titovu** adlatusu **Šubašiću Vukovogoričkom**, nositelju *Ordена belog orla s mačevima*, pokazao deržanstvo kao poruku svijetu i opomenu svojim nasljednicima na kaptolskoj stolici: "Mi se, dakle, ne bojimo reći, pa i uz pogibelj, da budemo po drugi put proglašeni 'ratnim zločincem' ovo: Ako svi narodi imaju pravo na osiguranje života i nezavisnosti, onda se ne može narivavati rješenje, kojega on svojom slobodnom voljom ne će, ni Hrvatskom narodu, koji ipak sam najbolje znade, što mu je na pro-past, a što mu je na korist."

Nekoliko mjeseci kasnije, blaženi Alojzije nije se sramio dijeliti optuženičku klupe s **Erihom Lisakom**. Znao je zašto su tu. Jer, poslanica katoličkog episkopata, datirana u Zagrebu, 24. ožujka 1945. ne ostavlja dvojbu: *"Poviest svjedoči, da Hrvatski Narod kroz cielu svoju tisućtristogodišnju prošlost nije nikada prestao plebiscitarno naglašavati, da se ne odriče svoga prava na slobodu i nezavisnost, koju on od srca želi i svakom drugom narodu. A kad je u drugom svjetskom ratu ta misao još jače naglašena i oživotvorena (sic!) u vlastitoj Državi, hrvatski su katolički biskupi (sic!) poštivali volju Hrvatskoga Naroda. Nitko prema tome nema prava obtuživati bilo kojega građanina Hrvatske Države, pa ni hrvatske biskupe (sic!), zato što poštivaju tu neodstupnu volju Hrvatskoga Naroda, kad on na to ima pravo i po Božjim i po ljudskim zakonima."*

Tako, dakle, tadašnji biskupi (a ne samo "niži kler"). A da mi, bojeći se pogibelji da nas proglase ratnim zločincima, možda ipak prihvatimo kostrijet i priznamo sve što se od nas traži: da nismo imali niti sada imamo nacionalnog ponosa i dostojanstva, da ni 1941. ni bilo kada nismo htjeli svoju državu i da na nju stoga nismo ni imali pravo, da smo poubijali bar sedamsto tisuća "srpske nejači", da smo genocidni fašisti, da smo zaslužili Bleiburg i Križni put, da su naši radnici "na privremenom radu" većinom također fašisti, da nismo imali ni moralnoga ni ljudskog prava 1990. i dalje braniti se od one iste poubijane "srpske nejači", da je Domovinski rat zločin i klanje i da je naša obnovljena država začeta u tome smrtnom grijehu, pa zaslužuje jedino da i nju i nas satru s lica Zemlje.

A u svoj toj Sodomi i Gomori hrvatskoga grijeha i zločina, svoj glas protiv dizali su **Josip Pichler, Luka Vincetić, Bono Zvonimir Šagi, fra Marko Oršolić** i još neki. Oni su osvjetlali naš obraz. Ili, kako će u svojim beogradskim *beleškama* zapisati nekad hrvatski pjesnik **Goran Babić**: oni su se držali korektno. A kad si nas već kaznio vremenom u kojem su se potezale Juretićeve, sačuvaj nas, Bože, vremena u kojem će nam trebati Babićeve pohvale...

U SPOMEN NIKOLI SANKOVIĆU

Nakon duge i teške bolesti, umro je i u Brušanima kod Gospića, 19. veljače 2001. pokopan politički uznik Nikola Sanković. Nikola je rođen u Brušanima 13. studenoga 1932., a 8. studenoga 1948., s nepunih šesnaest godina, sa skupinom Brušanaca uhićen je i osuđen u Gospiću na dvije godine strogog zatvora. Optuženi su da nisu predali oružje zaostalo iz rata, te da su ustrojili terorističku postrojbu za nasilno rušenje Jugoslavije.

Kaznu je izdržao u cijelosti robijajući u logoru Stara Gradiška i radnim logorima – mučilištima: u Lonjskom polju, na Auto-cesti bratstva i jedinstva, na izgradnji Novog Beograda i prekopavanju odvodnog tunela u Lokvama. Od pokojnika se u ime Hrvatskog društva političkih zatvorenika oprostio predsjednik Podružnice Gospić, Ivan Vukić, besjedom:

Dragi brate Nikola! Mnogi će se začuditi zašto Te zovem bratom, a braća po krvi nismo. Mi, hrvatski politički uznici oslovljavamo se sa sestrom i brate, jer nas veže naša zajednička mati Hrvatska, koju beskrajno volimo i za koju smo neizmerno patili u jugoslavenskim robijašnicama. Živio si samozatajno, strpljivo noseći žrtveni križ za Domovinu, dostojanstven i u svojoj teškoj bolesti, koja je posljedica Tvoga mučeničkog robijaškog života.

Malo ih je koji znaju da si kao malodobnik s nenavršenih 16 godina života, 1948., sa skupinom svojih Brušanaca uhićen zbog svog domoljublja i nakon 6 mjeseci istražnog zatvora u Gospiću osuđen na dvije godine strogog zatvora. Prošao si kroz pakao logora Stara Gradiška i kroz gotovo sva jugoslavensko-komunistička mučilišta, a bio si dijete. Ponižen u svom dostojanstvu, obespravljen kao rob, radio si na isušivanju Lonjskog polja, izgradnji Auto-ceste bratstva i jedinstva, izgradnji Novog Beograda i odvodnog tunela u Lokvama. Tada Ti je istekla kazna i otpušten si kući. Ali, nije time Tvoj progon završen. Udba Te je često zvala na obavijesne razgovore. Mjesecima si bio zatvaran bez utvrđene krivnje i presude.

Kada su Te jednom pozvali u rezervu, htjeli su Ti podmetnuti krađu pištolja. Podvrgli su Te ispitivanju i maltretiranju u vojarni kod bolnice u Gospiću, kapetan KOS-a, Varićak, i djelatnik UDBE, "dični" Gospićanin koji i danas slobodno šeće Gospićem, a Ti si u njegovo ime sa svojom obitelji bio obespravljen i izvan zakona. Samo dragi Bog i Ti znate s koliko si ushićenja dočekao uskrsnuće neovisne države Hrvatske, a isto tako s koliko si bola proživljavao uhićenje hrvatskih dragovoljaca Domovinskog rata u Gospiću. Zajedno s nama, nadao si se da će našom smrću prestati djelovati naše Društvo političkih zatvorenika, no nažalost, Domovina traži nove žrtve.

Vjerujemo u Božju Providnost, da će naše i njihove žrtve, kao i žrtve onih koji položiše svoje živote za Domovinu biti kamen upornjak njezine slobode.

Dragi brate Nikola, neka Ti je laka sveta hrvatska gruda koju si neizmerno volio. Počivaj u miru Božjem u sjeni našeg Velebita!

Ivan Vukić

U SPOMEN

PAVAO LIBER

rođen 21. siječnja 1907. u Sračincu, Varaždin,
umro 18. siječnja 2001.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ - Podružnica Varaždin

U SPOMEN

**MARIJA KRULJAC,
rođ. Bulić**

preminula u srijedu 31.1.2001. u 73. godini života

Laka joj hrvatska zemlja

U SPOMEN

JURAJ TREČIĆ

rođen 15.04. 1927,
umro 27. 01.2001

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ - Podružnica Sisačko - Mosl. žup

U SPOMEN

BOŽO BAGO

preminuo u petak 6.10.2000. u 76. godini života

Laka mu bila hrvatska zemlja!

U SPOMEN

DRAGICA PEŠKO

preminula u utorak, 28. studenog 2000.
u 79. godini života.

Laka joj hrvatska zemlja

U SPOMEN NA PREMINULE ČLANOVE
HDPZ HERCEGOVINA

ILIJA (MATE) KOLOBARIĆ

rođen 13.07.1913. Umro 21.01.2000.

RUŽA (LUKA) MARIĆ

rođen 29.10.1915. Umro 13.08.2000.

STANKO (PETAR) LASIĆ

rođen 09.05.1914. Umro 16.09.2000.

STANKO (MARTIN) ZOVKO

rođen 02.05.1927. Umro 22.10.2000.

VINKO (PERO) BARBARIĆ

rođen 22.06.1917. Umro 05.02.2001.

JOZO (FRANO) DRAGIČEVIĆ

rođen 08.06.1922. Umro 18.02.2001.

Laka im hrvatska zemlja
HDPZ - Podr. Sis/Moslav. županije

U SPOMEN

SLAVKO KRALJ

preminuo u srijedu 7.2.2001.
u 83. godini života

Laka mu hrvatska zemlja

U SPOMEN NA PREMINULE ČLANOVE
HDPZ - PODRUŽNICA SARAJEVO

STJEPAN VILIĆ

1917-2001.

LJUBKO DUMANĐIĆ

1928-2001.

IVAN SPAJIĆ

1912-2001.

RUŽICA STARE

1920-2000.

Laka im hrvatska zemlja
HDPZ PODRUŽNICA SARAJEVO

U SPOMEN

NIKOLA RAMUŠČAK

rođen 20. studenog 1910. Umro u veljači 2001.

Laka mu bila hrvatska zemlja!
HDPZ - Podružnica Varaždin

U SPOMEN

NENAD - JOSIP VRTARIĆ

rod. 26. 02. 1926., umro 02. 09. 2000.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

U SPOMEN

VINKO BAGO

preminuo u nedjelju, 11. veljače 2001. u 72. godini života.

Laka mu hrvatska zemlja!

U SPOMEN NA PREMINULE ČLANOVE
HDPZ - PODRUŽNICA SLAVONSKI BROD

Stjepan VALENTIĆ

umro 13. 12. 2000.

Martin RAŠIĆ

5. 04. 1928. - umro 22. 12. 2000.

Ana RADOŠ

25. 07. 1925. - umrla 5. 01. 2001.

Laka im hrvatska zemlja
HDPZ PODRUŽNICA SLAVONSKI BROD

U SPOMEN

KATARINA ZORE

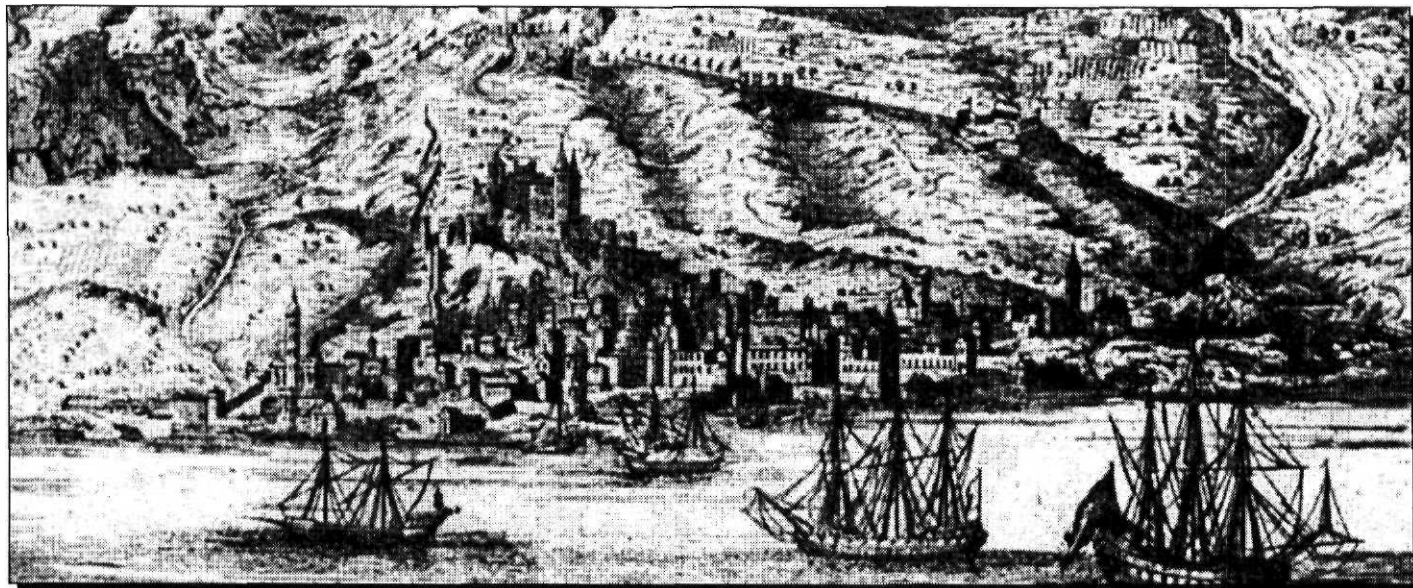
rođena 11.10.1911, umrla 19.02.2001.

KATICA ŠMIT

preminula u 70. god.

Laka im hrvatska zemlja
HDPZ - Podružnica sisačko-moslavačka županije

IN THIS ISSUE

Šibenik — copper plaque by unknown author (18th C.)

Croat immigrant in Australia, **Marijan Bosnjak**, reports that the Australian government has expressed its readiness to accept Palestinians whom the Israeli government intends to re-settle in wake of the Israeli-Palestinian conflicts — particularly from Jerusalem. Bosnjak stresses that this is in fact a classic example of "ethnic cleansing". He states further that he is surprised the Australian government has agreed to such measures. At the same time, Bosnjak draws a comparison to circumstances in Croatia and Bosnia-Herzegovina pointing out the double standards of the world community. World public opinion is not interested in whether displaced Croats are returning to their homes in these two countries while at the same time it is more than concerned for the apparently slow return of Serb nationals. Those same people who caused the war, committed 90 per cent of the atrocities and who "cleansed" huge areas of Croats and Bosnian-Muslims.

a means of political battle. This however, annuls equality amongst citizens before the law that represents the foundations of a state where the rule of law exists.

* * *

Mijat Tomić, writes about the reactions of the Croatian public to the latest events in Bosnia-Herzegovina including the judgement passed by the International War Crimes Tribunal for Crimes Committed in the Former Yugoslavia. At the same time the Croatian Association of Political Prisoners has also released a statement to the press. The Croatian public does not consider the behaviour of the international community in Bosnia-Herzegovina as moral and at the same time does not believe that the judgement passed by the ICTY is just. As a result, a form of resistance is arising amongst the Croatian public and the repercussions could be long-standing. The scope of this resistance is evident from the front cover of this issue portraying 150,000 protestors in Split on 11 February 2001. For a country like Croatia that has less than 5 million residents, a protest as massive as this one cannot be recalled.

* * *

The Zagreb branch - the largest organisational unit of the Croatian Association of Political Prisoners - held its Fourth Electoral Assembly. **Jure Knezović** was once again elected president of the branch as well as being the vice president of the International Association of Former Political Prisoners and Victims of Communism. He describes the proceedings of the Assembly and at the same time has released his regular report to members.

The Yugoslav Communist Partisans during World War II and following it committed countless atrocities. In response to just one of these atrocities, which the Communist Partisans themselves admitted to in their documentary and testimonial literature, the association of Croatian Home Guards in 1998 filed a complaint for criminal proceedings. The issue relates to war crimes committed against prisoners of war, seeing that it is indisputable that more than 200 imprisoned Croatian soldiers were brutally killed. Nevertheless, Croatia's judiciary has not taken any action. The foreign public too has not shown any interest for the matter. At the same time, there is a great deal of fan fare regarding the apparent criminal responsibility of Croatian Homeland War defenders (1991 - 1995) who are being accused of similar crimes but with a significantly decreased number of victims. Here too we are faced with dual standards writes **Tomislav Jonjić**, noting that discussions regarding war crimes is often - elsewhere as in Croatia -

IN DIESEM HEFT

Fedor Karacsay (1837/1838): Blick auf den Stadthafen (Dubrovnik)

Ein kroatischer Auswanderer in Australien, **Marijan Bošnjak**, berichtet darüber wie die australische Regierung ihre Bereitschaft zur Aufnahme von Palästinenser ausdrückt, die die israelische Regierung aus dem israelisch-palästinischen Konfliktgebiet, hauptsächlich aus Jerusalem, umsiedeln will. Bošnjak betont, wie es sich hier um ein klassisches Beispiel von "ethnischer Säuberung" handelt und drückt seine Verwunderung aus, daß die australische Regierung hier zugestimmt hat. Gleichzeitig zieht er einen Vergleich mit den Verhältnissen in Kroatien und Bosnien und Herzegowina, die auf zwiefältige Standarde der Weltgemeinschaft hinweist. Die Weltöffentlichkeit interessiert es nicht, ob die vertriebenen Kroaten an ihre Heimstätten in beiden Staaten zurückkehren, sondern ist gleichzeitig wegen der zu trägen Rückkehr der Serben, denjenigen, die den Krieg heraufbeschworen, die 90 % Verbrechen in ihm begingen und riesige Gebiete von den Kroaten oder bosnischen Moslems "säuberten", sehr besorgt.

Jugoslawische kommunistische Partisanen haben während des Zweiten Weltkrieges unzählige Verbrechen begangen. Gegen einen von ihnen, zu dem sich selber die kommunistische Partisanen in ihrer dokumentierten und autobiografischer Literatur bekannt haben, erhob 1998 die Gesellschaft Hrvatski domobran, Strafanzeige. Dabei handelt es sich um ein Kriegsverbrechen gegen Kriegsgefangene, wobei unumstritten ist, dass mehr als 200 gefangene kroatische Soldaten auf bestialische Art und Weise umgebracht wurden. Inzwischen hat die kroatische Justiz nichts unternommen. Auch die ausländische Öffentlichkeit zeigte bislang kein Interesse dafür. Gleichzeitig hängt man die Diskussion über eine sog. strafrechtliche Verantwortung kroatischer Verteidiger (1991 - 1995) an große Glocken, denen man ähnlich begangene Verbrechen, lediglich in wesentlich kleinerem

Umfang, anhängt. Auch hier bestehen verschiedene Maßstäbe, warnt **Tomislav Jonjić**, darauf hinweisend, dass die Gerichtsverhandlung über Kriegsverbrechen, nicht nur in Kroatien, regelmäßig Mittel des politischen Kampfes ist. Damit wird das Gleichheitsprinzip vor dem Gesetz, das den Grund des Rechtsstaates darstellt, aufgehoben.

Über die Rückwirkungen der kroatischen Öffentlichkeit auf neueste Geschehnisse in Bosnien und Herzegowina, einschl. des Urteils des Internationalen Gerichtes für Kriegsverbrechen, die auf dem Gebiet des ehemaligen Jugoslawiens begangen wurden, schreibt **Mijat Tomić**. Dazu hat sich auch die Kroatische Gesellschaft ehemaliger politischer Häftlinge geäußert. Die kroatische Öffentlichkeit betrachtet das Benehmen der Weltgemeinschaft in Bosnien und Herzegowina als unmoralisch und hält Urteile des Kriegsverbrechertribunals in Den Haag als ungerecht. Infolgedessen wächst in der kroatischen Öffentlichkeit der Widerstand dessen Folgen weitreichend sein könnten. Über die Dimensionen dieses Widerstandes zeugt auch das Titelbild, das etwa 150.000 Protestierende in Split am 11. Februar 2001. zeigt. Für Kroatien, das weniger als fünf Millionen Einwohner hat ist so eine große Anzahl von Demonstranten erstmalig.

In der Zagreber Niederlassung, der grössten Einzelorganisation der Kroatischen Gesellschaft ehemaliger politischer Häftlinge, fand die IV. Vollversammlung statt. Zum Präsidenten wurde **Jure Knezović**, Vizepräsident der Gesellschaft und Präsident der Internationalen Assoziation ehemaliger politischer Gefangener und Opfer des Kommunismus, wiedergewählt. Über den Verlauf der Vollversammlung berichtet der Präsident selbst.

RAD

HRVATSKE AKADEMIJE

ZNANOSTI I UMJETNOSTI

KNJIGA 280

RAZREDA POVIJESNO-JEZIKOŠLOVNOGA
I FILOZOFSKO-PRAVNOGA

127

U ZAGREBU 1945
NARODNA TISKARA, KAPTOL 27

RAD HAZU br. 280 (1945.)

Kad je Hrvatska 1945. pala pod "oslobođenje", raspuštena je Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, a izdanja HAZU su uništena i, još više, izbrisana iz popisa Akademijinih izdanja.

OKRUŽNI SUD SPLIT
Istražni odjel

Split, 24. XII 1973.

★
OPCINSKA KONFERENCIJA SSRN
I M O T S K I

Broj	Datum	Primjeraka
21227.XI.73		

Kio-577/73

OPĆINSKON KONFERENCIJI SSRNJ

I M O T S K I

Kod ovog suda poveljen je postupak protiv Čaljkusić Franje pok. Mije i majke Mande r. Bekavac, r. 15. IX. 1923. godine u Opancima - Lovreć, zbog kriv. djela protiv naroda i države i neprijateljkom propagandom iz čl. 118.st.3. KZ, te se isti nalazi u pritvoru.

Molite se da nas najhitnije obavijestite o tome kakovog je moralno i političkog vladanja okrivljeni.

Predmet je vrlo hitan, jer kako je već navedeno okrivljeni se nalazi u pritvoru. .

